
RTÜK
RADYO VE TELEVİZYON ÜST KURULU

T.C.
RADYO VE TELEVİZYON ÜST KURULU

TARİH TEMALI DİZİLERİN TOPLUMSAL BELLEK İNŞASINDAKİ ROLÜ

UZMANLIK TEZİ

FURKAN ÇOBAN

DANIŞMAN: ÜST KURUL UZMANI
HÜSEYİN TUĞRUL OKTAY

ANKARA
TEMMUZ, 2023

Radyo ve Televizyon Üst Kurulu Başkanlığına,

Furkan ÇOBAN adlı Üst Kurul Uzman Yardımcısının hazırladığı "Tarih Temalı Dizilerin Toplumsal Bellek İnşasındaki Rolü" başlıklı bu çalışma Tez Değerlendirme Komisyonu üyelerince oy birliği / oy çokluğu ile **Uzmanlık Tezi** olarak kabul edilmiştir.

	Komisyon Üyeleri	İmza
Başkan	Ebubekir ŞAHİN Üst Kurul Başkanı	……..
Üye	Deniz GÜÇER Üst Kurul Üyesi	……..
Üye	Dr. İbrahim USLU Üst Kurul Başkan Yardımcısı	……..
Üye	Deniz GÜLER Daire Başkanı	……..
Üye	Hüseyin Tuğrul OKTAY Üst Kurul Uzmanı (Tez Danışmanı)	……..

ONAY

Bu tez Radyo ve Televizyon Üst Kurulu Uzmanlığı Yönetmeliği'nin ilgili maddeleri uyarınca …/…/20... tarihinde kabul edilmiştir.

Ebubekir ŞAHİN
Üst Kurul Başkanı

ETİK İLKELERE UYGUNLUK BEYANI

Bu tez çalışmasında;

Tez içinde sunduğum verileri, bilgileri ve dokümanları akademik ve etik kurallar çerçevesinde elde ettiğimi,

Tüm bilgi, belge, değerlendirme ve sonuçları bilimsel etik ve ahlak kurallarına uygun olarak sunduğumu,

Tez çalışmasında yararlandığım eserlerin tümüne uygun atıfta bulunarak kaynak gösterdiğimi,

Kullanılan verilerde ve ortaya çıkan sonuçlarda herhangi bir değişiklik yapmadığımı,

Sunduğum çalışmanın özgün olduğunu bildirir, aksi bir durumda aleyhime doğabilecek tüm hak kayıplarını kabullendiğimi beyan ederim. ……/…../20…..

Furkan ÇOBAN

TEŞEKKÜR

Tez danışmanlığımı üstlenme nezaketini gösteren, kıymetli önerileriyle ve zihin açıcı tespitleriyle tez sürecimi her anlamda kolaylaştıran Üst Kurul Uzmanı Hüseyin Tuğrul OKTAY'a medyûn-ı şükrânım.

Bu araştırmanın yapılma sürecinde benden desteklerini esirgemeyen mesai arkadaşlarım Burcu Ezgi VERGİLİ ve Burak KAYA'ya bilhassa müteşekkirim.

Varlıkları benim için huzur kaynağı olan kıymetli ailem, tez sürecimin her aşamasında ihtiyacını hissettiğim manevi desteklerini bir an olsun esirgemediler. Onlara her zaman minnettarım. Tez sürecimde benimle beraber her zorluğa katlanan ve bana ilham veren değerli eşim Sevdenur KÜÇÜKLER ÇOBAN'a ise en büyük teşekkürü borçluyum.

Ankara, 2023

Furkan ÇOBAN

ÖZET

TARİH TEMALI DİZİLERİN TOPLUMSAL BELLEK İNŞASINDAKİ ROLÜ

ÇOBAN, Furkan

Uzmanlık Tezi

Tez Danışmanı: Hüseyin Tuğrul OKTAY

Temmuz, 2023, 88 sayfa

Toplumsal bellek, bir toplumun kimliğini oluşturan unsurlardan biridir ve bu bellek, toplumun geçmişi ve geleceği arasındaki bağı güçlendirmektedir. Toplumsal bellek, bireylerin kişisel belleklerinden farklıdır çünkü kişisel bellek, bireylerin kendi yaşamlarına ilişkin deneyimleri ve anıları içerirken toplumsal bellek, bir topluluğun ortak deneyimlerini ve tarihini yansıtmaktadır.

Toplumsal bellek ve medya, karşılıklı bir ilişki içindedirler. Medya, toplumsal belleğin oluşmasında önemli bir rol üstlenmekte ve toplumsal bellek de medyanın içeriğini etkilemektedir. Medya, toplumda tarihsel gerçeklik algısının inşasında önemli bir rol oynamaktadır. Medya aracılığıyla sunulan tarihsel olaylar ve kişiler hakkındaki diziler, belgeseller, filmler ve diğer görsel materyaller, toplumda bir tarihsel gerçeklik algısı oluşturmaktadır.

Bu araştırmanın ikinci ve üçüncü bölümlerinde kaynak taraması yapılarak toplumsal bellek kavramı ve bu kavramın tarih ve medya ile olan ilişkisi açıklanmaya çalışılmıştır. Çalışmanın özgün kısmını oluşturan dördüncü bölümde Payitaht Abdülhamid ve Diriliş Ertuğrul isimli dizilerin niteliksel içerik analizi yapılarak tarih temalı dizilerin toplumsal bellek oluşumundaki rolü değerlendirilmiştir. Beşinci bölümde ise araştırmanın sonuçları ortaya koyularak araştırma problemine ilişkin önerilerde bulunulmuştur.

Anahtar Sözcükler: Toplumsal Bellek, tarih, medya, tarih temalı diziler

ABSTRACT

THE ROLE OF HISTORY-THEMED TV SERIES IN THE CONSTRUCTION OF COLLECTIVE MEMORY

ÇOBAN, Furkan

Specialization Thesis

Thesis Advisor: Supreme Council Expert Huseyin Tugrul OKTAY

July, 2023, 88 pages

Collective memory is one of the elements that make up the identity of a society, and this memory strengthens the bond between the past and the future of the society. Collective memory is different from individuals' personal memories because personal memory includes individuals' experiences and memories of their own lives, while collective memory reflects the shared experiences and history of a community.

Collective memory and media are in a reciprocal relationship. Media plays an important role in the formation of social memory and social memory also affects the content of the media. The media plays an important role in the construction of the perception of historical reality in society. Series, documentaries, films and other visual materials about historical events and people presented through the media create a perception of historical reality in society.

In the second and third chapters of this research, the concept of collective memory and its relationship with history and media were tried to be explained by making a literature review. In the fourth chapter, which constitutes the original part of the study, the qualitative content analysis of the series named Payitaht Abdulhamid and Dirilis Ertugrul was made and the role of history-themed TV series in the formation of social memory was evaluated. In the fifth chapter, the results of the research were presented and suggestions were made regarding the research problem.

Keywords: Collective memory, history, media, history-themed tv series

İÇİNDEKİLER

Sayfa

ETİK İLKELERE UYGUNLUK BEYANI iii

TEŞEKKÜR iv

ÖZET v

ABSTRACT vi

İÇİNDEKİLER vii

TABLOLAR DİZİNİ ix

ŞEKİLLER DİZİNİ x

BİRİNCİ BÖLÜM 1

GİRİŞ 1

Problem 1

Araştırmanın Amacı 1

Araştırmanın Önemi 2

Sınırlılıklar 2

Tanımlar 2

YÖNTEM 3

Araştırmanın Modeli 3

Araştırma Evreni ve Örneklem 4

Verilerin Toplanması 6

Verilerin Çözümlenmesi 6

BÖLÜM 2 7

TOPLUMSAL BELLEK KAVRAMI 7

2.1. Bellek: Kavramsal Çerçeve 7
2.2. Toplumsal Bellek Nedir? 10
2.3. Toplumsal Bellek ve Tarih İlişkisi 15
2.4. Medyanın Toplumsal Bellek Üzerindeki Etkisi 33
BÖLÜM 3 36
MEDYA VE TARİH: EKRANDA TARİH ANLATMAK 36
3.1. Tarihsel Drama ve Özellikleri 36
3.2. Türkiye'de Tarih Temalı Dizilerin Ortaya Çıkışı 38
3.3. Tarih Öğretici Olarak Medya ve Muhtemel Sorunlar 41
3.4. Sözde Olay, Sözde Tarih ve "Tarihsizleştirme" 45
BÖLÜM 4 51
TOPLUMSAL BELLEK VE MEDYA İLİŞKİSİ BAĞLAMINDA TARİH TEMALI DİZİLER PAYİTAHT ABDÜLHAMİD VE DİRİLİŞ ERTUĞRUL'UN ANALİZİ 51
4.1. Dizi Künyeleri 51
4.2. Payitaht Abdülhamid Dizisinin Niteliksel İçerik Analizi 52
4.3. Diriliş Ertuğrul Dizisinin Niteliksel İçerik Analizi 67
BÖLÜM 5 80
SONUÇ VE ÖNERİLER 80
Sonuçlar 80
Öneriler 83
KAYNAKÇA 85
ÖZGEÇMİŞ 88

TABLOLAR DİZİNİ

Sayfa

Tablo 1 *Payitaht Abdülhamid Dizisinin Niteliksel İçerik Analizi Örneklemi*..... 4
Tablo 2 *Diriliş Ertuğrul Dizisinin Niteliksel İçerik Analizi Örneklemi*..... 5

ŞEKİLLER DİZİNİ

Sayfa

Şekil 1 *Sultan II. Abdülhamid'in Cülus Merasimi* 53
Şekil 2 *Sultan, Lord Richard'a "haddini" bildirmektedir* 56
Şekil 3 *Sultan II. Abdülhamid'in Tünel-i Bahri Projesi* 62
Şekil 4 *Sultan, Mısır Veliahtı Fuad Efendi'yi Yakalamak Üzere Limanda* 66
Şekil 5 *Süleyman Şah Kayıların hedefini açıklıyor* 70
Şekil 6 *İbnü'l Arabî, Ertuğrul Beye Süleyman Şahın beylik kaftanını kuşandırıyor* 72
Şekil 7 *Oba ahalisi darbe girişimine karşı Ural Beyin askerlerine direniş gösteriyor* 75
Şekil 8 *Hoca Efendi, içlerinde Osman Bey'in de bulunduğu çocuklara öğütler veriyor* 77

BİRİNCİ BÖLÜM

GİRİŞ

Bu bölümde araştırmanın problemi, araştırma ile ulaşılmak istenen amaç, araştırmanın önemi, araştırmanın sınırlılıkları ve araştırmada kullanılan kavramlara ilişkin tanımlar ile araştırmanın yöntemine yer verilmiştir.

Problem

Araştırmanın problemi, tarih temalı dizilerin toplumsal belleğin inşasına ne şekilde dahil olduklarına ilişkindir. Araştırmanın probleminin çözümünde de toplumsal bellek ve onun alt başlığı olarak bellek kavramlarının tanımlanması ve bu kavramların tarih ve medya ile olan ilişkilerinin değerlendirilmesi akabinde tarih temalı dizilerin toplumsal bellek inşasındaki rollerinin izahı için Payitaht Abdülhamid ve Diriliş Ertuğrul dizilerinin içerik analizi aşağıda yer alan sorular ışığında yapılmaktadır.

1- İncelenen dizide siyasi otoritelerin dünya ve tarih perspektifiyle paralellik arz eden bir toplumsal bellek inşası var mıdır?

2- Dizinin içeriğinde güncel siyasi gelişmelere atıfta bulunan olaylar ve söylemlere yer veriliyor mu?

3- İlgili dizinin ele aldığı dönemi kurgularken veya bu dönemi yeniden inşa ederken tarihsel gerçekliğe ne kadar bağlı kalınmıştır?

Araştırmanın Amacı

Bu araştırmanın amacı tarih temalı dizilerle toplumsal belleğin hangi amaçlarla ve ne şekilde inşa edildiği sorularının cevaplanması ve ayrıca söz konusu dizilerin ele aldıkları tarihsel dönemi nasıl yansıttıkları ve bunu tarihi gerçeklere ne kadar bağlı kalarak yaptıklarının da değerlendirmesinin yapılmasıdır. Bunun yanında da inşa edilen yeni gerçeklik kavramının ve bu gerçekliği inşa eden tarih dizilerinin muhtemel riskleri ele alınacaktır. Bu sayede hem akademik literatüre hem de Radyo ve Televizyon Üst Kuruluna konuyla ilgili katkıda bulunulacaktır.

Araştırmanın Önemi

Medyanın gerçeklik üretme alanlarından biri de şüphesiz dramatik yapımlardır. Son yıllarda tarihe yönelik artan ilginin bir yansıması olarak ortaya çıkan tarih temalı dramatik yapımlar da kendi tarihi gerçekliklerini üretmekte ve bu gerçeklik, tarihsel hakikatle iç içe geçmektedir. Özellikle izleyici kitle nezdinde tarihin vücut bulmuş hali görünümündeki bu kurgular, gerçek tarihi ikame etmekte ve en önemli tarih öğretici mecra olma keyfiyetine kavuşmaktadır. İnşa edilen yeni tarihin, gerçek tarih bilgisiyle ne ölçüde örtüştüğünün ortaya konması tüm bu nedenlerle öneme haizdir.

Söz konusu yapımların bir diğer önemli özelliği de toplumsal belleğin kökleşip yaygınlaşmasında hayati bir aracı rol oynuyor olmalarıdır. Televizyonun etkinliği, görsel kabiliyeti ve etkileme hızıyla, siyasi otoritelerin benimsediği dünya görüşünün toplum tarafından sahiplenilmesinde oldukça işlevsel bir görevi yerine getiren tarih temalı dizilerin toplumsal bellek inşasındaki bu etkinliklerinin analiz edilmesi de büyük önem arz etmektedir.

Sınırlılıklar

Bu araştırmanın ilk sınırlılık unsuru dramatik yapımların türlerinde ortaya çıkmaktadır. Araştırma tarih temalı dizilerin incelenmesi üzerine kurgulanmıştır.

Araştırmanın bir diğer sınırlılığı da tarih temalı dizi yayınlanan kanallar içerisinde, kamu yayıncılığı yapan TRT'nin dizilerinden, yakın tarihi konu alması hasebiyle tarihi gerçeklikler açısından daha sağlıklı bir şekilde değerlendirilebilme imkânı veren Payitaht Abdülhamid dizisi ile tarih dizisi furyasının ikinci yapımı olarak bu yeni türün kökleşmesinde ve geniş kesimlerce talep görmesine neden olan Diriliş Ertuğrul dizisinin analiz edilmek üzere seçilmiş olmasıdır.

Tanımlar

Bu araştırmada tarih temalı diziler toplumsal bellek oluşumu bağlamında incelenmiştir. Araştırma kapsamında kullanılan kavramların tanımlarına aşağıda yer verilmiştir.

- Bellek: Bellek, insanların deneyimlerini ve öğrendiklerini hatırlama ve aktarma yeteneği olarak tanımlanmaktadır. Bellek, toplumsal yaşamın

işleyişinde önemli bir rol oynar ve insanların kültürel kodları, gelenekleri, normları ve değerleri hatırlamasına ve paylaşmasına olanak tanır.

- Toplumsal Bellek: Toplumsal bellek, bir topluluğun ortak anılarını ve geçmişini ifade eden bir kavramdır. Bu bellek, bir topluluğun ortak deneyimleri, tarihi olayları, gelenekleri, değerleri, sembolleri ve simgeleri gibi unsurları içerir.
- Tarihsel Drama: Tarihsel Dramalar, tarihi olayların veya dönemlerin dramatik bir şekilde canlandırıldığı televizyon programlarıdır. Bu tür programlar, gerçek tarihi olayları, karakterleri, kostümleri, sahneleri ve mekanları kullanarak olayları daha gerçekçi bir şekilde seyircilere aktarmayı amaçlamaktadır.

YÖNTEM

Bu bölümde, araştırmada kullanılan araştırma modeli, araştırma evreni ve örneklemi ile verilerin toplanması ve çözümlenmesine ilişkin bilgiler bulunmaktadır.

Bu araştırmanın yöntemi niteliksel içerik analizidir. Gündemdeki önemli politik gelişmelerle, işlenen tarihi dönemin nasıl ilişkilendirildiği niteliksel içerik analizi yöntemiyle değerlendirilmektedir.

İçerik analizi, medya içeriklerinin sistematik analizi için en verimli ve en kullanışlı araştırma yöntemlerinden biridir. Görsel medya mesajlarından çıkarımlar yapmak suretiyle gerçekleştirilen bir araştırma yöntemi olarak sosyal bilimlerde yaygın kullanım alanına sahiptir.

Araştırmanın Modeli

Araştırmada kullanılan niteliksel içerik analizi nitel bir araştırma yöntemidir. Araştırmanın yapılabilmesi ve araştırma probleminin çözümünün ortaya konulabilmesi için en uygun yöntem olarak niteliksel içerik analizi yöntemi görülmüştür. Toplumsal bellek kavramının dizilerdeki yansımalarının tespit edilebilmesi için yalnızca nitel bir araştırma yönteminin sağlıklı veriler sunabilmesi nedeniyle söz konusu yöntem tercih edilmiştir.

Araştırma Evreni ve Örneklem

Bu araştırmanın evreni, tarih temalı dizi filmlerdir.

Araştırmanın örneklemini tarih temalı diziler içerisinden seçilen Payitaht Abdülhamid dizisinin ilk üç sezonu içerisinde önemli güncel olaylara tesadüf eden tarihlerden olmak kaydıyla beş bölüm ile Diriliş Ertuğrul dizisinin tüm sezonlarında önemli güncel olaylara tesadüf eden tarihlerden on bölüm oluşturmaktadır.

Son yıllarda yayınlanan tarih temalı diziler içerisinde en geniş izleyici kitlesine ulaşan yapımlardan olması ve liderlik temasını işlemesi nedeniyle Payitaht Abdülhamid ve Diriliş Ertuğrul dizileri analiz edilmek üzere seçilmiştir. Özellikle sözü edilen önemli olayların yaşandığı tarihlerden önce yayınlanan son bölüm ve hemen ardından yayınlanan bölümler, bu ilişkinin kendisin en çok su yüzeyine çıkaracağı bölümler olması nedeniyle bilhassa seçilmiştir. Ayrıca dizinin genel hikayesi, atmosferi ve karakterlerinin izleyici tarafından tanındığı bölüm olması hasebiyle ilk bölüm de örnekleme dahil edilmiştir. Seçilen bölümler ve bu bölümlerin seçilme nedenleri aşağıda yer alan Tablo 1 ve Tablo 2'de belirtilmektedir.

Tablo 1

Payitaht Abdülhamid Dizisinin Niteliksel İçerik Analizi Örneklemi

Bölüm	Süresi	Tarihi	Örneklem Olarak Seçilme Nedeni
1	02:10:56	24 Şubat 2017	Dizinin ilk bölümü
8	02:23:18	21 Nisan 2017	16 Nisan 2017 Anayasa Değişikliği Referandumu'ndan önce 14 Nisan'da yayınlanması gereken bölüm, Cumhurbaşkanı Erdoğan'ın özel programı nedeniyle ertelenmiştir.
54	02:14:56	8 Haziran 2018	24 Haziran 2018 Cumhurbaşkanlığı Seçimi ve Genel Seçimler öncesinde yayınlanan bölüm
80	02:00:02	29 Mart 2019	31 Mart 2019 Mahalli İdareler Genel Seçimleri öncesinde yayınlanan bölüm

81	02:27:58	5 Nisan 2019	31 Mart 2019 Mahalli İdareler Genel Seçimleri sonrasında yayınlanan ilk bölüm

Tablo 2

Diriliş Ertuğrul Dizisinin Niteliksel İçerik Analizi Örneklemi

Bölüm	Süresi	Tarihi	Örneklem Olarak Seçilme Nedeni
1	02:09:46	10 Aralık 2014	Dizinin ilk bölümü
24	02:15:04	3 Haziran 2015	7 Haziran 2015 Genel Seçimleri öncesinde yayınlanan son bölüm
25	02:15:30	10 Haziran 2015	7 Haziran 2015 Genel Seçimleri sonrasında yayınlanan ilk bölüm
31	02:13:00	28 Ekim 2015	1 Kasım 2015 Genel Seçimleri öncesinde yayınlanan son bölüm
34	02:17:15	18 Kasım 2015	1 Kasım 2015 Genel Seçimleri sonrasında yayınlanan üçüncü bölüm
62	02:23:51	26 Ekim 2016	15 Temmuz 2016 darbe girişiminden sonra yayınlanan ilk bölüm
84	02:11:12	12 Nisan 2017	16 Nisan 2017 Anayasa Değişikliği Referandumu'ndan önce yayınlanan son bölüm
85	02:34:42	19 Nisan 2017	16 Nisan 2017 Anayasa Değişikliği Referandumu'ndan sonra yayınlanan ilk bölüm
121	02:01:32	6 Haziran 2018	24 Haziran 2018 Cumhurbaşkanlığı Seçimi ve Genel Seçimler öncesinde yayınlanan son bölüm
150	02:07:40	29 Mayıs 2019	Dizinin son bölümü ve İstanbul'un fethinin yıl dönümü

Verilerin Toplanması

Toplumsal Bellek Kavramı, Medya ve Tarih: Ekranda Tarih Anlatmak bölümlerinde kavramsal ve teorik çerçevenin oluşabilmesi amacıyla kaynak tarama yoluyla veri toplanmıştır.

Çalışmanın araştırma kısmında kullanılan, söz konusu dizinin ilgili bölümlerinin kayıtları, Radyo ve Televizyon Üst Kurulu Sayısal Kayıt, Analiz ve Arşiv Sistemi (SKAAS) ve isteğe bağlı video hizmet sağlayıcı olan YouTube platformundan taranarak elde edilmiştir.

Verilerin Çözümlenmesi

Bu araştırma kapsamında elde edilen veriler yukarıda belirtilen araştırma soruları çerçevesinde multidisipliner bir yaklaşımla analitik değerlendirmeye tabi tutulmuştur.

BÖLÜM 2

TOPLUMSAL BELLEK KAVRAMI

2.1. Bellek: Kavramsal Çerçeve

Batı kültüründe köklü bir geçmişi olan bellek sanatı, on dokuzuncu yüzyılın sonlarından çok önce tarihi, etiği ve sanatı tanımlamak için kullanılan bir terimdi. Kavram ilk defa M.Ö. 6. yüzyılda yaşayan Yunan şairi Simonides tarafından ortaya atılmıştır. Bu sanat Romalılar tarafından retorik sanatının bir parçası olarak kabul edilmiştir. Bellek sanatı üzerine Antikçağ'ın en önemli eseri olan ve M.Ö. 1. yüzyılda yazılan Rhetorica ad Herennium'un yazarı Cicero, doğal ve yapay bellek arasındaki ayırımı vurgulamıştır. Burada bellek sanatı yapay belleğin temeli olarak görülmüştür (Assmann, J., 2001, s.37). Bu noktada bellek sanatının tarihsel gelişimi üzerine yaptığı çalışmalarıyla tanınan Frances Yates, Atikçağ'dan Rönesans'a kadar bellek sanatının tekniklerinin temelde aynı kaldığını belirtmektedir. 2000 yıl boyunca bellek sanatının her yeni ifadesi ilk döneme yani Simonides ve Rhetorica ad Herennium'a atıfta bulunmaktadır (Hutton, P., 1993, s.30).

Modern dönemle birlikte bellek yeni teknolojik gelişmeler, orta sınıf bir okuyucu kitlesinin ortaya çıkışı, dini dünya görüşlerinden artan bir kopuş, artan bir sanayileşme ve şehirleşme süreci ve milliyetçilik gibi birçok faktörden etkilenmiştir. Rasyonellik ve ilerleme kavramının cazibesi, geçmişin, cehalet ve mantıksız geleneğin kalesi olarak görülmesi anlamına gelmekteydi. Aydınlanma gündeminin ilk ödevi gelenekselliği ortadan kaldırmaktı. Tarihi bir tür sürekli akıl ve bilgi ilerlemesi olarak görmek, geleneğin itibarını kaybetmesine yol açmış ve bu süreç geçmişin hatıralarına ilgisizlikle sonuçlanmıştır. Bilimsel bilginin geliştirilmesi ve uygulanmasıyla ilerlemenin sağlanabileceği inancı geleceğe olan hayranlığı arttırmış ve geleneksel geçmişin reddedilmesine katkıda bulunmuştur. Bununla birlikte, ulus devletin icadıyla, tüm Batı Avrupa ülkelerinde hafızaya yönelik siyasi talepler oldukça artmıştır. Pek çok Avrupalı milliyetçi hareketin ortaya çıkmasıyla birlikte, özgür bir ulusun ulusal kutlamalara ihtiyacı olduğu açık hale gelmiştir. Sonuç olarak, her millet kendi anma törenlerini yaratmış ve toplumsal hatıralara, ulusal birliği sembolize etmek, devlet meşruiyetini sağlamak ve siyasi konsensüs inşa etmek için bilinçli olarak tasarlanan anma anıtları ve yeni gelenekler sağlamıştır. Bir ulusun kolektif tarihsel deneyim anlatısını şekillendirme ve sürdürmede devletin rolünün genişlemesi en

çok, 1789 İhtilali'nin ulusa bir köken miti sunduğu ve bu mitin ülkenin tarihsel tasviri için bir başlangıç noktası teşkil ettiği Fransa'da olmuştur (Misztal, B., 2003, s.37-41).

Bellek kavramı Romantik dönemdeki bakışın aksine 19. yüzyılın sonlarında deneysel araştırmalara konu olmuştur. Darwin'in biyolojik zaman kavramı, evrimsel ilerlemede çatışmaya, rekabete ve kalıtıma vurgu yaparak, bellek hakkında düşünme biçimlerini şekillendirmiş, bellek artık bir organizma olarak görülmeye başlanmıştır. Bu dönemde insan aklı hakkındaki düşüncenin sekülerleşmesi süreci devam ederken, hafızanın işleyişine dair nörobiyolojik çalışmalar, deneysel hatırlama çalışmaları ve hafızanın psikodinamiği ile birlikte, hafızanın deneysel araştırmalarının geliştirilmesine katkıda bulunmuştur. Bu durum, ruh üzerindeki ahlaki ve manevi yansımanın hafıza hakkındaki deneysel gerçeklerle değiştirilmesine yol açmıştır. Pozitivist bilimin ruhu sekülerleştirmeye çalıştığı araç olarak bellek, batı kültürünü derinden etkileyen yeni bellek bilimlerinin konusu haline gelmiştir. Hatırlama üzerine laboratuvar çalışmaları, anatomik hafızanın istatistiksel çalışmaları, deneysel psikoloji ve patolojik psikiyatri alanındaki araştırmalar, bize nasıl hatırlanacağını öğreten hafıza sanatının aksine, hafıza hakkında yeni bilgiler sağlamıştır. 19. yüzyılda ortaya çıkan ve dönemin Fransız kültürüne kök salmış olan bu bilimler, sistematik bir şekilde hafızayla ilgili gerçekleri ortaya çıkarmaya ve patolojik hafızayı ve unutulmuş travmaları inceleyerek konusuyla ilgili bilimsel yasalar oluşturmaya çalışmışlardır. O zamandan beri hatırlamak yerine unutmak, karakterimizi, kişiliğimizi, ruhumuzu oluşturan faktör olarak görülmeye devam etmiştir.

19. yüzyıl aynı zamanda büyük teknolojik gelişmelerin zamanı olmuş ve yeni icatlar ve yeni makineler bu döneme ait Avrupa belleğinin belirleyici özelliklerini teşkil etmiştir. (Matsuda 1996, s.13). Fotoğraf, radyografi ve sinema kameraları gibi yeni teknolojilerin yayılması hafızayı koruma ve hatırlama yöntemlerinde devrim yaratmıştır. Tarihi olayları saklamanın ve korumanın tüm yeni yolları, belgelerin ve arşivlerin çoğalmasıyla sonuçlanmıştır. Arşivlerde ve müzelerde belleğin kurumsallaşması, teknolojik yenilikler nedeniyle geçmişin kaydını tutma fırsatlarının artması, milliyetçi hareketlerin geçmişe olan hayranlığı, ulusal tarihlerin çoğalması, geçmişe artan ilgi ve tarihsel yöntemlerin artan karmaşıklığı 19. yüzyılı "tarih yüzyılı" yapmıştır (Le Goff, J., 1992, s.15).

19. yüzyılın sonlarında ve yirminci yüzyılın başlarında, geleneksel hafıza biçimlerinin büyük ölçüde bozulmasının bir sonucu olarak bellekle ilgili bir endişe atmosferi ortaya çıkmıştır. Geleneksel toplumlarda insanların geçmişi ve davranışları, geçmişlerini ve onun anlamlarını açıkça taşıdıkları için kolaylıkla yorumlanabilmekteydi (Terdiman, 1993, s.6). Günümüz toplumlarında ise insanların geçmişlerinden kopuk olmalarından

kaynaklanan sorunlar nedeniyle insanların davranışlarının yorumlanması son derece sorunlu hale gelmiştir. Bu artan bellek krizi, o dönemde hızlı sanayileşme, kentleşme ve modernleşme sürecinden geçen Avrupa toplumlarındaki çalkantılarla ve ilerleme fikrinin sorgulanmasıyla daha da güçlenmiştir. Sonuç olarak bu süreçler geleneğin yok olmasına ve kültürlerin geçmişleriyle bağlarının kopmasına yol açmıştır. Köylerde sözlü geleneklerin azalması, popüler basınının yükselişi ve zorunlu eğitimin yaygınlaşması belleğin durumunu ve korunuş biçimlerini değiştirmiştir.

Modernizmin daha önce gelenleri yok etme arzusu paradoksal olarak geçmişe daha büyük bir bağımlılık yaratmış ve bu nedenle modernite bellekle tutarsız bir ilişki içerisine girmiştir. Bu ilişkide modernite bir yandan bellekle meşgul olmuş, bir yandan da geleneği dışlayarak geleceğe yönelmiştir. Modern bilim genel olarak kendisini hafızanın koruyuculuğundan kurtarırken bazı disiplinlerin hafızaya olan ilgisi artmıştır. Psikanalizde Freud ve felsefede Bergson bellek konusunda etkili çalışmalar yapmışlardır. Son bellek sanatı olarak görülebilecek psikanaliz için bellek hem sorun hem de çözümünün özü olmuştur. Ancak yine de sosyal bilimlerde belleğe yer verilmemiş ve bilim adamlarının çoğunluğu aydınlanmanın önyargılarını takip ederek geleneği reddetmiştir. Bellek kavramı yaygın olarak tartışılmasına rağmen, klasik sosyolojik kuramcılar belleğin modern öncesi toplumların bir özelliği olduğuna ve modern toplumda belleğin bir önemi olmadığına inandıkları için bundan pek söz etmemişlerdir.

20. yüzyılda bellek ile ilgili tartışmalar sosyoloji alanına girmiştir. Maurice Halbwachs'ın Les Cadres Socioaux de la Memoire'ın 1924'te yayınlanması, belleği sosyolojik bir çalışmanın nesnesi haline getirmiş ve bellek kavramsallaştırmasını biyolojik bir çerçeveden kültürel bir çerçeveye kaydırmıştır (Assmann, 1995). Halbwachs, kapitalizmin ve teknolojinin ortaya çıkışının toplumsal yaşamın tüm alanlarının üretim alanına uyum sağlamasına yol açtığını ve toplumlar ne kadar gelişmiş olursa toplumsal belleğin de o kadar parçalandığını öne sürmektedir. Diğer bir deyişle kapitalizmin gelişmesi, modern toplumlarda toplumsal belleğin parçalanmasına ve işlevselleşmesine neden olarak görülmektedir. Halbwachs, bu ilişkinin iki süreçle ilintili olduğunu savunmuştur. Birincisi toplumsal belleğin genişlemesinin ve homojenleşmesinin modern toplumların artan uzmanlaşması ve farklılaşmasıyla açıklanabilecek etkisidir. İkincisi ise modern toplumlarda toplumsal belleklerin nesilden nesile aktarılmasını sağlayan sosyal çerçevenin yıkılma sürecinin bir sonucu olarak toplumsal belleğin parçalanmasıdır. Özellikle burjuvazinin ve modern kapitalist ekonominin ortaya çıkışı, toplumsal bir çerçevenin ve toplumsal belleğin derinliğinin yok edilmesinin sorumlusu olarak görülmektedir (Halbwachs, M., 2017, s.115-

125). Bu homojenleştirici ve işlevselleştirici sürecin sonunda modern toplumların belleği, yüzeysel ve donuk bir görünüm almıştır.

2.2. Toplumsal Bellek Nedir?

Toplumsal bellek kavramı ilk olarak Emile Durkheim tarafından hatıra ritüelleriyle bağlantılı olarak gündeme getirilse de kavramsallaştırılması öğrencisi Maurice Halbwachs tarafından yapılmıştır. Toplumsal bellek teorisini Durkheim'ın fikirleri üzerine inşa etmiş olan Halbwachs, hatıraların hem özel hem de paylaşılabilir olduğunu, hatırlama ve unutmanın sosyal süreçler olduğunu ve bir toplumda sosyal gruplar olduğu kadar kolektif hatıraların da olduğunu belirlemiştir. Durkheim'ın fikirlerine olan yakınlığı, toplumsal bilincin kolektif doğasına yaptığı vurguda ve ortak bir geçmişin toplumsal dayanışmanın yeniden inşası için temel unsur olduğu yönündeki düşüncesinde de kendini göstermektedir. Halbwachs, Durkheim gibi hatırlananın kalıcılığına vurgu yapar çünkü ona göre hatırlamanın işlevi geçmişi dönüştürmek değil grubun değerlerini ve özlemlerini sembolize ederek gruba bağlılığı teşvik etmektir. Durkheim, bellekten yalnızca kökenlerine ilişkin önemli anıları korumak isteyen geleneksel toplumlarla ilişkili olarak bahsederken, Halbwachs belleğin tüm toplum türlerindeki önemi üzerinde ısrar eder ve modern toplumların mevcut bazı siyasi hedefleri için geçmişlerini yeniden biçimlendirmeyi tercih edebileceğini savunur. Halbwachs ayrıca Durkheim'in kolektif bellek fikrini ritüellerle olan orijinal bağlantısının ötesine genişletir. Durkheim belleği sadece hatıra ritüelleri konusundaki tartışmasında ele alırken, bellek kavramı Halbwachs'ın yaklaşımının merkezinde yer almaktadır. Halbwachs toplumsal yaşamın toplumsal belleğe katkıda bulunan unsurlarını ortaya çıkararak ve sınıflandırarak Durkheim'ın teorisini daha da zenginleştirmiştir.

Halbwachs'ın toplumsal bellek çalışmasına temel katkısı, toplumsal gruplar ile toplumsal bellek arasındaki bağlantının kurulmasıdır. Her grubun, kendine özgü kimliğini vurgulayan kendi geçmişine ait anılar oluşturduğuna dair iddiası, bu alandaki tüm araştırmaların hala başlangıç noktasını teşkil etmektedir. Halbwachs'a göre neyin unutulabilir olduğunu ve neyin hatırlanacağını toplumsal gruplar belirlediği için toplumsal bellek her zaman toplumsal olarak çerçevelidir. Yani birey toplumsal belleğin çerçevelerine dayanarak hatırlamaktadır. Halbwachs ayrıca toplumsal grupların hafızasının ancak grubun ömrüyle sınırlı olduğunu ve toplumsal belleğin öneminin ve dolayısıyla süresinin, onu tutan grubun sosyal gücüne bağlı olduğunu savunmaktadır. Grubun sosyal konumu, belleğinin

dayanıklılığı, görünürlüğü ve gücü için önemli bir gösterge sağlamaktadır. Ayrıca bireysel hatırlamanın çeşitliliği ve yoğunluğu da çok sayıda toplumsal etkinin varlığı ile açıklanmaktadır. Toplumsal gruplar değiştikçe hatıralar çoğalmakta ve tüm bu değişimler boyunca gruplar, geçmişi şimdiki zamanda yeniden keşfetmelerini ve kendi devamlılıklarını hissetmelerini sağlayan istikrarlı desteklere ve referans çerçevelerine ihtiyaç duymaktadırlar. Halbwachs bize zaman ve mekânın empoze edildiğini ve buradan tüm hafıza eylemlerimizin çıkış noktasını oluşturan bir gerçeklik duygusunun meydana geldiğini söylemektedir. Yani bir grup, önemli tarihleri bir hatıra dizisi içinde sıralayarak zamanı kolonileştirmekte ve grubun hafızası, geçmişi kendi kavramlarına uydurarak bir zamansızlık ve süreklilik yanılsaması taşımaktadır (Halbwachs, 2016). Anıların korunması, aynı zamanda göreli istikrarı nedeniyle bize kalıcılık yanılsaması ile anıların zaman içinde değişmediği ve geçmişi şimdiki zamana geri getirdiğimiz yanılsamalarını vermektedir. Hem geçmişin paylaşılan bir görüntüsü hem de onu çerçeveleyen grubun toplumsal kimliğinin yansıması olan toplumsal bellek, olayları tek bir kararlı bakış açısıyla ele alır ve böylece dayanışmayı ve sürekliliği sağlar.

Halbwachs, anıların sosyal gruplar tarafından inşa edildiğini savunmuştur. Fiziksel anlamda hatırlayan bireylerdir, ancak neyin akılda kalıcı olduğunu ve nasıl hatırlanacağını belirleyen sosyal gruplardır. Bireyler, grupları için önemli olan toplumsal olaylarla özdeşleşirler. Doğrudan deneyimlemedikleri pek çok şeyi hatırlarlar. Bu nedenle bellek, geçmişin bir grup tarafından yeniden inşası olarak tanımlanmaktadır.

Halbwachs'a göre, toplumsal bellek bir grup tarafından taşınır ve desteklenirken, bireysel hafıza ancak bireyin aynı anda üyesi olduğu çeşitli gruplara bağlanmasıyla anlaşılabilir (Halbwachs, 2017). Bireysel hatırlama, toplumsal kesişimi ya da kişinin parçası olduğu dayanışma ağlarının buluşma noktası olarak görülür. Bireysel hafızanın böyle bir kavramsallaştırılması, bireyin aidiyeti değiştikçe bireysel hatırlamanın da değiştiği anlamına gelmektedir. Başka bir deyişle, hatıralar mevcut bağlantılarımıza, aidiyetlerimize ve konumlarımıza uyum sağlar ve bu nedenle yalnızca başkalarının hatıralarıyla desteklendiğinde hafızamızın doğruluğundan emin olabiliriz. Yalnızca grup bağlamında bir hatıralar bütününü yeniden inşa edebiliriz ve geçmiş olayları daha doğru bir şekilde tanımlayabiliriz (Halbwachs, 2016). İnsanlar ancak hatırlamak için bir araya geldiklerinde bireysel hafızanın ötesinde bir alana girerler (Halbwachs, 2017). Toplumsal bellek, bireysel anıları kapsamasına rağmen, her zaman onlardan ayrı kalmakta ve kendi yasalarına göre gelişmektedir. Anımsamada, geçmişin imgeleri, ilk başta algılandıkları gibi değil, daha çok

bireyin üzerinde etkili olan toplumsal güçler tarafından şekillendirilmiş mevcut anlayış biçimlerine uydukları şekilde geri alınmaktadır.

Halbwachs, bir anının nasıl aynı anda yeniden düzenlenip kurulduğunu göstererek, anıların bağımsız olduğunun bir yanılsama olduğunu kanıtlamayı amaçlamıştır. Yani, insanlar genellikle düşünce ve duygularında özgür olduklarına inansalar da aslında ortak düşünce ve anlayışın aynı kısmından yararlanmaktadırlar (Halbwachs, 2016). Halbwachs, aile, dini topluluk veya sosyal sınıf gibi farklı sosyal grupların kendi zihinsel alanlarına bağlı farklı hatıralara sahip olduğunu göstererek toplumsal bellekten ayrılan bireysel bir hafızanın geçici ve anlamsız olduğunu iddia etmiştir. Bireyler olayların katılımcıları olsalar da anıları kolektif kalır, çünkü her zaman ait olunan grubun üyeleri olarak düşünülür ve fikirler bu grubun içinde oluştuğu için o grupla temas halinde kalınmasını temin eder (Halbwachs, 2017). Halbwachs bireysel hatırlamanın var olduğunu kabul etse de bireysel hatıralarımızın, geniş topluluklar tarafından tanımlanan kavramsal yapılar içinde yer almadıkları takdirde kaybolma eğiliminde olduklarını, daha az erişilebilir olduklarını ve onları hatırlamanın daha zor olduğunu düşünmektedir. Buna karşılık toplumsal bellek, tutarlı bir insan topluluğu tabanından güç aldığı için daha kalıcı ve istikrarlıdır (Halbwachs, 2017).

Halbwachs, toplumsal belleği sürekliliği olan bir düşünce akımı olarak tanımlamıştır. Çünkü toplumsal bellek sadece hafızayı canlı tutan grupların bilincinde hala yaşayan veya yaşayabilecek olanı korumaktadır (Halbwachs, 2017). Ona göre dil, geçmişten günümüze anıları aktarmada önemli bir araçtır ve bellek, belleklerin sürekli olarak yeniden yapılandırılması yoluyla bir paradigma yaratmak için insanların diline bağlı olan sosyal bir üründür (Halbwachs, 2016). Halbwachs, belleğin sosyal koşullarla ilintili olduğunun altını çizerek bireysel belleğin oluşması ve korunması için sosyal çerçevenin önemini vurgulamıştır. Diğer bir deyişle, anıları belirlemek ve geri getirmek için belleğin çerçevelere ihtiyacı vardır. Halbwachs'a göre toplumdan tamamen kopmuş bir kişinin hafızası yoktur çünkü hafıza ancak sosyalleşme sürecinde şekillenebilir. Ona göre bireysel bellek her zaman bir bireye aittir ama bu bellek toplumsal olarak belirlenmektedir. Yani gerçekte toplumların bir belleği olmasa da toplumlar mensuplarının belleğini belirlemektedir (Assmann, 2001 s.44). Halbwachs, anılarımız toplumu oluşturan çeşitli bireyler, gruplar ve kurumlarla olan etkileşimlerimizden etkilendiği ve kısmen yaratıldığı için salt bir bireysel hafıza kavramının olamayacağını öne sürer. Bireysel bakış açısını tam olarak inkâr etmese de, ona göre bir bireyin referans noktası her zaman kolektif olarak çerçevelenen şeydir. Bireysel anılar her zaman bireyin içine doğduğu ya da toplumsallaşma sürecinde benimsediği farklı toplumsal ve kültürel biçimler aracılığıyla deneyimlenmektedir (Halbwachs, 2016). Halbwachs,

bireysel belleği de sosyal bir olgu olarak değerlendirse de bireysel ve toplumsal bellek arasındaki ayrımı vurgular. Ona göre bireysel olan şey anılar değil algılardır. Algılar vücudumuzla ilişki olsa da anılar içinde bulunduğumuz grupların düşüncelerinden kaynaklanmaktadır (Assmann, 2001). O, *Les Cadres Sociaux de la Mémoire* (Hafızanın Toplumsal Çerçeveleri) isimli kitabının önsözünde bireyin kendini grubun bakış açısına yerleştirerek hatırladığını ve grup belleğinin bireysel anılarda da tezahür ettiğini ifade etmektedir

Topluluğun ortak varlığı, paylaşılan hatıralar üzerinde fikir birliği ve grubun deneyimleri toplumsal belleğin özellikleridir. Geçmişin nasıl bilineceği, hatırlanacağı ve yorumlanacağı, o geçmişi birlikte oluşturan insanlar tarafından belirlenir. Bir toplumun üyesi olmak, ortak paylaşılan değerleri paylaşmak demektir. Bu paylaşılan değerler toplumsal belleği oluşturur. Toplumsal bellek, iletişim alanlarıyla genişletilir, geliştirilir ve yeniden kullanılır. Fiziksel ortamlarla ve dolayısıyla kamusal alanlarla bağlantılıdır.

Halbwachs, toplumsal bellek kavramının teorik temelini hiçbir zaman tam olarak ayrıntılandırmamış ve kavramın net bir tanımını vermemiştir. Onun, toplumsal grupların geçmişin üzerinde uzlaşılmış bir versiyonunu kurarak kendi dünya görüşlerini oluşturdukları yönündeki düşüncesi kabul görse de aynı zamanda, toplumsal belleğin dinamiklerinin nasıl işlediğine dair tatmin edici bir açıklama getirememekle suçlanmaktadır. Ayrıca, toplumun bireysel belleği şekillendirme gücüne olan inancının, bireysel bellek ile geçmişin toplumsal inşası arasındaki diyalektik gerilimleri ihmal ettiği düşünülmektedir. Genel olarak hakkında sosyal bilincin toplumsal doğasına çok fazla vurgu yaptığı ve onu herhangi bir bireyin gerçek düşünce sürecinden ayırdığı kanaati hâkimdir. Halbwachs'ın toplumsal belleği bireysel belleğe öncelemesi pek çok noktayı belirsiz halde bırakmakta ve kavramsal altyapısının açıklayıcı gücünü azaltmaktadır. Halbwachs, grupların yaşayan hatıralarını göz ardı ederek onları en güçlü toplumsal grubun geleneğine entegre edilmiş olarak görmüştür. Bu bakış açısı, geçmiş ve şimdi arasındaki ilişkinin kavramsallaştırılmasını tek boyutlu hale getirmekte ve donmuş bir sosyal kimlik vizyonunun oluşumuna neden olmaktadır (Misztal, 2003, s. 55).

Halbwachs, toplumsal belleğin ulusal çerçeveler içinde nesilden nesile devam eden sürekliliğine dikkat çeker. Ona göre şimdiki nesil kendi inşa edilmiş geçmişinin bilincindedir ve anma toplantıları, mevcut neslin mensubu olduğu toplumun üyeleriyle geçmişi yeniden canlandırmasında önemli bir işlevi yerine getirmektedir.

Halbwachs'ın toplumsal belleği kavramsallaştırması üzerine Alman kültür bilimcileri Jan ve Aleida Assmann (Assmann, 2001) geçmişe yapılan iki tür sosyal referansı

tanımlamışlardır: iletişimsel bellek ve kültürel bellek. İletişimsel bellek, belirli kuşakların belleğini, yani insanların kısa süreli belleğini ifade ederken, kültürel bellek, bir takım insanlar tarafından paylaşılan, uzun süreli ve onlara kültürel bir kimlik aktaran bellek olarak tanımlanır. Bu şekilde Jan ve Aleida Assmann, Halbwachs'ın toplumsal bellek kavramsallaştırmasını daha da detaylandırmışlar ve ancak medya tarafından kodlandığında iletişimsel belleğin kültürel belleğe evrilebileceğini, yani kısa süreli belleğin uzun süreli bellekte evrilebileceğini iddia etmişlerdir.

Hafıza kendi başına sosyaldir, çünkü hatırlama edimi etkileşimlidir ve kültürel yapılar ve kurumlar tarafından desteklenir. Belleğin bireysel olmamasına ilişkin bir başka yorum da Schudson tarafından getirilmiştir. O, kültürel hafıza kavramını vurgular. Kültürel hafıza, insanların kültürel formlardan inşa edilen anılarını ve insanların geçmişle ilişkilerini inşa etmek için kullanabilecekleri kültürel formları ifade etmektedir (Schudson, M., 2007, s.181).

Toplumsal belleğin işleyişinin anlaşılmasında, unutmanın toplumsal örgütlenmesinin, dışlama ya da bastırma kurallarının ve kimin neyin neden unutmasının istendiğinin sorgulanması önem kazanmaktadır. Sosyal amnezi olarak ifade edilen unutulma/unutturma eylemleri, toplumsal uyumun çıkarları doğrultusunda çatışma anılarının resmi olarak silinmesi şeklinde tanımlanmaktadır (Burke, 1997, s57).

Misztal'e göre neyi hatırlayacağımızı, neyi unuttuğumuzu, ne zaman ve nasıl hatırlayacağımızı veya unuttuğumuzu belirleyen toplumdur, çünkü geçmişin hatırlanabilir ve unutulabilir olarak ikiye ayrılması toplumsal bir gelenektir. Bu nedenle, toplumsal unutma, toplumsal hatırlama kadar evrenseldir (Misztal, B., 2003, s.11). Anılar sürekli olarak atılmalı ve birleştirilmelidir; sadece unutmak kaosu dizginlememizi ve sınıflandırmamızı sağlamaktadır. Çok sık başvurulan bellek, şimdiki zamanı sular altında bırakmaktadır. Unutma eylemi modern toplumlarda yaygın olsa da modernitenin başlangıcından önceki farklı toplumsal oluşumlar da kendilerine özgü karakteristik unutma biçimleri sergilemiştir.

Hatırlama ise, geçmişi anımsamak için şimdiki zamanda ortaya koyduğumuz çabalarımızla ilgilidir. Bu, şimdiki durumumuzun ihtiyaçlarını karşılayacak şekilde ve seçici olarak geçmişin imgelerinin yeniden oluşturulması faaliyetidir (Hutton, P., 1993, s.xx-xxi). Hatırlama sürecinin tanımlanması için toplumsal belleğin basitçe insanların zihinlerine indirgenemeyen halka açık semboller ve anlam sistemleri olarak anlaşılması yeterli olmayacaktır (Olick, 1999). Toplumsal konsensüsün herhangi bir kişinin gerçek düşünce süreçleriyle nasıl bağlantılı olduğunu ve geçmişten miras kalan ancak şimdiki zamanda

hüküm süren duygular ve arzuların, şimdiki zamanın hizmetinde geçmişi yeniden nasıl yazabileceğinin de değerlendirilmesi gerekmektedir.

Toplumsal bellek alanında öncü çalışmaları olan bir diğer isim Pierre Nora (1989) da, tarih ve bellek arasındaki ilişkiye odaklanmıştır. Nora'ya göre bellek ve tarih arasında bir etkileşim olsa da bu ikisi birbirinden tamamen farklı özelliklere sahiptir. Bellek, yaşayan toplumlarla ilgilidir, sürekli bir evrim içindedir; Diyalektik, unutma ve hatırlama eylemlerine açıktır, taraflardan biri tarafından manipülasyona ve sahiplenmeye açıktır. Öte yandan tarih, artık olmayanın her zaman sorunlu ve eksik olan yeniden inşasıdır. Bellek, sürekli olarak güncel bir fenomendir, bizi sonsuz şimdiki zamana bağlayan bir bağdır; tarih, geçmişin bir temsilidir. Nora'ya göre hafıza, Halbwachs'ın dediği gibi, kendisini bağlayan grup dışında herkese karşı duyarsızdır, evrensel bir otorite iddiasında bulunan tarih aynı anda hem herkese hem de hiç kimseye aittir.

2.3. Toplumsal Bellek ve Tarih İlişkisi

Geçmişe yönelik bir hafıza yönelimi, günümüzde bir geçmiş duygusu yaratmak için tasarlanmış ve ritüelleştirilmiş eylemlerle geçmişin çağrılması olarak açıklanabilir. Tarihsel bir yönelim ise geri getirilmesi artık imkânsız olan geçmiş olayların yansıtıcı bir araştırmasıdır ve bu olayların nedenleri ile sonuçları hakkındaki anlayışımızı geliştirmeye yöneliktir. İki yaklaşım arasındaki temel farkın, belleğin geçmişi mitolojileştirme, benzerlikler arama ve duygulara hitap etme eğiliminde olması ve bu nedenle keyfi, seçici, tarihin meşruiyetinden yoksun ve nihayetinde öznel olarak kabul edilmesi, tarihin ise eleştirel yaklaşım ve belgelenmiş açıklama gerektirmesi ve belleğin doğrusal olmayan zaman anlayışına ve hayal gücüyle ilintili oluşuna karşı çıkması olduğu düşünülmektedir (Misztal, 2003, s. 100).

Bellek çalışmalarının, yaşanmış deneyimler ve öznellik ile ilgili yaklaşımlarıyla, tarihten farklı sorgulama yöntemleri ve geçmişin farklı temsil geleneklerini beraberinde getirdiği düşünülmektedir. Bununla birlikte tarihin öznel olan kadar nesnel olanı da birleştiriyor oluşu ile belleğin geçmişin korunmasındaki sürekliliğe vurgu yapması ve geçmişi şimdiki zamanın kaygılarına göre değiştiriyor olması ikisi arasındaki ilişkinin girift yapısına dikkat çekmektedir.

Antikçağ ve ortaçağ yazarları, yazılı olarak korunmayan tarihin hayatta kalamayacağı, hatırlanmaya değer her olayın kesinlikle bir tanık tarafından yazıya geçirildiği ve yalnızca bu hafızaya güvenilebileceği hususlarında hemfikir olmuşlardır (Funkenstein,

1993, s.3-20). Örneğin Herodot, tarihçileri hafızanın ve şanlı işlerin hatıralarının koruyucuları olarak adlandırmıştır (Burke, 1997). 19. yüzyıla kadar tarih geleneksel olarak anılara dayanan hikâyeler anlatmış ve hafızanın gerçekte olanları yansıttığı ve tarihin hafızayı yansıttığı varsayılmıştır.

19. yüzyılda tarihçiler, bilimsel yöntemlerin uygulanmasını teşvik ederek ve hafıza ile herhangi bir bağlantıyı reddederek tarihi özerk bir disiplin olarak ilerletmeye çalışmışlardır. Tarihin kurumsallaşması ve profesyonelleşmesi de geçmişten daha da uzaklaşmaya neden olmuştur. Tarih, mevcut hafızada artık kaybolmuş olan yani yazılı kayıtlardan çıkarılması gereken geçmişle daha fazla ilgilendikçe, hafızaya yönelik şüphesi de artmıştır. Leopold von Ranke (1795-1886) gibi yeni bilimsel tarihin temsilcileri, tarihin kurgusallığını reddederek (Arnold, 2000, s.52) öznel ve güvenilmez hafızanın aksine, gerçekliği iddia edebilecek nesnel tarihsel analizler yapılması gerektiğini savunmuşlar ve bellek ile tarih arasındaki sınırı belirlemişlerdir. 19. yüzyıl tarihçileri tarihin bir bilim dalı olduğunu, kamusal ve yazılı olarak doğrulanabilir olduğunu ve bireysel hafızayı yönlendirebildiğini düşünüyorlardı. Paradoksal olarak, bu dönemin büyük tarihçilerinin, tarihin yalnızca gerçekte ne olduğu sorusuna cevap vermesi gerektiği konusundaki ısrarlarına rağmen kendilerinin belirli bir kültürün hafızasına şekil verdikleri ve bulundukları toplumun ruh hallerini ve duygularını yansıttıkları düşünülmektedir (Connerton, 1999). Milliyetçiliğin yükselişiyle ivme kazanan siyaset tarihine özel ilgileri, ders kitapları, konuşmaları ve konferansları aracılığıyla toplumda kendine yer bulmuş ve bu süreç ulusal hafızanın inşasını kolaylaştırmıştır. Dolayısıyla tarih ve toplumsal bellek, on dokuzuncu yüzyıl tarih yapma pratiklerinde bile birbirine tamamen yabancı olmamıştır.

On dokuzuncu yüzyılın sonları, Eric Hobsbawm tarafından "geleneğin icadı" çağı olarak tanımlanmaktadır. Bu dönemde Avrupa okullarında ulusal tarihe her zamankinden daha önemli bir yer verilirken, aynı zamanda ulusal anıtların inşa edildiği, ulusal ritüellerin tasarlandığı ve ulusal geleneklerin arandığı bir çağ olmuştur. Tüm bunların amacı, özünde ulus-devletin varlığını haklı çıkarmak ya da meşrulaştırmak olarak görülmektedir (Hobsbawm, 1997).

Tarih ve belleğin birbirinden ayrılması gerektiği argümanı on dokuzuncu yüzyılda oldukça rağbet görse de sosyal bilimlerden en güçlü desteği nispeten geç olarak, pozitivist tarih sahneyi terk ettiği sırada Maurice Halbwachs'dan almıştır. Ona göre, tarihçiler geçmişi farklı şekilde temsil ederler, çünkü geçmiş ile şimdiki zaman arasındaki farkı belirleyen tarih, ancak geleneksel olan sona erdiğinde başlamakta, bellek ise olayları basitleştirme ve tek bir perspektiften görme eğiliminde olduğu için geçmiş ve şimdiki zaman arasındaki

benzerlikleri vurgulamaktadır (Halbwachs, 2017). Dolayısıyla toplumsal bellek tarihten iki temel açıdan ayrılmaktadır. Birincisi, "geleneğin deposu" olarak toplumsal bellek, devamlılık arz eden düşüncelerin bir akımıdır ve bu nedenle düzensiz ve belirsiz sınırlara sahiptir (Halbwachs, 2016). Buna karşın tarih, yüzyıllar dizisini sabit dönemlere böler ve geçmişi eleştirel bir mesafeden yeniden inşa eder. İkincisi, toplumsal gruplar çok sayıda anıya sahip olsalar da, tarih üniterdir ve Halbwachs tarihi insan türünün evrensel hafızası olarak görmektedir (Halbwachs, 2016). Bu noktada, hafızanın bittiği yerde tarihin başladığı ve hafızanın, yazılı kaynakların ve arşivlerin kendi ötesine geçmesine izin veren bir tür tarih sınırı olarak algılandığı görülmektedir.

Halbwachs, sosyal bir yapı olan toplumsal bellek ile geleneksel bakış açısıyla nesnel olarak nitelediği yazılı tarih arasında keskin bir ayrım yapmıştır. Bununla birlikte, tarih yazıcılığı üzerine yapılan birçok yeni çalışma modern tarihçiliği, Halbwachs'ın toplumsal belleği sosyal grupların ürünü olarak değerlendirdiği bakış açısına paralel şekilde ele almaktadır. Farklı yerlerde ve zamanlarda tarihçilerin geçmişin farklı yönlerini önemli ve unutulmaz gördüklerinin (savaşlar, siyaset, din, ekonomi vb.) ve geçmişi, ait oldukları toplumsal gruplarının bakış açısına göre, olaylara veya yapılara, büyük adamlara veya sıradan insanlara odaklanarak çok farklı şekillerde sunduklarının altı çizilmektedir (Burke, 1997, s.44-45). Yani, tarihçiler geçmişe kendi kültürlerinin kategorileri ve şemalarıyla ya da Emile Durkheim'ın ifadesiyle "toplumsal temsiller" aracılığıyla yaklaşmaktadır.

Tarih, geleneğin ve toplumsal belleğin zayıfladığı geçmişle ilgili birincil bilgi biçimi olarak ortaya çıkan entelektüel, eleştirel ve kişisel olmayan bir faaliyettir. Öte yandan, bellek her zaman görecelidir, çünkü her toplumsal bellek bir grubun desteğini gerektirir ve somut olarak bir karşılığı vardır. Yazılı tarih, toplumsal grupları dışarıdan incelerken, gruplar kendi bünyelerinde yer alan toplumsal bellek sayesinde içeriden, üyelerinin anılara kronolojik olarak ulaşmasına imkân verir (Halbwachs, 2017). Böylece toplumsal gruplar zaman içerisinde aynı kaldıklarını ve kimlik bilinçlerinin arttığını güçlü bir şekilde hissetmektedirler. Böyle anılar öğrenilmiş tarihe değil daha kişisel ve daha az şematize edici olan ve geçmişin belirli dönemlerinin ve onların benzersizliklerinin daha eksiksiz bir resmini sağlayabilecek olan yaşanmış tarihe dayanmaktadır (Halbwachs, 2017). Halbwachs'ın bellek ve tarih arasındaki temel farkı kavramsallaştırması, belleğin sosyal grupların zaman içinde kimliklerinin farkına varmalarına izin verirken, tarihin süreksizlikleri vurgulaması ve grupların dışında ve üstünde yer alması gerçeğiyle bağlantılı olarak, bu ilişkinin doğası hakkında uzun bir tartışma başlatmıştır. Bugün, Halbwachs'ın tarih kavramsallaştırması eski moda pozitivist bir anlayış olarak değerlendirildiğinden dolayı terk edilmiştir. Birçok

eleştirmen onun tarih tanımını dar ve yetersiz olarak değerlendirerek reddetmekte ve bilhassa tarihin geçmişi inşa edemeyeceğine ifade etmektedir. Ayrıca tarihsel süreklilik kavramını tarihten ayırarak baltaladığı ve bellek ile tarih arasındaki ilişkinin karşılıklı bağımlılık kadar çatışma da barındırdığı gerçeğini göz ardı ettiği yönünde de eleştirilmektedir (Zerubavel, 1997, s.5).

Halbwachs'ın çağdaşları olan Fransız Annales okulunun temsilcileri, bellek ve tarih arasındaki ilişkiye daha uzlaşmacı bir bakış açısı benimsemiştir. II. Dünya Savaşı'ndan önce ve savaşın ardından, geleneksel tarih anlayışına karşı olan Annales okulunun temsilcileri, olayların tarihine odaklanmayı reddetmişler ve tarih çalışmalarını yavaş yavaş geçmiş ritüellerin, uygulamaların ve düşünme biçimlerinin incelenmesine kaydırmışlardır. Tarihçilerin, toplumsal belleğin muadili olarak görülebilecek medeniyetler tarihi ve kültür tarihlerine olan ilgileri, tarih ve bellek çalışmaları arasındaki ayrımı giderek zayıflatmıştır. Tarih ve bellek arasındaki ilişkideki bu yeni akışkanlık, bellek çalışmalarının geliştirilmesi için uygun koşullar ortaya çıkarmıştır (Zelizer, 1995).

Geleneksel perspektif, akademik tarihçilikte artan eleştirel düşünmeyle ve belleğe yönelik ortaya çıkan yeni ilgiyle eşzamanlı olarak ortaya çıkan tarihselcilik krizi tarafından daha da zayıflatılmıştır. Whyte ve Foucault tarafından ortaya atılan tarih eleştirisinde herhangi bir temsil modeli içerisinde yerleşik olan gizli ideolojik önyargılara dikkat çekilmiştir. Tarihsel anlatıları, iktidar ve denetim dilinin tesiri altında geri dönülmez biçimde lekelenmiş olarak nitelemişler ve tarihin, geride yazılı belge bırakabilen toplumların geçmiş deneyimlerine ayrıcalık tanıdığını, böyle bir belge birikimi olmayan toplumların deneyimlerini ise görmezden geldiğini iddia etmişlerdir (Misztal, 2003, s. 102). Toplumsal belleği bugünün ve hayal edilen bir geleceğin hizmetinde geçmişin yaratıcı gücü olarak görmek ve imgelerin akışkanlığı, hafızanın metalaştırılması ve geçmişin tartışılabilirliği gibi konuları gündeme getirmek, geçmişin temsilinde bellek ve tarih yazımı arasındaki etkileşime yeni bir dinamik getirmiştir.

Bellek ve tarihin birbirinden tamamen ayrı olmamaları ve karşılıklı ilişki içerisinde olmaları münasebetiyle tarih yazıcılığı ile güçlü bellekler arasında ayrıcalıklı bir ilişki gelişmektedir. Kamusal anlamda kabulün sağlanması adına belleğin ne kadar güçlü olduğu, temsil ettiği geçmişi de o ölçüde araştırılmaya ve tarihin içerisine dahil edilmeye layık hale getirmektedir (Traverso, E., 2009, s.52).

1980'li yıllarla birlikte bellek çalışmaları, tarihin geçmiş üzerindeki hâkimiyetini tartışmaya açmıştır. Tarihin, öznesini siyasi geçmişten, geçmişe dair her şeyi içine alacak şekilde genişletmesi ve diğer bilim dallarıyla iş birliğini yoğunlaştırması, tarihçilerin

hafızaya olan ilgisini de artırmıştır. Bellek ve tarih arasındaki sınırın belirsizleşmesi tarihin disipliner kısıtlamalardan kurtulmasına yol açmıştır. Bellek anlatılarına ve politikalarına gösterilen ilginin artması neticesinde Halbwachs'ın bellek anlayışıyla paralel tarih çalışmaları ortaya çıkmıştır (Hutton 1993). Ancak, toplumsal bellek ve tarihin birbirine benzer ve birbirini tamamlayıcı olduğu yönündeki değerlendirmelere karşı birbirlerinden farklı olduklarını iddia eden tarihçiler de bulunmaktadır. Bunlardan biri, tarih ve belleği birbirinden ayıran Lowenthal'dir. O, tarihsel bilgiyi toplu olarak üretilen ve paylaşılan bir bilgi olarak görse de belleği toplumsal bir faaliyet olarak değerlendirmemektedir. Bir diğer isim de belleğin ve tarihin geçmişe dair iki farklı yönelim olduğunu iddia eden Pierre Nora'dır.

Nora, toplumsal belleğe kültürel bir destek olarak görülen hafıza mekânlarına, dolayısıyla hafıza sanatına atıfta bulunmaktadır. Hafıza geleneğine olan bu bağlılık, Nora'nın toplumsal gruplar kadar çok anı olduğu konusundaki ısrarı ile Halbwachs'ın toplumsal hafıza çerçeveleri fikri arasındaki benzerliklerde de kendini göstermektedir. Nora'ya göre bellek kendisini mekânlara bağlarken, tarih kendisini olaylara bağlamaktadır (Nora, 1989, s.22). Hem Nora hem de Halbwachs için bellek, hatırlamaya indirgendiğinde, tarihin çarpıtılmış bir versiyonudur. Nora, Halbwachs gibi, hafızayı ve tarihi "birçok açıdan karşıt" olarak görür ve doğal hafızayı anlık olarak gelişen, tekil ve duygularla dolu olarak tanımlarken, tarihin evrensel olduğuna işaret etmektedir. Her türlü sansür ve tasarının yanı sıra hatırlama ve unutma diyalektiğine tabi olan canlı bellek oldukça öngörülemezdir (Nora, 1996). Öte yandan, tarih her zaman eksiktir, eleştireldir ve belleğe karşı temkinlidir.

Çağdaş toplumlarda geleneğin yok edilmesinin ve belleğin reddinin sorumlusu olarak tarihin hızlanması görülmektedir. Bu hızlanmanın mevcut nedenleri yani küreselleşme, demokratikleşme ve kitle kültürünün ortaya çıkışı gibi etmenler toplumun geçmişten referans almasını engellemiştir (Nora, 1996). Geçmişte, ulus kutsal olduğu için tarih kutsaldı ve tarihçiler ulusal birliğin sütunları olarak ulusa meşruiyet sağlamaktaydılar. Ancak devletin ulus fikrinden aşkın bir konuma gelmesiyle birlikte canlı bir varlık olarak bellek yok olmuş ve tarih toplumun gelecek açısından meşrulaştırılması görevini üstlenmiştir. Hatırlama, belleğin yeniden inşası meselesi haline gelmiş ve hatırlatmanın sorumluluğu arşivlere geçmiştir.

Nora'ya göre 19. yüzyıldan önce bellek hayatın o kadar yaygın bir parçasıydı ki, insanlar varlığından neredeyse hiç haberdar değildi. Günümüzde ise geleneksel ritüellerin modern yaşamdan atılmasının bir sonucu olarak bellek artık gerçek olarak yaşanmamakta ve belleğin belirli alanları yaşanmış deneyimlere dayansa da belirli alanlarının suni olarak

oluşturulmaları gerekmektedir. Bu nedenle tarih, hafızanın özünü değil biçimsel bir temsilini toplamakta, sergilemekte ve kataloglamaktadır (Nora, 1996). Nora tarihin bir toplumun onurlandırmayı seçtiği resmi bellekten başka bir şey olmadığını ifade etmektedir (Hutton 1993). Mekânın ve zamanın tarihsel arayışların yönü üzerindeki etkisini vurgulayarak, toplumun geçmişten aldığı referans noktalarını kaybettiğini savunur.

Nora dört tür hafıza alanını işaret etmektedir: sembolik alanlar (anmalar, haclar, yıldönümleri, amblemler); işlevsel alanlar (el kitapları, otobiyografiler, dernekler); anıtsalalanlar (mezarlıklar, anıtlar); ve mekânsal alanlar (arşivler, kütüphaneler, müzeler). Bu alanlar, kendi geçmişimizi ve tarihimizi hala okuyabileceğimiz kalan son yerlerdir. Onların keşfi, tükenmiş toplumsal bellek haznemizi yeniden doldurmaya yardımcı olmaktadır ancak hatırlananlarla bir bağ kurmak için değil onlar gibi olmamak adına onları tam olarak hatırlamamız gerektiği mesajını taşımaktadır (Nora, 1996).

Hafıza alanları ve unutma arasındaki ilişki karşılıklıdır. Unutma tehdidi hafıza alanlarını doğurmakta ve hafıza alanlarının inşası da unutmayı doğurmaktadır. Hatırlananlara anıtsal bir şekil vermek, hatırlama yükümlülüğünü ortadan kaldırıyorsa bunun nedeni, hatıraların yalnızca bazı şeylerin hatırlanmasına izin vermesi ve bazılarını dışlayarak unutulmalarına neden olmasıdır. Anılar, geçmişin hatırlanmasına neden olduğu kadar aynı zamanda onu gizlemektedir. Geçmiş hadiseleri bugüne ilham vermeleri için gerekli kılma ihtiyacı, insanları pek çok şeyi yeniden anlamlandırmaya zorlamaktadır (Connerton, P. 1999).

Bellek ve tarih arasındaki karşıtlıklar yerine, geçmişin doğru tahlil edilebilmesi için tarih ve belleğin karşılıklı işbirliği vurgulanarak her iki araştırma yöntemine de güvenilmelidir. Bellek, sürekliliğe atıf yapan, kişisel ve aracısız bir geçmiş bilgisidir. Belleğin doğasını kavramak için şimdiki hatırlama ile geçmiş olaylar arasındaki nedensel bağlantı türünün açıklığa kavuşturulması gerekmektedir. Belleğin sağladığı şey ayrıntılı bir geçmiş değil, kişisel, anlık deneyimlere dayanan ve manipüle olmaya açık bir bilgidir ve geçmişin hatırlanması tarihsel anlayışla birbirine karıştırılmamalıdır (Misztal, 2003, s. 108).

Paul Connerton tarihçilerin tahmini ve çıkarımsal olarak verileri işlediğini, kullandıkları kaynaklarda yer alan bilgilerin aksi istikamette veya açık bir şekilde yer almayan bilgiler üzerinden veriler üretebildiklerini belirtmektedir. Ona göre tarihçiler kendi başlarına birer "otoritedir" ve kaynaklarda açık bir şekilde yer alan verileri inkâr edip yerine kendi yorumlarını koyabilmektedirler. Arşiv belgelerinden veya tarihi olayların görgü tanıklarından gelen muteber veriler olmasa bile tarihçinin tamamen unutulmuş olanı yeniden

keşfetmesi mümkündür (Connerton, P., 1999). Dolayısıyla Connerton tarihin yeniden inşa edilme sürecinin toplumsal bellekle ilişkili olmadığını düşünmektedir.

Ancak bir olayın tanıklığı toplumsal bellekte korunuyor olsa da tarihin yeniden inşası gereklilik arz etmektedir. Tarihi bir vaka üzerine çalışan tarihçinin, kaynaklara yöneltilen sorulara cevap alsa bile yine de bu kaynağı delil olarak kabul edebilmesi için sorgulamaya tabi tutması gerekmektedir. Tarihçiler, tarihi bir olayın görgü tanıklarından elde ettikleri bilgileri de sorgulamaya devam etmektedir çünkü doğrudan kabul ederlerse bu, tarihçiler olarak özerkliklerini kaybetmeleri anlamına gelecektir. Ki bu durumda toplumsal bellek karşısında bağımsızlıklarından vazgeçmek zorunda kalacaklardır.

Toplumsal bellekten bağımsızlığına rağmen tarihin yeniden inşa pratiği, önemli ölçülerde sosyal grupların hafızasından yol gösterici bir itici güç alabilmekte ve onları şekillendirebilmektedir. Bu tür bir etkileşimin özellikle uç bir örneği, bir devlet aygıtının vatandaşlarını hafızalarından yoksun bırakmak için sistematik bir şekilde kullanılmasında ortaya çıkmaktadır. Bu totaliter rejimler için genel bir uygulamadır ve totaliter bir rejim, bireylerine aidiyet ve itaat düşüncelerini, anılarını onların ellerinden alarak yani örgütlü unutturmayla sağlamaktadır (Connerton, 1999).

Schudson'a göre ideolojiler güçlü, şimdiki zamanın ihtiyaç ve arzuları acil olduğu için geçmiş, sonsuza dek mevcut görüşlere uygun olarak yeniden inşa edilmeye ve yeniden yazılmaya tabidir (Schudson M., 2007). David Lowenthal belleğin temel işlevinin, geçmişi korumak değil, onu bugünü zenginleştirmek ve manipüle etmek için uyarlamak olduğunu söylemektedir.

Aslında Halbwachs'ın toplumsal belleğinden değişimin dışlanması oldukça önemli bir tercihtir ki onun tam karşısına tarihi yerleştirmektedir. Çünkü tarih, toplumsal belleğin tam tersi bir şekilde çalışmaktadır. Toplumsal bellek süreklilik ve benzerliklere odaklanırken, tarih farklılık ve süreksizlikleri ön plana almaktadır. Gruba içeriden bakan toplumsal bellek geçmişi her aşamasında hatırlanabilir şekilde yansıtmakta ve büyük değişimleri dışlamaktadır. Tarih ise değişmeden kalan dönemleri hikâyenin dışında bırakma eğilimindedir. Ona göre değerli tarihsel gerçekler, yeni bir şeyle sonuçlanan bir olayı veya süreci vurgulayanlardır. Bu bağlamda grup hafızası, diğer tüm grup hafızalarına göre farklılığına ve benzersizliğine vurgu yapmaktadır. Tarih ise tüm bu farklılıkları ortadan kaldırmakta ve gerçeklerini, hiçbir şeyin benzersiz olmadığı, her şeyin bir diğeriyle karşılaştırılabilir olduğu, her bir bölümün diğer bölümlerle bağlantılı olduğu homojen bir tarihsel bağlamda yeniden düzenlemektedir (Assmann, 2001). Onun için tüm tarihsel veriler eşit öneme sahiptir. Birçok farklı toplumsal bellek bulunsa da tek bir tarih bulunmaktadır ve

o toplumsal gruplardan, kimliklerden ve referans noktalarından kendisini arındırmış durumdadır ve geçmişi kimliksiz bir tabloda yeniden inşa etmektedir. Tarihçiler de tüm toplumsal etkilerden ve yükümlülüklerden "bigâne olabildiği" için tarafsız ve nesnel olma iddiasındadır.

Halbwachs için tarih bellek değildir, çünkü evrensel bellek diye bir şey yoktur. Sadece kolektif, gruba özgü ve somut kimlikli bellek vardır. Yani her toplumsal belleğin taşıyıcısı olarak zamana ve mekâna bağlı bir grup mevcuttur. Bir yanda farklı grupların anılarını ve geçmişe dair görüntülerini kaydettikleri birçok anlatı, diğer yanda tarihçilerin çok sayıdaki bu anlatılardan çıkardıkları gerçekleri kaydettikleri tek bir tarih vardır. Ancak tarihçilerin çıkardıkları bu gerçekler, kendi içlerinde, hiç kimse için hiçbir şey ifade etmeyen soyutlamalardan ibarettir; hiç kimse tarafından hatırlanmazlar ve kimliğe ve belleğe dair tüm referanslarından arındırılırlar. Tarihin verilerini yerleştirdiği zaman özellikle soyut bir zamandır. Tarihsel zaman, hiçbir grup tarafından "süreç" olarak deneyimlenmeyen veya hatırlanmayan yapay bir zamandır (Assmann, 2001). Bu nedenle Halbwachs söz konusu tarihsel zamanı gerçek dışı olarak nitelemektedir. Yani belirli bir zaman ve mekânda, toplumsal hayatın dayattığı bağlardan ve yükümlülüklerden izole edilmiş, işlevsiz bir yapıttır.

Halbwachs'a göre bellek ve tarih arasındaki ilişki sıralı bir ilişkidir. Geçmişin artık hatırlanmadığı, yani yaşanmadığı an, tarihin başladığı andır. Tarih genellikle geleneğin sona erdiği ve toplumsal belleğin çözüldüğü noktada başlar. Başka bir deyişle tarihçi, toplumsal belleğin bıraktığı yerden devralır. Tarih için gerçek geçmiş, artık mevcut grupların düşüncelerinde yeri kalmamış olan geçmiştir. Yani tarih, eski toplumsal grupların düşünceleri ve hatıralarıyla birlikte ortadan kaybolmasını beklemek zorundadır. Böylece, tek başına muhafaza edebileceği imgeler ve hakikatler dizisini inşa edebilecektir (Halbwachs, 2017).

Halbwachs, toplumsal belleği yalnızca tarihten değil, gelenek kavramı altında yer alan tüm örgütlü ve nesnel bellek biçimlerinden ayırmaktadır. Ona göre gelenek hatırlamanın biçimlendirilmesi, yani belleğin çarpıtılmasıdır. Bu noktada Jan Assmann katı kavramsal ayrımlar yapmaya çalışmanın anlamsız olduğunu vurgulayarak bellek ve gelenek arasındaki sınırın oldukça esnek olduğunun altını çizmektedir (Assmann, 2001). O, toplumsal bellek kavramını üst bir başlık olarak değerlendirerek, alt başlıklar olarak ortaya attığı "iletişimsel" ve "kültürel" bellek kavramlarının arasındaki ayrıma odaklanmaktadır.

Walter Benjamin'e göre tarih, konumunu zamanın boşluğunda değil şimdide belirleyen bir inşa sürecinin nesnesidir. Bu tarih, şimdiyle dolu olan ve tarihsel süreçten

seçilerek zorla getirilmiş bir geçmiştir (Benjamin, W., 1993). Edward Hallett Carr'da tarihçilerin mutlak surette seçici olduklarını söylemektedir. Tarihsel gerçeklerin tarihçinin yorumundan bağımsız ve nesnel olarak var olan katı bir özü olduğuna inanmanın ortadan kaldırılması çok zor bir yanılgı olduğu görüşündedir. Ayrıca gerçeklerin kendiliğinden konuşmadığını, tarihçilerin onları belli bir amaç için seçip çağırdıklarında konuştuğunu ifade etmektedir (Carr, E., H., 2002). Benedetto Croce ise tarihin esas olarak geçmişi bugünün gözünden ve sorunlarının ışığında görmekten ibaret olduğunu ve tarihçinin asıl işinin kaydetmek değil, değerlendirmek olduğunu söylemektedir. Böylece kayda değer olanı seçebilecektir. Bu nedenle Croce, tüm tarihin çağdaş tarih olduğunu ilan etmektedir (Croce, 1941:19; akt. Carr, 2002).

Miras, ilk ya da en iyisi olma iddiası, sahip olunan mitleri ve geçmişi kutlamak ve başkalarını dışlamak olarak tanımlanabilmektedir. Dışlama ve karşıtlık söylemi güç kazanarak miras kavramını küresel bir değer haline getirmiştir. Miras kavramı gittikçe her ulusun halkları arasında daha fazla paylaşılan bir ideal haline gelmiştir.

Miras, gerçek geçmişten seçerek, değiştirerek ve yeniden kurarak saptığı için eleştirilmektedir. Ancak tarih de benzer şekilde işlemektedir. Tarihin, tarihçiler tarafından "bestelendiği" düşünülmektedir. Tarihçilerin, geçmişin salt olarak kaydedilmesini ve çoğaltılmasını aşmak adına tehditkâr ve kaçınılmaz olan görevlerini büyük bir istekle yerine getirdiklerini gösteren büyük bir tarih literatürünün mevcut olduğuna işaret edilmektedir (Lowenthal D., 1998).

Gelecek, prensipte esnek olsa da geçmiş sağlam, değişmez ve herkes için sabittir. Ancak bellek siyaseti pratiğinde, gelecek ve geçmiş tutumları değiş tokuş edilmiştir. Bellek siyasetinin herkesçe malum olan meşruluk varsayımının ve sürekli tekrar eden yeniden yaratım sürecine gösterdiği açık rızanın dayanak noktası, geçmişin esnekliği ve yönetilebilirliği ile tekrar tekrar biçimlendirilebilir oluşundadır (Baumann, Z., 2018).

Bugünün arzularıyla geçmişi okumak ya da teknik terimiyle anakronizm, toplumsal grupların ihtiyaçlarını karşılayan bir tarih yaratmanın en yaygın ve kullanışlı tekniği olarak görülmektedir. Hobsbawm'a göre tarih, ataların hafızası veya toplumsal gelenek değildir. İnsanların din adamlarından, öğretmenlerden, tarih kitaplarının yazarlarından, tarih dergilerinin ve televizyon programlarının editörlerinden öğrendikleri şeydir (Hobsbawm, E., 1997).

Tarih, geçmişin birebir yansıması değil onun bir yorumu olarak değerlendirilmektedir. Tarihsel vakayinameler ne kadar kapsamlı ve titiz olursa olsunlar, geçmişin soluk suretleri olarak görülmektedir. Tüm değerlendirmeler tarihçinin gözlerinden

ve zihin dünyasından süzülerek ortaya çıkmaktadır. İyi bilinen geçmişin ana hatları genel olarak kabul edilse de, şimdiye kadar olanların çoğu kısmen bugüne ulaşmaktadır. Geçmişe dair bilinen veya tahmin edilen her şey, her yeni neslin güncellenen bakış açısına göre yeniden yorumlanmaktadır (Lowenthal, 1998). Yani tarih, geçmiş olayları güncel referanslar aracılığıyla eleyerek yeniden inşa etmektedir. Bu noktada tarih ile geçmiş arasındaki ilişki, astroloji ile güneş sistemi arasındaki ilişkiye benzetilmektedir. Söz konusu tutum, yolları ve yörüngeleri çizmeye yönelik ciddi bir girişimden ziyade hayali modeller ve hoş görüntüler aramak olarak görülmektedir (Lowenthal, 1998).

Toplumsal bellekte olduğu gibi modern tarih biliminde de geçmişin hakikatinin zamanın şartlarına ve ihtiyaçlarına göre yeniden inşasının söz konusu olduğuna dair yaygın kanaatler mevcuttur. Tarihçilerin geçmişin gerçek bir resmini sunabilme olasılıklarına yönelik şüphelerini dile getiren Michel Foucault, Michel de Certeau ve Hayden White gibi isimler, tüm tarihsel anlatımların dilde çerçevelendiği gözleminde bulunmuşlar ve gerçekliğin dilsel temsili ile gerçekliğin kendisi arasında her zaman bir boşluk olduğunu savunmuşlardır. Hatta tarihsel gerçekliği dilde doğru bir şekilde temsil etmenin prensipte imkânsız olduğunu iddia etmişlerdir (Lorenz, C., 2013, s.169). Yani hakikat, dil ve gerçeklik arasındaki mütekabiliyetten ortaya çıkmamaktadır. O, belirli bir hakikat rejimine bağımlı olan ve belirli iktidar ilişkileri ile karakterize edilen sosyo-politik bir yapı olarak görülmektedir. Bu isimler, gerçeklik bilgisinin bir tür dilbilimsel inşayı gerektirdiğini vurgulamaktadır çünkü gerçeklik bilgisinin formüle edildiği kavramlar, ifadeler ve hikâyeler gerçekliğin kendisinde bulunmamakta, önce inşa edilmeleri gerekmektedir. Geçmiş de hazır olarak bulunmamaktadır ve onun da önce kavramsal olarak inşa edilmesi zarureti vardır. Bu nedenle, temsil edildiği ve bilindiği şekliyle gerçeklik, her zaman kavramsal olarak oluşturulmuş bir gerçeklik olarak görülmektedir.

Bu bakış açısından yola çıkarak tarihin nesnel olamayacağı ve bu nedenle de araçsallaşabileceği yönünde daha radikal değerlendirmeler de bulunmaktadır. Buna göre tarih, evrensel ve tarafsız olamıyorsa belirli çıkarlara hizmet ediyor olmalıdır. Yani tarihin kültürel, politik ve ideolojik etkilerle koşullandırıldığı ve bu nedenle belirli toplumsal çevrelere göre şekillendiği düşüncesi öne çıkmaktadır. Böylece tarih, siyaset ve ideolojide meşrulaştırıcı ve araçsal işlevleri yerine getiren bir konumda görülmektedir (Lorenz, 2013, s.188).

Pierre Nora bellek ve tarihin farklılıklarına vurgu yapar ve tarihin hızlandığının altını çizerek bu durumun bellek ile tarih arasındaki farkı daha belirgin hale getirdiğini söylemektedir. O, değişim tarafından yönlendirilen unutkan modern toplumların geçmişi

yeniden düzenlediğini belirtmektedir. Toplumsal belleği her şeyi yönlendiren, geleneği durmadan yeniden icat eden, atalarının tarihini kahramanların, kökenlerin ve mitlerin ortak zamanına bağlayan geçmişi olmayan bir bellek olarak tanımlamaktadır (Nora, P., 1989, s.7). Ona göre bellek, sürekli evrim içinde, hatırlama ve unutmanın diyalektiğine açık, manipülasyona ve temellük etmeye karşı savunmasız, uzun süre uykuda kalmaya ve periyodik olarak yeniden canlandırılmaya açıktır. Öte yandan tarih, artık olmayanın her zaman sorunlu ve eksik olan yeniden inşasıdır. Bellek, sürekli olarak güncel bir fenomendir, bizi sonsuz şimdiki zamana bağlayan bir bağdır; tarih, geçmişin bir temsilidir. Hafıza, duygusal ve büyülü olduğu ölçüde, yalnızca kendisine uyan gerçekleri barındırır; küresel veya bağımsız her aktarım yoluna, her sansüre veya yansıtmaya duyarlı olabilecek anıları beslemektedir. Tarih, entelektüel ve seküler bir üretim olduğu için analiz ve eleştiri gerektirmektedir. Bellek ise hatırlamayı kutsalın içine yerleştirmektedir. Bellek, bağladığı grup dışında herkese karşı kördür. Yani Maurice Halbwachs'ın dediği gibi, ne kadar grup varsa o kadar çok anı mevcuttur. Öte yandan tarih, herkese ve hiç kimseye aittir, bu nedenle evrensel otorite olma iddiası söz konusudur. Tarih kendisini zamansal sürekliliklere, ilerlemelere ve olaylar arasındaki ilişkilere bağlamaktadır. Bellek mutlaktır, tarih ise yalnızca göreceli olanı tasavvur edebilmektedir (Nora, 1989, s.9).Bu bakış açısında tarihin amacının ve hırsının, gerçekte olanları yüceltmek değil, onları yok etmek olduğu kanaati hâkimdir. Genelleştirilmiş eleştirel bir tarih, mitler ve anıtlar gibi hafıza alanlarını, yani çalışması için gerekli alanları korumaktadır ancak bunu onların gerçekle olan bağlarını kopartarak yapmaktadır. Orta Çağ vakanüvislerinden bugünün "bütünsel" tarih uygulayıcılarına kadar tüm gelenek, boşluklar ve hatalardan arındırılmış bir geçmişin yeniden kurulması olarak gelişmiştir. Nora'ya göre tarih, derinliklerinden koparılmış bir dönemin derin referansı, gerçek romanların olmadığı bir dönemde gerçekçi bir roman haline gelmiştir (Nora, 1989, s.24).

Toplumsal bellek kavramı üzerinde çalışan bir diğer isim olan Victor Roudometof, bir toplumun kolektif belleğinin, kültürel mirasının ve geleneklerinin bir parçası olduğunu ve aynı zamanda onun sosyal birlik ve kültürel uyum unsurlarını üretmek için kullanılan semboller dizisi olduğunu iddia etmiştir. Ona göre, farklı toplumlardaki tarihsel olaylar bir dizi toplumsal temsilin yeniden üretilmesine hizmet etmektedir. Bunlar, günümüz insanlarının kimliklerini, geçmişle ilişkilerini ve ülkelerini nasıl anlamlandırdıklarını belirleyen toplumsal temsillerdir (Roudometof, V., 2002, s.7). Bu konuda çalışan diğer birçok akademisyen gibi Roudometof da ulusal bayramların, popüler basındaki makalelerin,

belgesellerin, resimlerin, heykellerin ve bilhassa çeşitli medya ürünlerinin toplumsal belleğin tekdüzeleştirilmesi ve yeniden üretilmesindeki rolünü vurgulamıştır.

Roudometof'a göre milliyetçiler genellikle günümüz uluslarını uzun ve görkemli bir tarihe sahip olarak sunmaktan hoşlanıyor olsalar da, çoğu ulusal anlatının, on dokuzuncu yüzyılda, ulus inşasının altın çağında ve tarihin akademik bir disiplin olarak doğuşuna tanık olan çağda ortaya çıktığı gerçeğinin dikkate alınması gerekmektedir (Roudometof, 2002, s.8). Modern ulus-devlet, dünyanın kalanını kendi bakış açısına göre şekillendirmekten büyük ölçüde sorumludur ve bu sürecin görece yeniliğini unutmak da oldukça kolaydır. Kimlik ise ancak ulus devletlere geçiş ile birlikte belirli bir grup içinde toplumsal sosyal dayanışma biçimleri olarak kavramsallaştırılmıştır ve tarih, yeni oluşan kimliklerin üretimini ve yeniden üretimini sağlamıştır. Tarihsel verilerin kullanımı bu nedenle politiktir, çünkü ulusal tarihler bir topluma kahramanlar, anıtlar ve çağlar boyunca ulusal kimliğin varlığına dair başka kanıtlar sağlamaktadır.

Anakronizm tarihi yanlış yorumlar; yani çoktan yaşanmış olan tarihi hadiseleri bugünün şartlarında yeniden yorumlamaktadır. Sadece değişen bakış açılarını ve değerleri değil, aynı zamanda incelenen dönemden bu yana yaşananları da dikkate alarak geçmişi bugünün taleplerine uygun olarak açıklamaktadır. Eski kaynakları modern araçlarla yeniden gözden geçiren, yeni ortaya çıkan verileri paylaşan tarihçi, hem unutulanları hem de daha önce hiç bilinmeyenleri keşfetmektedir (Lowenthal, D., 1985, s.340). Geçmiş dönemlerin sakinleri, her ikisi de sonradan oluşturulmuş kavramlar olan 'klasik antik çağda' veya 'Rönesans'ta yaşadıklarını bilmiyorlardı. Yani, o zamanlar var olmayan bugüne ait terimler, gerçekte ne olduğunun tanımlanmasında kullanılmaktadır.

Tarihçiler aynı zamanda, geçmişte yaşanmış olayların nasıl anlaşıldığını da yeniden yapılandırmaktadırlar. Geçmişe bugünden bakarak inşa edilen tarih, yalnızca geçmişte ne yaşandığına ilişkin bilinenlere katkıda bulunmakla kalmaz, aynı zamanda yeniden inşa edilmiş geçmişi, gerçekleştiği zamandan daha anlaşılır kılarak geriye dönük inandırıcılık kazandırmaktadır (Lowenthal, 1985, s.341). Yani geçmişe dair kişilerin ve olayların gerçekte sahip olmadığı bir tutarlılık düzeyinde aslında hiç kimsenin düşünmediği bir düşünce tarihi oluşturulmaktadır. Modern bilimsel bakış açısının dünyayı gerçekte olduğundan daha düzenli, basit, öngörülebilir ve tutarlı olarak görme eğilimi, geçmişe nedensel bir düzen empoze ederek onu gerçekte olduğu halden daha açıklanabilir hale getirmektedir.

Anlaşılabilir bir geçmiş, yaratıcı bir şekilde yeniden kurgulamayı gerektirmektedir. Tarih tıpkı bellek gibi birleştirmekte, abartmakta ve özetlemektedir; bu süreçte can alıcı veya

benzersiz olan öne çıkarılmakta, tekdüzelikler ve ayrıntılar kaybolmaktadır. Geçmiş, alegorik olarak iletilerek, aktörleri ve eylemleri hayal gücüyle zenginleştirilmekte ve böylece yeniden anlamlandırılmaktadır. Geçmişin biçimsiz yığınları ancak öykülere dönüştüğünde anlaşılır hale gelmektedir. Tarihsel anlatı, geçmişle ilgili gerçeklere ahlaki anlam ve genel bakış eklemektedir (Lowenthal, 1985). Olanların sadık bir portresi değil, onunla ilgili yazılmış bir hikâyedir. Bilinen tarih, geçmişin gerçek cereyanından daha az karışık, daha öngörülebilir bir görünüm arz etmektedir. Bu noktada tarihsel anlatı, gerçeklik yanılsaması yaratmak ve parçalanmış bağlantısız olaylara anlam kazandırmak için oluşturulan bir hile, bir edebi araç olarak görülmektedir.

Tarihsel mitlerin yerine getirdiği işlev, geçmiş ile şimdiki zaman arasındaki farkların göz ardı edilmesi ve geçmişin büyük olaylarıyla kahramanlarının amacı bugünü meydana getirmekmiş gibi, hadiselerin yaşandığı sırada amaçlanmamış olan sonuçlarının bilinçli amaçlara dönüştürülmesidir (Burke, 1997, s.59).

Collingwood'a göre tarihçiler, ilgilendikleri tarihi dönemin hiçbir çağdaşının bir bütün olarak görmediği şeylerin durumunu tasvir etmektedir. Bu bütün, tarihçinin zihninde, her biri bir çağdaşı tarafından ayrı ayrı görülen ve anlatılan parçalarından oluşmamaktadır. Çünkü tarihçilerin düşüncesinin ana ekseni olan bütün, bu parçaların toplamı değil, onları birleştiren ilişkiler sistemidir ve tarihçiler, bu ilişkiler sistemini kavradıkları için, iddia edilen olguya ilişkin bazı çağdaş ifadeleri reddedebilmekte veya kendi kaynaklarının sessiz kaldığı konularda kendi çıkarımlarını ve yorumlarını ekleyebilmektedirler (Cubitt. G. 2007, s.33). Ona göre tarihsel geçmiş, hatırlanan bir geçmiş ya da hatırlanan geçmişlerin toplamı değil, yapıcı ve analitik bir hayal gücünün işleyişiyle organize edilmiş ideal bir geçmiştir. Bu, geçmişin hatırlanmasından ziyade tarihsel düşünce alanından doğan, nedensellik, sosyal yapı, uzun vadeli istikrar ve değişim gibi kavramsal meselelerle ilişkilidir. Tarihsel düşüncenin temel başarısı, belleğin sınırlı ve öznel bilinç biçimine bağımlılıktan "kurtarıyor" oluşunda görülmektedir.

Bu noktada, inançtan yoksun tarihin anlaşılamaz ve dikkate alınamaz olduğu iddiası gündeme gelmektedir. Taraflılık ve özdeşleşme bilgiyi saptırmaktadır ancak çarpıtma, bilginin iletilmesi için, hatta varoluşu için bile esas olarak görülmektedir. Tarihçinin önyargısı ne kadar belirginse, anlatımı o kadar inandırıcıdır. Tarih, sübjektif zihinler tarafından organize edilerek ve onlar tarafından filtrelenerek inandırıcı kılınır. Duygusal bağlılık, tarihçinin iletişim kurmasını sağlar; onsuz söylemi tutarsız ve yavan olur. Tarihçiler geçmişi bugüne getirirken, tarihi gerçeklere birebir sadakat, kinayeli anlatım, edebi kalite, dönem duygusu, arkaizm derecesi, sonraki yorumlar ve günümüzün zihniyetiyle uyum

sağlamak için birbiriyle yarışan ihtiyaçlar arasında denge kurarlar. Bunu yetenekli bir şekilde yapmak, gerçeklerin doğru bir şekilde hatırlatılması değil tarihçinin sunduğu ilüzyonla geçmişin yeniden canlandırılmasıdır.

Yazılı tarih, toplumsal belleğin yerini alırsa veya onunla çatışırsa reddedilebilir olarak görülmektedir. Lowenthal bunu Burgonyalı köylüleri örnek göstererek açıklamaktadır. Burgonyalı köylüler tarihi, kendi kontrolleri dışında, günlük yaşamdan uzak, geleneksel rutini tehdit eden ulusal meseleler alanı olarak görmekteydiler. Kalıcı ve döngüsel olaylarla dolu, kavranması kolay ve rahat bir şekilde öngörülebilir olan sözlü yerel mirası ise takdir etmekteydiler (Lowenthal, 1985, s.379). Yazılı kaynaklar yerine "kusursuz ve kesintisiz bir zaman" icat etmek için sözlü mirası tercih etmişlerdir.

Tarih ve bellek arasında başat farklılıklar bulunsa da geçmişe bakış açıları ve onu kullanma biçimleri paralellik arz etmektedir. Tarih, hatıralar icat eder ve keşfeder; tarih gibi bellek de geçmişi şimdiki zamanın gereklerine göre uyarlamaktadır. Yani hem tarih hem de bellek yeni bilgi doğurmaktadır. Bellek, insanı oluşturmakta; insan da tarihi yeniden inşa etmektedir. Tarih, geçmişi uzaklaştırmakta, bellek ise geçmişi bugüne getirmektedir (Lowenthal, 1985, s.381). Lowenthal son olarak tarih ve bellek ilişkisi üzerine Pierre Nora'nın bellek ve tarihin temel bir karşıtlık içerisinde olduğu yönündeki fikrine katıldığını belirterek tarihin, belleğin ötesinde bir ilerleme aşaması olduğu şeklindeki yaygın görüşün aksine, giderek belleğin antitezi haline geldiğini savunmaktadır.

Tarihsel bilgi, ne kadar konsensüs neticesinde ortaya çıkmış ve doğrulanmış olsa da, zorunlu olarak hem anlatıcı hem de izleyici tarafından şekillendirilmektedir. Tarihi aktarmak ve özümsemek öncüllerin görüşüne ve sesine, alıcıların gözlerine ve kulaklarına bağlıdır. Tarihçiler geçmişi açıklamak için tarihsel kayıtların ötesine geçmek, onu çağdaş düşünce ve konuşma biçimleriyle ifade etmekle yetkilendirilmişlerdir (Lowenthal, 1985, s.338). Belirli bir döneme ait verileri seçen ve sonraki yorumları sentezleyen tarihçiler böylece kendi temayüllerini oluşturmaktadırlar. Geçmişi açıklığa kavuştururken bu temayüller kaçınılmaz olarak onun çıplak gerçekliğini ortadan kaldırmaktadır.

Peter Burke'e göre tarihçinin işlevi, tarihi aktörlerin yararına olacak şekilde onlara ün kazandırmak ve gelecek nesillerin yararı için de onların örneklerinden ders alınmasını sağlamak adına yazılı hale getirilen kamusal olayların hafızasının bekçisi olmaktır (Burke, P., 1997, s.43).

Tarihçilerin bakış açıları ve tercihleri anlatılarını şekillendirmekte, bireylerin bakış açıları ve tercihleri ise bu anlatılardan ne anlaşıldığını belirlemektedir. İnşa edilen geçmiş, toplumsal arka plana, bakış açılarına ve şimdiki zamanın koşullarına bağlıdır. Toplumlar

geçmişin ürünleri olsa da bilinen geçmiş toplumların kendi elleriyle inşa edilmiştir (Lowenthal, 1985, s.339).Toplumlar, geçmiş olayları ihtiyaç duyduğu veya yapmak istediği şeyle ince bir şekilde ilişkilendirmeden hatırlayamamaktadır. Hedef, bir ölçüde gerçek bilgiye ulaşmak olsa da geçmiş bilinçli olarak manipüle edilmektedir. Her yeni dönemle birlikte anakronizminin artmasının neticesi olarak bugünün bakış açısı geçmişi kümülatif olarak yanlış yorumlamaktadır.

İnsan topluluklarının toplumsal geçmişinin bilgisinin ve farkındalığının üretildiği ve sürdürüldüğü alan olarak toplumsal bellek, böyle bir bilginin ve farkındalığın üretilmesine ve yayılmasına yönelik entelektüel bir disiplin olan tarih ile yakın bir ilişki içerisindedir. Toplumsal bellek söz konusu olduğunda vurgulanması gereken husus, zihinsel ya da sosyal olsun, saklayarak ve aktararak belirli izlenimlerin kalıcılığını sağlayan ve bu sayede mevcut bilince bir kalıp kazandırma gücüne sahip yapıların varlığıdır.

Şimdiki zaman, yaratıcı ve analitik hayal gücünün çabasıyla geçmişi üretmektedir. Tarih, geçmiş olayların toplamı değildir çünkü bu kavranılması mümkün olmayan bir bütündür. Şimdinin bakış açısında var olduğu şekliyle geçmiş, bize geçmişi bilinçli bir bakış açısıyla değerlendirme hissi veren, derinlemesine düşünme, hatırlama, araştırma ve yaratıcı temsilin karışımı aracılığıyla inşa edilmiştir. Bu şekilde inşa edilen geçmişin tarihi hakikatlere dayandığı ve onlarla bağlı olduğu inancı, kaydedilen şeyin bir hikâyeden çok geçmişe yönelik bir referans noktası ve farkındalık seviyesi olduğu motivasyonuyla sağlanmaktadır. Bununla birlikte, doğası gereği var olan seçiciliği ve güncel referans noktalarıyla geçmişte yaşananların yansıması değil, bugün için anlam ifade eden geçmiş olarak görülmektedir. Tarihin modern profesyonel söylemi, geçmiş ile bugünü birbirinden ayıran bilişsel boşluğu bu şekilde kapatmaktadır (Cubitt, G., 2007, s.27).

David Lowenthal'a göre tarih, yalnızca geçmişin bilgisinin nasıl edinildiği ve doğrulandığı konusunda değil, aynı zamanda nasıl aktarıldığı, korunduğu ve değiştirildiği konularında da bellekten farklıdır (Lowenthal, 1985, s. 212). Michael Bentley de tarihi belleğin zıddı olarak konumlandırmaktadır. O, tarihi, belleğin kullandığı mekanizmalardan oldukça farklı mekanizmalara bel bağlayan ve genellikle belleği yalanlamayı amaçlayan sistematik bir disiplin olarak görmektedir (Bentley, M., 1999, s.155).

Tarihsel düşünme tarzının oluşumunda, tarihçinin otobiyografik hatırlama sürecinin önemi özellikle vurgulanmaktadır. Tüm tarihsel kavrayışların temelinde, bireyin kendi yaşam deneyimiyle olan zihinsel ilişkilerinin yer aldığı düşünülmektedir. Bireysel yaşamları şekillendiren güçlerin etkileşimleri ve birleşimleri kavranarak toplumsal gerçekliğe uygulanabilecek bir anlayışın unsurları oluşturulmakta ve şahsi deneyimlerin üzerine

zamansal bir yapı tanımlanarak bu anlayış, tarihsel bir perspektif haline gelmektedir (Cubitt, 2007, s.34). Bu noktada, bireyler tarihsel yorumların yaratıcılarıysa, tarihi bellekten önemli ölçüde ayıran şey, tarihçinin kendi yorumlarının kanıtsal temellerini başkalarına gösterme yeteneği olmaktadır.

Tarih ve bellek arasındaki ilişkinin mahiyeti hakkında farklı görüşler mevcuttur. Tarih ve belleği temelde farklı görenler arasında bazıları, bilimsel ve nesnel olarak niteledikleri tarihsel bilginin, öznel ve güvenilmez olarak gördükleri belleğe üstün olduğu kanaatindedir. Diğerleri ise, "gerçek ve dolaysız bir bilgi biçimi" olarak belleği, "geriye dönük tahminler ve hüsnükuruntuların belirsiz bir bileşimi" olarak tarihe tercih etmektedir. Özellikle ikinci görüşün daha da yaygınlık kazanan yorumunda tarih, büyük anlatı tarafından baskıyı temsil eder yani, diğer deneyimleri dışlayarak veya marjinalleştirerek bir elitin çıkarına hizmet eden, inşa edilmiş ve tahmini olarak, otoriter bir geçmiş görüşü anlamına gelir. Bellek ise marjinalleştirilmiş veya dışlanmışların çoklu ve düzensiz ancak her zaman potansiyel olarak yeniden dirilen seslerini belirler. Tarihin bellekle yakından bağlantılı olduğunu düşünenler arasında ise bu bağlantıyı tarihin sosyal açıdan yararlı bir disiplin olarak güvenilirliğinin kanıtı şeklinde değerlendirenler ile onun entelektüel saygınlığını sorgulamak için bir zemin olarak değerlendirenler bulunmaktadır (Cubitt, G., 2007, s.36).

Geoffrey Cubitt'e göre tarih ve bellek arasında radikal farklılıklar olduğunu iddia eden argümanlar, genellikle tarihi, kendi titiz metodolojik disiplinleri, kendi özel eğitimli uygulayıcıları ve rafine edilmiş ürünü olan tarihsel bilgi ile bir uzmanlık alanı olduğunu savunan entelektüel stratejilerin bir parçasını oluşturmaktadır. Bu bakış açısında, artık sona ermiş olan ve geride bıraktığı maddi izlerin bilimsel analiz yöntemiyle incelenmesi neticesinde erişilebilen bir geçmiş söz konusudur. Bu tür argümanlar, kültürel güçlerini, tarihin on dokuzuncu yüzyılda ve yirminci yüzyılın başlarında, hâkim pozitivist ideolojilere dayanan ve onlara hitap eden prestijli bir bilgi dalı olarak tesis ettiği büyük popülaritenin etkisiyle sağlamışlardır. Tarih ve bellek arasında yakın bir bağlantı kurmaya çalışan argümanlar ise genellikle tarihsel anlayışı toplumsal yaşam geleneklerinde köklendirmeye çalışan stratejilerle ilişkilendirmektedir (Cubitt, 2007, s.38). Söz konusu argümanlar, hiçbir zaman sona ermeyen, incelendiği bugünden asla düzgün bir şekilde ayrılamayan, bu nedenle her zaman tarihsel düşünme biçimlerine kaynaklık eden ve tarihçinin gündemini, mevcut maddi kanıtların dayattığı salt kısıtlamaların ötesine geçecek şekilde şekillendiren bir geçmiş kavramını vurgulamıştır.

Bu noktada asıl önemli olanın, tarihin belleğe dayanması ve onunla yakın ilişki içerisinde olması ya da sosyal hatıraların dolaşıma sokulduğu ve inşa edildiği çeşitli kültürel

araçlardan biri olması değil, belleğin birey için yaptığı varsayılan şeyi toplum için yapıyor olması olduğu düşünülmektedir. Gelişmiş ve etkili biçimiyle tarih, belirli bir toplumun hatırlamasını sağlayan bir bilgi türü ve entelektüel disiplin biçimi olarak, toplumsal belleğe benzetilmektedir. Bu tür argümanların kökleri, bir yandan insan aklının ilerici gelişimi olarak tarihin akışına ilişkin idealist kavramlara, diğer yandan da insanları ortak bir mirasın derin farkındalığıyla bir arada tutan toplulukların üyeleri olarak tasavvur eden toplumsal kimlik ve toplumsal bellek kavramlarına dayandırılmaktadır.

Ulus kavramı Ernest Renan tarafından, belirli bir halkı ortak olarak zengin bir geçmiş mirasa ve bu mirası şimdiki zamanda geliştirme iradesine sahip olmaları paydasında birleştiren bir ilke olarak tanımlanmaktadır. Böyle bir ulus kavramını benimseyen ulusların tarihçilerinin de kendilerini bu değerli ulusal belleğin yalnızca koruyucuları, aktarıcıları ve sunucuları olarak değil, aynı zamanda onun temel yorumlayıcıları olarak gördükleri de ifade edilmektedir (Renan, E., 2018, s.50). Tarihçi Richard Hofstadter'e göre tarihçilerden, topluma unutmayı ve unutturmayı bilen, yeniden düzenleyecek, çarpıtacak ve kendi imgelerimizi kabul edilebilir kılmak için gereken her şeyi göz ardı edebilecek bir bellek sağlamaları beklenmektedir. Yani, toplumsal belleğin birey için yaptığı şeyi tarih, toplumlar için yapmaktadır.

Toplumsal bellek, bireyin düşünme biçimini ve nasıl hissetmesi gerektiğini belirlemekte ve kendi varlığının sürekliliğinin farkına varmasını sağlayarak bireye bir kimlik duygusu kazandırmaktadır. Tarih ise aynı şeyi bir toplum için yapmaktadır. Tarih, insanların sadece fiziksel ve kronolojik olarak değil, aynı zamanda kültürel ve entelektüel olarak da uzaklaştıkları geçmişe yönelik belirli bir aidiyet duygusunun geliştirilmesini sağlamaktadır. Bu noktada tarih ve bellek arasındaki karşılaştırmaların daha ziyade, politik veya kültürel olarak inşa edilmiş kimlikleri doğallaştırmaya ve tarihi, organik olarak var olan bir topluluğun hafızası olarak sunarak tarihçilerin bu kimliklerin şekillendirilmesine olan katkılarının ideolojik karakterinin gizlenmesine yol açtığı düşünülmektedir (Cubitt, 2007, s.42).

Halbwachs, tarih ve toplumsal belleğin geçmiş hakkındaki bilgileri yapılandırma biçimleri arasında iki temel fark olduğunu savunmuştur. İlk olarak belleği, kendisini sürdüren toplumsal grup devam ettiği sürece varlığını sürdüren ve geçmişe ilişkin izlenimlerini bu grubun deneyimlerinin sürekliliğiyle ilişkili olarak düzenleyen sürekli bir düşünce akımı olarak tanımlamış, tarihi de süreksizlik üzerine kurulu bir entelektüel sistem olarak değerlendirmiştir. Bellek, geçmişi bugüne ve bugünü geçmişe taşımaktadır. Geçmiş deneyimlerin farklı aşamaları arasındaki ayrımları bulanıklaştırır, çünkü her birinden

yalnızca hâlâ canlı olduğu hissedilenleri almaktadır. Öte yandan tarih, insan deneyimindeki süreksizlikleri vurgulayan değişim anlatıları üretmekte, geçmişi dönemlere bölerek onu şimdiki zamandan uzaklaştırmaktadır. Bellek, geçmiş ve şimdiki zaman arasındaki bilincin sürekliliğine, tarih ise aralarındaki kopuş üzerine vurgu yapmaktadır. Bir toplumsal gruba özgü olan bellek kaçınılmaz olarak çoğulken, tarih üniter ve evrenseldir ya da olmayı hedeflemektedir. Farklı toplumsal grupların geçmişle ilgili sahip oldukları anılar farklı geçmiş deneyimlerinin bir yansıması olduğundan kapsayıcı bir evrensel bellek çerçevesinde birleşemezler. Halbwachs'a göre, evrensel tarih söylemi ve eğilimi, tarihsel aklın doğal yönelimidir. Tarih, yerel ayrıntıları genel bir tarihsel anlayışın şemsiyesi altına sokmaya çalışmaktadır.

Bellek, daima toplumsal grubun içinden bir yansımadır. Tarih ise en azından teoride, toplumsal gruplara dışarıdan bakmaktadır. Tarihsel anlatıların inşası, geçmişin verilerinin, belleğin onları düzenlediği toplumsal temelli zihinsel çerçevelerden soyutlanmasını gerektirmektedir. Modern ulusal tarihçiliğin bakış açısına göre milletler, ayrı toplumsal gruplar olarak var oldukları sürece geçmişleri değerlendirilemez ve kıyaslanamaz olarak kalmaktadır. Buna karşılık milletlerin tarihleri, her zaman birbirleriyle ve diğer tarihlerle, kapsamı evrensel olarak kabul edilen ve muhtevası herhangi bir toplumsal grubun sınırlı perspektifini aşan daha geniş bir tarihsel bakış açısıyla sentezlenebilecek nitelikte varsayılmaktadır.

Bellek ve tarih arasındaki farkların tarihçiler açısından bir yansıması da geçmişin ve geleneklerin kaybına yönelik yaşadıkları yas ve pişmanlık duygularına ek olarak, kaybedilen geçmişin yerine toplumsal bir ikame hüviyetindeki tarihin, yetersizliğine dair duydukları endişeleridir. Bu noktada, Halbwachs'ın toplumsal belleğin bittiği yerde tarihin başladığı yönündeki tespiti genel kabul görmektedir. Bellek ve tarih arasındaki farka dair tarihçi Yosef Hayim Yerushalmi, modern tarih çalışmalarının ortaya çıkışını açıkça toplumsal geleneklerin çöküşüne ve modern dönemle birlikte başlayan toplumsal grup belleğinin sürekli büyüyen çürümesine bağlamaktadır. Modern tarih yazımının, geçmişin incelenmesini tarihselleştirerek geleneksel bellek biçimlerinin daha da aşınmasına katkı sağladığını iddia etmektedir (Yerushalmi, Y., H., 1996, s.86).

Bellek ve modern tarihçilik, doğaları gereği, geçmişle kökten farklı ilişkiler içindedir. Tarih yazımı, geçmişi hafızadan çağırma girişimini değil, yeni bir tür hatırlamayı temsil etmektedir. Geçmiş hadiselerin toplum hafızasında en canlı olduğu zamanlarda bile bu hadiselerle ilişkili olmayan metinleri, olayları ve süreçleri ön plana çıkarmaktadır. Büyük bir enerjiyle, şekillerini ve dokularını hafızanın tanımadığı, her zamankinden daha ayrıntılı

bir geçmişi sürekli olarak yeniden yaratmaktadır. Tarihçiler, yalnızca bellekteki boşlukları doldurmamakta, aynı zamanda toplumsal bellekte hala mevcut olan anılara dahi sürekli meydan okumaktadır.

2.4. Medyanın Toplumsal Bellek Üzerindeki Etkisi

Hem bireysel hem de toplumsal belleğin oluşum süreçlerinin temeli, giderek daha fazla medyanın aracılığına dayanmaktadır. Bu şekilde, geçmişe dair anlayışımız hatırlanmak yerine üretilmektedir. Aynı zamanda, toplumsal bellek veya tarih anlayışımız da medyatik hale gelmekte, daha doğrusu televizyonun her zamankinden daha manipüle edilebilir olan imaj hazinesi eliyle yeniden inşa edilmektedir (Hoskins, A., 2001, s.336).

Bellek araştırmaları sahası gelişmeye devam ettikçe, bellek araştırmacıları, geçmişin gerçekçi temsillerini sunan ve geçmişle ilgili bilgi ve tutumlara kaynaklık eden medyanın etkisine giderek daha fazla işaret etmektedir. Medyanın, geniş erişimi ve nüfuz edici yapısı, anlatı biçimlerini ustaca kullanması ve anımsatıcı oluşu nedeniyle, toplumsal hatıraların şekillenmesi üzerinde muazzam bir etkiye sahip olduğu görülmektedir (Huyssen, 1995). Medya, geçmişe dair tarafsız bilgileri ileten bir mecra değildir. Geçmiş olayların ve kişilerin tasvirleri, kültürel değerler ve normlar ve toplumsal kimlik kavramlarını yeniden inşa etmektedir.

Toplumsal bellekte yer alan geçmişe dair imgeler, medya tarafından üretilmekte ve dağıtılmaktadır. Medya, toplumsal belleğe yalnızca bir öz değil, bir çerçeve de bahşetmektedir. Bu çerçeve, kişisel ve tarihsel zamanı organize etmeye yarayan bir anımsatıcıdır. Aynı kuşağın üyeleri için, ortak referans noktaları, ortak bir geçmiş duygusu ve bir kolektif tarih sağlamaktadır. Medya, toplumsal belleği sürekli olarak düzenlemektedir. Aynı zamanda güncel olaylara da atıfta bulunmakta ve onlara anlam vermektedir. Böylece, devam eden tarihe perspektif veren söylemsel bir merkez olarak hizmet etmektedir. Televizyon, toplumsal belleğe nelerin gireceğinin belirlenmesinde tarihten daha etkili olmaktadır (Dayan D. Katz. E. 1992).

Medya sadece mesajları iletmemekte, bunun yerine düşünme, algılama, hatırlama ve iletişim kurma yöntemlerimizi şekillendiren bir güç geliştirmektedir. Dünyayla olan ilişkimizin ve bununla birlikte tüm faaliyetlerimiz ile deneyimlerimizin, medyanın ürettiği ayrımlar ve dayattığı sınırlamalar tarafından şekillendirilmesi neticesinde "Medyalaşma" süreci tamamlanmaktadır (Erll, A., 2011, s.114).

Marshall McLuhan'ın teorize ettiği ortam mesajın kendisidir söylemi aynı zamanda ortamın belleğin kendisi olduğu anlamını da taşımaktadır. Her ortam toplumsal gerçekliği dönüştürmektedir. Bireysel anıların uzantıları olarak anlaşılabilecek bellek ortamları da, toplumsal hatırlamayı kendi özel araç ve ölçülerine uygun olarak şekillendirmektedir (McLuhan 1964 s.8). Medya destekli tüm iletimlerde, kullanılan belirli bellek ortamları geride bir iz bırakmaktadır. Bu nedenle, medyanın anlam oluşturma rolü, olmayan bir şeyin izi olarak düşünülmelidir. Medya mevcut gerçekliğin üzerinde düzenleme yapmamakta onu yeniden oluşturmaktadır. Toplumsal bellek ve medya arasında, iç içe geçmiş karmaşık bir ilişki söz konusudur. Medya, toplumsal belleği oluşturmakta, geride bıraktığı iz de toplumsal bellekte saklanmaktadır (Erll, 2011, s.116).

Medya, ilk olarak algılarımızı şekillendirmekte, sonra da anılarımızı belirli yollar boyunca yeni bir şekillendirmeye tabi tutmaktadır. Burada vurgulanması gereken husus, medyanın bu etkisinin hayatın olağan akışında hissedilemiyor oluşudur. Varlığı ancak ona karşı direnildiğinde fark edilebilmektedir. Bu, medyanın bellek oluşturma gücünün temelini oluşturmaktadır. Medya gerçekliğinin inşa edilmiş doğası, yalnızca çelişkileri fark ettiğimizde veya ona bilinçli bir gözlemcinin bakış açısıyla yaklaştığımız zaman belirginleşmektedir (Erll, 2011).

Televizyonun temsil gücündeki dolaysızlık ve süreklilik, tarih hakkındaki tasarlanmış kavramları yapılandıran geçmiş, şimdi ve gelecek arasındaki zamansal mesafeyi ortadan kaldırmaktadır. Bugün, tarih şu anda gerçekleşiyor gibi görünmekte, aktarılmakta ve üzerine düşünülmektedir (Sobchack, V., 2013, s.4-5). Televizyon görüntüsünün özü aktarımdır. Amansız bir şekilde şimdiki zamandadır, anlıktır, eşzamanlıdır ve süreklidir. Ernst Bloch'a göre zamanın varlığı, bir şeylerin vuku bulmasına bağlıdır ve bir şeyin vuku bulduğu yerde zaman vardır. Televizyon, bir şeylerin vuku bulmasını sağlayarak zamanı doldurmakta ve olay etrafında kendisini organize etmektedir.

Geçmişi temsil etme ve böylece yönetme, yeniden inşa etme ve otantik hale getirme arzusu, geçmişten gelen hadiselere belirli bir bellek değeri kazandırmaktadır. Buradaki iddia, geçmişin içyüzünü anlamak veya anlamlandırmaktır. Yani tarihteki belli bir dönemin bazı olaylarını ve bu olayların sonuçlarını çok çeşitli biçimlerde sergilemektir (Hoskins, 2001). Televizyonun, geçmişin farklı olaylarını canlı bir malzeme haline dönüştürmek için zaman ve mekânı manipüle etmesi, bir güncellik etkisi oluşturmaktadır.

Toplumsal belleğin temeli, geçmişin korunmasına dayanmaktadır. Yani, sadece geçmişin herhangi bir eski temsili değil, aynı zamanda miras endüstrisindeki büyümeyle birlikte toplumun otantik ve orijinal olma arayışında tarihçilerin rolü, günümüzde yeniden

inşa edilen ve kişiye, yere veya olaya göre şekillenen bir geçmiş talebini karşılamaktır (Hoskins, 2001). Jacques Le Goff, toplumsal belleğin tarihin hammaddesi olduğunu söylemektedir. Ona göre tarih, toplumsal belleğin aktarıcısı olarak televizyona sıkışıp kalmıştır (Le Goff, 1992, s.xi). Tarihin yaşandığı haliyle yansıtılmasına yönelik evrensel talep, geçmişin korunmasının ve kamusal olarak sergilenmesinin belirleyici özelliği olarak öne çıkan "topluma özgülük" tarafından sınırlandırılmaktadır.

Televizyondaki tarih, izleyenlerin yerel ihtiyaçlarını, ilgi alanlarını ve öz algılarını özellikle dikkate almaktadır. Yani, erişim ve popülerlik açısından küresel olmasına rağmen genellikle ulusal, bölgesel ve yerelleştirilmiş zevklere ve hassasiyetlere hitap etmek için programlanmakta ve üretilmektedir (Edgerton, 2005, s.364).

Gary Edgerton, televizyonun tarihle ilişkisini ve bunların da toplumsal bellekle olan ilişkilerini temel başlıklarda özetlemiştir:

• Televizyon, insanların tarihi öğrendiği temel araçtır.

• Televizyonun teknik ve üslup özellikleri, üretilen tarihsel temsilleri etkiler.

• Tarih, televizyon için fayda sağlamaktadır çünkü bugünün endişelerini somutlaştırma yeteneğine sahiptir.

• Televizyondaki tarih bize kullanışlı bir geçmiş sağlar.

• Toplumsal belleğin inşa edildiği ortam olarak tarihi yapımlar, profesyonel tarihin popüler tarihle buluştuğu kesişim alanıdır.

• Televizyon, şimdiki zamanla geçmiş arasındaki perdeyi kaldırma yeteneğine sahip bir araçtır.

BÖLÜM 3

MEDYA VE TARİH: EKRANDA TARİH ANLATMAK

3.1. Tarihsel Drama ve Özellikleri

Tarihin televizyonda gösterilmesi, tarihin bir medya olayına dönüştürülmesini gerektirir. Tarih yazımı, olayları, deneyimleri ve gelişmeleri dikkate değer gerçeklere dönüştürme sürecidir. Televizyon, kamusal önemi olan anıları tazeler ve elektronik görüntülerin dolaşımıyla sağlanan bir toplumsal belleğin aracı haline gelir. Bu görüntüler gerçeklik bilgisiyle bireysel belleği, geçmişin bilişsel ve duygusal algısıyla birleştirmektedir. Televizyon, karmaşık bağlantıları azaltmakta ve tarihi olayları dramatik bir hikâyeye sığdırmaktadır. Konular duygusallaştırılmakta, dramatize edilmekte ve hızlandırılmış bir tempoda sunulmaktadır.

Son yıllarda tarihin televizyonda temsili önemli bir değişim geçirmiştir. Bu değişim, kolektif kimliğin kaynağı olarak kamusal tarihe artan ilgiyle güçlü bir şekilde bağlantılıdır ve bu nedenle özellikle medya tarafından örgütlenen toplumsal bellek söylemleriyle ilişkilidir. Toplumlar için derin bir kültürel ve psikolojik beslenme alanı olarak kamu tarihine duyulan bu ihtiyaç, günümüz şartlarında kitlesel olarak televizyon aracılığıyla giderilmeye çalışılmaktadır. Televizyon, popüler tarihin beslediği bu ulusal kimlik ve anlam arayışında önemli bir arabulucu konumundadır. Toplumsal kabul süreci için geçmişin bir görüntüsünü oluşturmakta ve bunu tarihsel gerçeklik olarak sunmaktadır. Tarihsel yapımlar ulusal tarihi geniş halk kitleleri için yorumlar ve böylece kamusal hafızayı üretir, örgütler ve büyük ölçüde homojenleştirir (Ebbrecht T., 2007, s.222). Bu noktada televizyonda tarihi temsil etmenin giderek daha popüler hale gelen bir biçimi olarak tarih temalı diziler öne çıkmaktadır.

Popüler bir tür olarak tarihsel drama, geçmişi bugüne, yaşayan belleğe yaklaştırmaktadır. Toplumsal kimliklerin oluşumu bir ölçüde, geçmiş ve şimdiki zaman arasında bağlantı kurma yeteneğiyle, belirli bir tarihe sahip olma hissiyle ilişkilidir. Bir ulusun veya bir ulusun toplumsal belleğinin inşası da tarihle mümkün olmaktadır. Yani bir tarih ve bellek duygusu inşa etmek ve sürdürmek toplumlar için hayati önem taşımaktadır. Toplumlar yoğun bir şekilde tarihleriyle meşgul olurlar ve her biri de kendi tarihlerinin

anlatıcıları konumunda yer almaktadır. Tarihsel drama bu noktada modern uluslar için büyüleyici bir tür haline gelmiştir.

Tarihsel yapımlar bir tür popüler tarih anlatımı ile çalışmakta ve izleyici reytinglerini garanti altına almayı amaçlayan estetik ve dramatik yöntemler kullanmaktadır. Bu yeni tarih-televizyonun en önemli özelliklerinden biri, tarihi kişiselleştirmesi ve bireyselleştirmesidir.

Televizyon dramalarında tarih, şematik hikâye anlatımı için değiştirilebilir bir arka plan haline gelmektedir. Bu yapımlar ağırlıklı olarak kurgusal bir hikâye sunsa da, tarihi canlandırmak için tarihsel doğrulama yöntemlerinin yanı sıra standartlaştırılmış görüntü ve öyküleme kurallarını kullanırlar. Ayrıca, yayın içeriğine medyatik unsurlar ekleyerek tarihi olayları güncel vakalara dönüştürürler. Böylece tarih, ekranda yeniden canlandırılmış temsili aracılığıyla çağdaş bir olay haline gelmektedir. Olayların gerçekleştikleri anda doğrudan belgelenmelerine izin veren gelişmiş film ve video teknolojileri, odak noktalarında oldukça seçicidir ve bu nedenle anlamı dönüştürmektedir.

Televizyon eliyle tarihi hadiseler, esas olarak etkili bir görsel olay olarak tasarlanan tarihin sabit bir görüntüsüne dönüştürülmektedir. Böylece tarih, nostaljik bir olay olarak geri dönmektedir. Nostalji yapımları tarihsel gerçekliğin eski moda bir temsilini sunmak yerine geçmişe görsel-biçimsel çağrışımlarla yaklaşarak geçmiş zamanı görüntünün parlak nitelikleriyle aktarmaktadır (Ebbrecht, 2007).

Tarihsel metinler, bir tür anlam belirleme ve kavranamayan bir geçmişi tanımlama süreçlerinde doğası gereği kurgusal olan, açıkça "aldatmaca" eserler olarak görülmektedir. Kurgusal bir tarihle karşılaşmak, bir düzeyde bilinçli unutmayı ve sürmekte olan aldatmacanın aktif bir şekilde reddedilmesini gerektirmektedir (De Groot, 2016, s.213).

Kaçınılmaz olarak yorumlanmaya açık olan tarihsel olaylar, kitle kültürü mekanizmaları olan kitaplar, yazılı basın, televizyon dizileri ve filmler tarafından kamulaştırılmakta, yorumlanmakta ve yeniden işlenmektedir. İnşa edilen gerçeklik, ikame ettiği tarihsel hakikatler kadar doğruluk iddiası taşımaktadır. Bu anlamda televizyon, bir deneyim kategorisi olarak geçmişin kültürel bilgisini üretme kapasitesine sahip konumda görülmektedir. Televizyon, tarihi ve kurguyu bulanıklaştırmakta, tarihsel olanla çağdaş olanı birleştirmektedir ve popüler hafızadan, hatırlama ve unutmanın aktif sürecinden de ayrılamamaktadır. Bu nedenle çağdaş televizyon kültürü, popüler hafıza biçimi olarak tarihsel deneyimlerin anlamları üzerinde bir mücadele alanıdır. Böylece popüler hafızanın bir aracı olarak televizyon, çağdaş tarihsel bilincin ve/veya öznelliğin oluşumunu incelemek için önemli bir alan haline gelmektedir (Edgerton G. R., Rollins P. C. 2001, s.61).

Basım, yayın ve sinema tarihleri, medyanın kültürel farklılıkları yumuşatma ve ulusal bir bilinci geliştirme yollarını vurgulama eğiliminde olarak değerlendirilmektedir. Bu tip bir düşünme sistemi çeşitlilik yerine tekdüzeliği, yenilikçilik yerine tekrarı ve yerel yerine ulusal olanı tercih etme eğiliminde olan ticari bir mantığı tek düşünceyle takip ederek televizyonun ulusal kültüre nasıl hâkim olduğuna dair bilinen düşünceleri tekrarlamaktadır.

3.2. Türkiye'de Tarih Temalı Dizilerin Ortaya Çıkışı

1980'li yıllarda TRT öncülüğünde başlayan tarih temalı dizilerin ilk örnekleri "IV. Murad" (1981), "Küçük Ağa" (1983), "Kuruluş/Osmancık" (1988) gibi kurgusal yapımlardır. Yücel Çakmaklı'nın yönetmenliğini yaptığı bu dramalar mini dizi olarak yayınlanmıştır. 4. Murad'ın çocuk yaşta tahta çıkışı ve devlet idaresini yavaş yavaş annesi Kösem Sultan ve saray ağalarından ele geçirme sürecinin anlatıldığı "IV. Murad" dizisi 4 bölüm olarak yayınlanmıştır. Bu döneme ait ilk örneklerden biri de "Preveze Öncesi" isimli mini dizidir. Yönetmenliğini Metin Erksan'ın yaptığı söz konusu mini dizi 3 bölümden oluşmakta ve 1538'de cereyan eden Preveze deniz savaşını işlemektedir. Tarık Buğra'nın romanından uyarlanarak ekranlara getirilen ve 8 bölümden oluşan "Küçük Ağa", 1. Dünya savaşı ve ardından gelen işgal döneminde Anadolu'nun içinde bulunduğu durumu ve Millî Mücadele sürecini ele almaktadır. Aynı yıl içerisinde Mithat Cemal Kuntay'ın Üç İstanbul; Kemal Tahir'in Yorgun Savaşçı adlı eserlerinden uyarlanan ve aynı isimleri taşıyan iki dizi daha yayınlanmıştır. Sultan II. Abdülhamid dönemi, II. Meşrutiyet'in ilanı ile birlikte İttihad ve Terakki Partisi dönemi ve son olarak İstanbul'un işgal döneminde baş karakter Adnan'ın özelinde yaşanan değişimlerin işlendiği "Üç İstanbul" isimli dizi 11 bölüm olarak yayınlanmış ve yönetmenliğini Feyzi Tuna yapmıştır. 1. Dünya savaşının ardından Millî Mücadele'ye katılan Topçu Yüzbaşısı Cemil'in hikayesinin işlendiği "Yorgun Savaşçı" isimli dizi de 8 bölüm olarak yayınlanmış ve yönetmenliğini de Halit Refiğ yapmıştır. 1987 yılında ise Halide Edip Adıvar'ın Ateşten Gömlek isimli romanından uyarlanan ve 4 bölümden oluşan "Ateşten Günler" yayınlanmıştır. Yönetmenliğini Ziya Öztan'ın yaptığı dizi 4 bölüm olarak yayınlanmıştır ve 1. Dünya savaşının sonunda işgal edilmiş olan İstanbul'da buluşan üç insanın Millî Mücadele yolunda attıkları önemli adımlar konu edilmektedir. Osmanlı Devleti'nin kuruluşunu anlatan ve dönemi için büyük bir bütçeyle çekimleri yapılan "Kuruluş/Osmancık" dizisi 12 bölüm olarak 1987 yılında yayınlanmıştır (Sekmeç A. C., 2012, s.38-71). Takip eden yıllarda yine TRT bünyesinde Kurtuluş (1994)

ve Cumhuriyet (1998) isimli diziler yayınlanmıştır. Bu mini dizilerin yönetmenliğini ise Ziya Öztan yapmıştır.

2000'li yılların başında tarih temalı diziler daha farklı bir boyut kazanmış ve ticari kaygılar öne çıkmaya başlamıştır. Kamu yayıncısı olma görevinin bir gereği olarak TRT'nin resmi tarih görüşü çerçevesinde öğretici olma ve tarihi gerçekliğe sadık kalma iddiasıyla yayınladığı tarihsel yapımlar artık yerini özel kanalların ortaya çıktığı rekabet ortamında yayınlanan dizilere bırakmıştır. 2003 yılında Hürrem Sultan dizisi izleyici karşısına çıkmış ancak 8. bölümden sonra düşük izlenme seviyesi nedeniyle yayından kaldırılmıştır. Bu dizinin yapımcılığını Faruk Aksoy ve Fatih Aksoy üstlenmiştir. Osmanlı Devleti'nin kuruluşunun 600. yılının kutlandığı 1999 yılı ve takip eden yıllarda konuyla ilgili pek çok etkinlik yapılmış ve yayıncılık faaliyetleri artmıştır. Tarihe olan ilginin belirgin bir şekilde artmaya başladığı söz konusu yılların başında çekilen bu dizinin prodüksiyon kalitesi düşüktür ve self-oryantalist olarak nitelenebilecek bir bakış açısıyla hazırlanmıştır. Yapımcılığını Faruk Aksoy ve Fatih Aksoy'un üstlendiği dizide, Sultan Süleyman ile Hürrem Sultan arasındaki ilişki ve harem içerisindeki rekabet ön plandadır.

Gerçek anlamda tarih temalı dizi furyasını başlatan ve ardından gelecek yapımlara da ilham veren dizi 5 Ekim 2011'de yayınlanmaya başlayan Muhteşem Yüzyıl olmuştur. Yapımcılığını Timur Savcı'nın üstlendiği dizinin senaryosunu Meral Okay ve Yılmaz Şahin yazmıştır. Çekimlerin yapılacağı platonun inşası için 3,5 milyon TL harcanan dizi, Türk televizyon tarihinin o zamana kadar yapılan en pahalı projesi olarak görülmektedir. Toplam 4 sezon yayınlanan dizi 11 Haziran 2014'te 139. bölümüyle birlikte yayından kaldırılmıştır. Yurt dışında da çok ses getiren dizi 45 ülkeye ihraç edilmiş ve 200 milyonun üzerinde izleyici kitlesine ulaşmıştır. Modern tarihçilikte muhteşem yüzyıl olarak adlandırılan ve Osmanlıların altın çağı olarak görülen Kanuni Sultan Süleyman dönemini konu alan dizinin odak noktası, söz konusu dönemin siyasi gelişmeleri, hükümdarın özel hayatı ve harem ilişkileri üzerinedir.

Muhteşem Yüzyıl hem Türkiye'de hem de dizinin ihraç edildiği ülkelerdeki geniş izleyici kitlesi tarafından yoğun ilgi görmesine rağmen bir taraftan da hararetli tartışmalara yol açmıştır. Dizinin fragmanlarının yayınlanmasıyla birlikte başlayan tartışmaların akabinde Radyo ve Televizyon Üst Kurulunun şikâyet hatlarına 70000'in üzerinde şikâyet başvurusu yapılmış ve konu mecliste de gündeme gelmiştir. Tartışmaların temel argümanı dizinin büyük tarihi şahsiyetleri zevk ve sefa düşkünü olarak yansıtarak tarihi gerçekleri saptırdığı noktasında toplanmıştır. Arap ülkelerinde de dizinin aile hayatını ve ahlaki değerleri tehdit ettiği yönünde tartışmalar yaşanmış ve yayınlanmasına izin verilmesiyle

Türk propagandasına alet olunduğu şeklinde yaygın bir kamuoyu oluşmuştur. Dizi Balkan ülkelerinde de tepkilere neden olmuş fakat buradaki eleştiriler, dizinin "Türk kültür emperyalizminin" yayılmasına neden olduğu hususunda olmuştur. Dönemin Makedonya Toplum Enformasyonu ve Yönetimi Bakanı Ivo Ivanovski, Türk dizilerinin yayınlanmasına karşı olduğunu belirterek "500 yıl Türk esaretinde kalmak yeterliydi" ifadesini kullanmıştır (Zorlu, D., 2017, s.42). Selanik Metropoliti Anthimos da Muhteşem Yüzyıl'ı kimsenin seyretmemesi gerektiğini çünkü bunun Türklere ve Türk emperyalizmine teslim olmak anlamına geldiğini söylemiştir. Dizinin yayınlandığı Yunan Televizyon kanalı Antenna'da "neo-Osmanlı propagandası" yaptığını iddia ettikleri Muhteşem Yüzyıl'ı yayınladığı için Yunan medyası tarafından suçlanmıştır. Sırbistanda'da benzer tepkiler gündeme gelmiş ve Sırp devletinin bu dizinin yayınlanmasına izin vermesiyle Türk Propagandasının yayılmasını kolaylaştırdığı iddia edilmiştir (Akyol R. A. 2013). Türkiye ve Bosna Hersek gibi ülkelerde dizinin tarihi yanlış aktardığı ve çarpıttığı eleştirilerine karşı Arap coğrafyasında ve diğer Balkan ülkelerinde de dizinin Türk propagandası olduğu ve Osmanlılar güçlü gösterilerek Türk kültürüne yönelik sempati oluşturulmaya çalışıldığı şeklinde değerlendirmelerin yapılmış olması dizinin etkileme gücünü ve hakkındaki görüşlerin zıt karakterini çarpıcı bir şekilde yansıtmaktadır.

Muhteşem Yüzyıl'ın yayınlanmaya başlamasının hemen ardından 2012 yılında TRT'de "Burası Osmanlı: Sır Kanunu 1711" isimli dizi ekrana gelmiştir. Sultan III. Ahmed dönemini işleyen dizide Patrona Halil isyanına giden sürecin anlatılması planlanmıştır ancak yayına başlamadan isim ve kadro değişikliği yapılarak "Bir zamanlar Osmanlı-Kıyam" adını almıştır. 12 Mart 2012'de ilk bölümü yayınlanan dizi 17 Aralık 2012'de 20. bölümünün ardından düşük izlenme oranları nedeniyle yayından kaldırılmıştır.

Fetih 1453 filminin yayınlanmasının ardından aynı dönemin dizileştirilmesi gündeme gelmiş ve söz konusu filmin yapımcısı olan Faruk Aksoy'un kardeşi Fatih Aksoy'un yapımcılığını üstlendiği dizi "Fatih" adıyla 30 Eylül 2013'te izleyici karşısına çıkmıştır. Ancak dizi beklenen ilgiyi görmemiş ve 4 Kasım 2013'te 5. bölümüyle birlikte yayından kaldırılmıştır.

2014 yılında ise, Osmanlı Devleti'nin kuruluşuna giden süreci ele alan ve gerek Türkiye'de gerek dünya ülkelerinde büyük izlenme oranları yakalayarak tarih temalı yapımlara olan ilginin artmasına neden olan Diriliş Ertuğrul yayınlanmaya başlamıştır. Yapımcılığı Kemal Tekden'e ait olan dizinin senaryosunu ise büyük ölçüde Mehmet Bozdağ yazmıştır. İlk bölümü 10 Aralık 2014'te ekrana getirilen dizi, 5 sezon ve 150 bölüm olarak yayınlanmış ve 29 Mayıs 2019'da 150. bölümüyle ekranlara veda etmiştir. Büyük bir izleyici

kitlesine ulaşan Diriliş Ertuğrul, 71 ülkeye ihraç edilmiş ve İngilizce, Urduca ve Arapça başta olmak üzere 25'ten fazla dile çevrilmiştir (AA, 2020).

TRT'nin bir diğer tarih projesi de Diriliş Ertuğrul'dan kısa bir süre sonra yayınlanan Filinta'dır. Bir Osmanlı polisiyesi olarak ekrana getirilen dizide gerçek kişi ve olaylara yer verilmediği belirtilse de dizinin akışından canlandırılan padişahın Sultan Abdülaziz olduğu intibaı oluşturulmuştur. 23 Aralık 2014'te ilk bölümü yayınlanan dizi 2 sezon ve 53 bölüm olarak izleyici karşısına çıkmış ve 22 Nisan 2016'da yayından kaldırılmıştır.

Muhteşem Yüzyıl'ın yapım ekibi tarafından aynı dizinin devamı olarak planlanan Muhteşem Yüzyıl Kösem, 12 Kasım 2015'te yayınlanmaya başlamıştır. Modern tarihçilikte "Kadınlar Saltanatı" olarak adlandırılan dönemin en önemli figürlerinden olan ve Osmanlı tarihinde en uzun süre valide sultanlık yapmış Kösem Mahpeyker Sultanın hayatını konu alan dizi henüz yayınlanmadan çok sayıda ülkeye satılmıştır. 2 sezon ve 60 bölüm olarak yayınlanan söz konusu yapım beklenen ilgiyi görmemiş ve 27 Haziran 2017'de yayından kaldırılmıştır.

24 Şubat 2017'de yayınlanmaya başlayan ve Sultan II. Abdülhamid'in son 20 yılını konu alan Payitaht Abdülhamid de TRT'nin bir diğer tarih temalı yapımı olmuştur. Yakın tarihin önemli figürlerinden biri olan ve kendine has politika tarzıyla hem kendi döneminde hem de günümüzde popülerliğini koruyan Kızıl Sultan / Ulu Hakan nitelemelerinin muhatabı olan Sultan II. Abdülhamid'in siyasi hayatının günümüz siyasetiyle de ilişkilendirilerek aktarıldığı dizi, söz konusu döneme yönelik ilginin artmasına neden olmuştur. Yapımcılığını Yusuf Esenkal ile Serdar Öğretici'nin üstlendiği yapım, hatırı sayılır bir izleyici kitlesine ulaşmış ve çok sayıda ülkeye ihraç edilmiştir. 5 sezon ve 154 bölüm olarak yayınlanan dizi 4 Haziran 2021'de yayından kaldırılmıştır.

Tarih temalı dizilere yönelik ilginin oldukça arttığı bu dönemde ekranlara gelen bir diğer yapım da Mehmed: Bir Cihan Fatihi olmuştur. Sultan II. Mehmed'in tahta çıkış süreciyle İstanbul'un fethine giden dönemi ele alan dizinin yapımcılığını Onur Güvenatam üstlenmiştir. İlk bölümü 20 Mart 2018'de yayınlanan dizi düşük reyting oranları nedeniyle 1 Mayıs 2018'de yayınlanan 6. bölümüyle yayından kaldırılmıştır.

3.3. Tarih Öğretici Olarak Medya ve Muhtemel Sorunlar

Günümüzde geçmişle olan ilişkimizi çağdaş ifade biçimleriyle sunma isteği bizi görsel medyaya yöneltmektedir. Tarihsel yapımlar da bu noktada geçmişle olan ilişkimizde ve tarih anlayışımızda giderek daha önemli hale gelmektedir. İzleyici kitleler ekrandaki

tarihi kurgulardan zevk almakta, onları büyük miktarlarda tüketmekte ve onlarla etkileşime girmektedirler.

Tarihi ekranda yansıtmak, geçmişi ete kemiğe büründürmektir. Yani, tarihi karakterleri gerçeğe yakın durumlarda göstermekte, olayları dramatize etmekte, izleyiciye özdeşleşebileceği insanlar vermekte ve uzun zaman önce yaşanmış olan anların, bir dereceye kadar yaşanmış gibi hissedilmelerini sağlamaktadır (Rosenstone, 2006).

Tarihsel dramalar temelde bir veya birkaç kişiyi tarihsel sürecin merkezine almaktadır ve tüm hadiseler bu karakterlerin gözünden işlenmektedir. Görüntü, müzik ve ses efekti kullanılan dramatik yapımlarla, seyircilerin izlerken hissetmesi sağlanarak doğrudan duyguları hedef alınmaktadır. Geçmişi şimdiki zamanda betimleyen diziler, izleyiciyi tarihin ortasına atmakta, geçmişle arasındaki mesafeyi yok etmekte ve izlediği sırada, gördükleri hakkında düşünme yeteneğini yok etmeye çalışmaktadır (Rosenstone, 2006).

Televizyon dilinin şimdiki zamana olan bağlılığı sadece dilbilgisel bir zorunluluk değildir. Bu bağlılık medyanın şimdiki zamana olan eğilimiyle ilişkilidir. Tarihsel bakış açısından zorunlu olarak yoksun olan sakinlerinin penceresinden bakıldığında geçmiş, akmakta olan şimdiki zamana giderek daha çok benzemektedir yani dağınık, gelişmemiş ve sonuçsuzdur. Rosenstone bu noktada film yapımcısı David Grubin'a atıfta bulunarak izleyicilerin televizyon dramalarıyla tarih öğrenmediğini, onu yaşıyormuş gibi hissettiklerini söylemektedir (Rosenstone, 2014).

Ekrandaki geçmişi deneyimlememizin ya da deneyimlediğimizi hayal etmenin ana yolu açıkça gözümüzden geçmektedir. Belirli bir tarihsel dönemde bir kültüre ait olan ve bu kültürü yansıtan tüm maddi nesneler yani bedenler, yüzler, manzaralar, binalar, hayvanlar, aletler, silahlar, kıyafetler ve mobilyalar bakışlarımıza sunulmaktadır. Kameranın bir sahneyi gerçek göstermek için tercih ettiği ve akademik tarihçiliğin görmezden gelebileceği bu tür nesneler, dizideki dünyanın dokusunun ve gerçekliğinin bir parçasını oluşturmaktadır (Rosenstone 2006).

Tarihin profesyonel, akademik bir uğraş alanı olmaktan popüler ve kitlesel bir tüketim alanına kaydırılması riskli bir girişimdir. Çünkü tarihin ortamını değiştirmek, mesajı da değiştirmektir (Rosenstone, 1995).

Tarihsel kurgular akademik tarih yazımını yansıtmamakta ve ana akım profesyonel tarihin rahatsız edici bulabileceği muhafazakârlık ve mizah gibi unsurları içeren yeni anlar ve karşılaşmalar sunmaktadır. Aynı zamanda yeni bir geçmiş anlayışı ve yeni bir tarihsellik de oluşturulmaktadır. Tarihsel drama, geçmişe bakmanın, onu görselleştirmenin ve kontrol etmenin, dolayısıyla onu arzulamanın yollarını sunmaktadır. Geçmişe yönelik bu arzu, o

zamanı ve şimdiyi kavramsallaştırmaya ve bu ayrımı aşmaya imkân sağlamaktadır (De Groot, J., 2016, s.152).

Tarihsel yapımlara yönelik eleştirilerin önemi, insanların geçmiş hakkındaki fikirlerini sinema filmlerinden, televizyondan, uzun metrajlı filmlerden, belgesellerden ve dizilerden giderek daha fazla aldıkları, görüntülerle dolu bir dünyada yaşıyor olmamızla ilişkilidir. Günümüzde nüfusun çoğunluğu için tarihsel bilginin başlıca kaynağı genellikle hor görülen ders kitaplarının dışında büyük ölçüde görsel medya, yani tarihçiliğin kontrolünün dışında kalan medya ortamlarıdır (Rosenstone, 2014).

Günümüzde televizyonun tarih görüşümüzü ne ölçüde etkilediği / manipüle ettiği sorusu gittikçe önem kazanmaktadır. Televizyon karşısında geçirilen sürenin oldukça yüksek olduğu mevcut ortamda medya paralel bir okul işlevini yerine getirmektedir. Özellikle yazılı tarih geleneğe sahip olmayan toplumlarda tarihsel bilgi, güçlü bir sözel geleneğe sahip olsalar bile, başka yerlerden çok daha fazla medyaya bağlıdır ki bu durum oldukça büyük bir tehdit oluşturmaktadır.

Televizyonun toplumların yaşam tarzları üzerindeki etkinliği; özgürlüklerini sınırsızca yaşayabildiklerini düşündükleri evlerinde merkezi bir konumda yer almasıyla kendisini göstermektedir. Kültür üreticisi olarak televizyon bu merkezi konumuyla önemli bir hatırlatma ve unutturma görevini yerine getirmektedir (Atik A. Erdoğan Ş., 2014, s.10).

Tarih temalı diziler bir pencereden doğrudan geçmiş olaylara bakmamıza, insanları ve yerleri oradaymışız gibi deneyimlememize izin vermektedir. Ekrandaki görüntüler ve sesler duyularımızı bastırarak onlara mesafeli ve eleştirel kalmamıza imkân bırakmıyor. Yani ekranda bir süreliğine tarihin tutsağı oluyoruz (Rosenstone, 2014). Görüntülerin bu kadar hızlı aktığı bir ortamda düşünmek, doğrulamak ve tartışmak için zaman ve alan kalmıyor. Bu noktada asıl soru, dizilerin yeterince tarihsel bilgi taşıyıp taşıyamayacağı değil, bu bilgilerin izleyici kitle tarafından hızla hareket eden görüntülerden emilip emilemeyeceği, bilinmeye değer olup olmadıkları ve tarihsel gerçeklik taşıyıp taşımadıkları noktalarındadır.

Televizyon, manzaraları görmemize, sesleri duymamıza, vücut ve yüzle ifade edilen güçlü duygulara tanık olmamıza veya bireyler ve gruplar arasındaki fiziksel çatışmaları görmemize olanak tanımaktadır. Yine de tüm atmosferi görsel ve duyusal verilerle canlandırırken aynı zamanda analitik tarihsel bilgiyi göz ardı eden televizyon dramaları, geçmişe dair algımızı ustaca ve henüz nasıl ölçeceğimizi veya tanımlayacağımızı bilmediğimiz şekillerde değiştirmektedir.

Tarih, yazılana kadar mevcut değildir ve o toplumların temel değerleri açısından inşa edilmektedir. Bilimsel tarih aslında, yazılı kaynaklarla belirli bir ilişkinin, rasyonelleştirilmiş

bir ekonomi ve hukuk anlayışıyla ulus-devleti ön plana çıkaran özel tarihlerin bir ürünüdür. Robert Rosenstone'a göre pek çok kültür, bu tür bir tarihe sahip olmadan oldukça iyi iş çıkarmıştır ve bu, geçmişi temsil etmenin ve geçmişle ilişki kurmanın birçok yolu olduğunu söylemek anlamına gelmektedir. Bugün, büyük bir temsil gücüne sahip olan tarihsel yapımlar, akademik tarihçiliğe adeta meydan okumaktadır (Rosenstone, 2014). Rosenstone tarihsel yapımları, insanların okuyabildiği ama okumadığı, okuryazarlık sonrası bir dünyanın gittikçe rahatsız edici olan sembolleri olarak görmektedir.

Tarihsel dramalar bize tarihi kapalı, tamamlanmış ve basit bir geçmişin hikayesi olarak aktarmaktadır. Ekranda olup bitenlere alternatif hiçbir olasılık sunmamakta, hiçbir şüphe kabul etmemekte ve her tarihsel iddiayı aynı derecede güvenle desteklemektedir. Tarihsel yapımlar aynı zamanda tarihi duygusallaştırmakta, kişiselleştirmekte ve dramatize etmektedir. Aktörler aracılığıyla bize tarihi zafer, ıstırap, neşe, umutsuzluk, macera ve kahramanlık olarak yansıtmaktadır. Dramatize edilmiş eserler izleyicinin ekranda tasvir edilen olaylar hakkındaki duygularını yükseltmek ve yoğunlaştırmak için ortamın özel yeteneklerini yani insan yüzünün yakın çekimini, farklı görüntülerin hızlı bir şekilde yan yana getirilmesini, müziğin ve ses efektinin gücünü kullanır (Rosenstone, 1995).

Marc Ferro'ya göre tarihsel bir yapımı değerlendirmenin pek çok yolu bulunmaktadır. Bunlardan en yaygın olanı, tarihsel isabetin ve gerçekçiliğin sağlanması için, işlenen dönemin mekânlarının, kostümlerinin ve konuşulan dilinin doğrulanmasıdır. Bunun sağlanması adına tarihçiler danışman olarak yapım ekibine dâhil edilmekte ve isimleri jeneriklerin küçük bir köşesinde yer almaktadır. Bu yapımlar, egemen ya da muhalif düşünce akımlarına göre tarihi yeniden üretmektedir. Güzellikleriyle uyandırdıkları haz, toplum ve tarih üzerinde oldukça etkili olmaktadır (Ferro, M., 1995, s,186-190).

Dizilerdeki tarih, tarihçilerin tam olarak yer almadığı bir disiplindir. Bu, tarihçilerin denetleyebileceği, ancak nadir istisnalar dışında yalnızca gözlemci olarak katılabilecekleri bir alandır. Tarihçiler için sorun, televizyonun tarihin sunumunda neyin söylenebileceği ve bunun nasıl söylenebileceği konusunda giderek artan sayıda kısıtlama getiren kurallar ve klişeler geliştirmesidir (Williams, K., 2007, s.134). Tarihsel yapımlar yazılı ve sözlü tarihin yanında duran yeni bir tarih dünyası oluşturmuştur ve sağladığı anlayış ile anlamın tam yeri henüz belirlenememiştir (Rosenstone, 1995).

3.4. Sözde Olay, Sözde Tarih ve "Tarihsizleştirme"

Televizyon ve sinemanın insanoğlu üzerindeki muazzam etkisini tasvir eden Jean Baudrillard, medyanın tarihsizleştirmesini, zamansızlaştırmasını ve geçmişi bağlamından koparmasını sözde olay - sözde tarih kavramlarıyla açıklamaktadır. Ona göre günlük varoluşumuzu istila eden sözde olay ve sözde tarih üretimi girişimini, otantik bir içeriğin doğasını bozmak veya çarpıtmak olarak yorumlamaktan uzak durmak gerekmektedir. Bu noktada, tüm değişimlerin biçimde oluştuğunun altı çizilmektedir. Her yerde gerçekliğin yerini tamamen kodun öğelerinin birleştirilmesiyle üretilmiş bir yeni-gerçeklik almıştır. Gerçekliğin özellikleri ile unsurları birleştirilerek bir model inşa edilmekte ve gerçeklik, aracın kendisi tarafından ortaya çıkarılan modelin bu yeni gerçekliği lehine ortadan kaldırılmaktadır (Baudrillard, J., 1997, s.146). Burada vurgulanan asıl husus televizyonun tarihsel gerçekliği doğru yansıtmaması, saptırması ya da bağlamından koparması değil bu gerçekliği kendi amaçları doğrultusunda yeniden inşa ediyor olmasıdır.

Baudrillard, içinde bulunduğumuz dünyada gerçekliğin yerini simulasyonların aldığını söylemektedir. Kökeni veya gerçekliği olmayan "gerçeğin" modeller tarafından üretilmesi olarak tanımladığı simulasyon ya da hipergerçeklik evreninde sistemin kullandığı olguların başında tarih gelmektedir (Baudrillard, 2003). Bu yolda bilim de tarihin hizmetine sunulmuştur. Ona göre bilim artık gelecekle değil geçmişle meşguldür. Tarihin bir diğer destekçisi olan televizyon ise kaybedilen hakikat bilgisine karşı hatırlama kültürünün mimarı konumundadır.

Tarihsel misyon, küresel düzeyde barış içinde bir arada yaşama olarak adlandırılan büyük bir nötralizasyon ve gündelik yaşam düzeyine has tekdüzelik tarafından hayatımızdan kovulmuştur. Artık misyonunu tamamlamış olan tarihlerinden çarpıcı bir hızda veya yavaş yavaş koparak suçlarından arındırılabilen toplumlar, kayıp tarihsel mitlerini yeniden yaşatmak amacına matuf bir süreç eliyle ekranlarda yapay olarak diriltilmektedirler (Baudrillard, J., 2003).

Tarih bizim kaybetmiş olduğumuz referans alanımızdır, yani artık bize ait olan bir mittir. Ekranlar sayesinde tarih bilinci kazanma fikrinin cazibesi de aslında bir yanılsamadan ibarettir. Bugün tarihin, referans alanlarından koparılmış, güncel olanın tesirine açık, kayıtsız bir kütle bırakarak çekildiğine inanılmaktadır. Geçmiş bir tarihe ait olayların, hayallerin ideolojilerin ve retro modaların biriktirildiği yer bu kütledir. İnsanlar artık onlara inanmasalar ya da onlara umut bağlamasalar da en azından tarihin ve şiddetin var olduğu ve

hayatta kalma mücadelesinin verildiği o eski dönemleri diriltmeye ve hatırlamaya çalışmaktadırlar (Baudrillard, J., 2003).

İçinde bulunulan bu kütleyle, tarihten ve değerlerin dejenerasyonundan kaçmak için her yol mübahtır. Bu yolda tüm içeriklerin dağınık bir biçimde sunulması ve tarihin toplu olarak diriltilme çabası tarihten ve değerlerden duyulan rahatsızlığın derecesiyle orantılıdır. Gerçek referanslar ve ideolojiler yerlerini nostaljiye yani, savaşların ve kahramanlıkların yaşandığı eski güzel günlerin ihtişamının yeniden canlandırılıp biriktirilmesi sürecine bırakmıştır. Tüm tarih eşdeğer konuma geldiği için her şey aynı sahte coşkuyla aynı retro büyülenme içinde birbirine karışmaktadır.

Tarih, ancak ölümünden sonra ekranlara muzaffer bir giriş yapmıştır. Tarihin ekranlar eliyle yeniden enjekte edilmesi bilinçlenme ve farkındalık oluşmasıyla değil, kaybedilmiş referans alanına yönelik atfedilen nostaljik bir değerle ilişkilidir. Bugün, toplumlardan çalınmış olan ve ekranlarda bu toplumlara geri verilen tarihin tarihsel hakikatle olan ilişkisi, resim sanatında neo-figürasyonun klasik gerçekçi betimlemeyle arasındaki ilişkiye benzetilmektedir. Neo-figürasyon benzerlikle ön plana çıkmaktadır ancak nesnelerin yeniden temsilleri sırasında kayboldukları ve hipergerçekliğe dönüştüklerinin de bariz bir kanıtıdır. Buradaki nesneler hiperbenzerlik sayesinde bir parlaklığa, yani tıpkı tarihin ekranlarda yakaladığı gibi bir parlaklığa sahiptirler. Bu da onların gerçekle benzerlik arz eden boş temsil biçimleri dışında bir şey olmadıkları anlamına gelmektedir (Baudrillard, 2003).

David Harvey, günümüz insanının geçmişle kurduğu duygusal ilişkiyi modernizm ve mitoloji arasındaki ilişkiye benzetmektedir. Modern hayat ile kapitalizmin sert ve yıpratıcı koşullarında öz değerleri hatırlatabilecek istikrarlı bir mitolojiye ihtiyaç duyulmaktadır. Toplumsal işleyiş, toplum üzerindeki etkinliğini muhafaza edebilmek için bu mitolojileri çağırarak geçmişin bazı zamansal ve mekânsal temsillerini oluşturmaktadır. Ancak bu temsiller oldukça seçici bir şekilde ve gelip geçici yapıda oluşturulmaktadır. Söz konusu temsiller aynı zamanda "gerçekleşmiş olan mit" olarak kabul görmekte ve böylece toplumsal yeniden üretimin hayati bir ideolojik bileşeni olmaktadır (Harvey, D., 1997, s.245).

Medya ortamında tarihin herhangi bir dönemi genel akışı içerisinden koparılarak bugüne getirilmekte ve günümüzün kavrayış biçimi ile değer yargılarına göre yeniden şekillendirilmektedir. İzleyici üzerinde bir süreklilik hissiyatı oluşturan bu yanılsamayla izleyiciler tarihte de benzer gündemlerin olduğunu, geçmiş dönemlerde de aynı süreçlerin işlediğini düşünmekte ve böylece zamansızlaştırılmaktadır. Bugünün dinamiklerinin tarihin

her döneminde geçerli olduğu düşüncesi aynı zamanda bu dinamiklerin "doğruluğunu" ve "evrenselliğini" izleyici nezdinde tescil etmektedir.

Ünsal Oskay, tarih dizileri üzerine çalışan bazı iletişim kuramcılarının günümüzde televizyonun "tarih yiyen bir makineye" dönüştüğü yönündeki görüşlerini aktararak televizyonun tarihe ait konuları bugünün insanına ve bugünün insanının ihtiyaç ve beklentilerine göre yani günümüz insanının zaman ve mekân algısına göre yeniden yazdığını söylemektedir. O, izleyicilerin dizilerdeki tarihleştirilmiş yeni tasvirleri ile tarih hakkında bilgi sahibi olamayacaklarını ifade etmektedir. İlgi çeken bir tür olarak tarih dizilerinin, tarihin yeniden yazılmış olan bu taklitlerinin, günümüz yaşantısının tarih görünümüne büründürülmüş anlatımları olduğunu, izleyicilerin neyin gerçek tarih neyin üretilmiş suni tarih olduğunu ayırt edemediğini ve bu diziler eliyle tarihin yitirilmesi ya da unutturulması sürecine de itiraz etmediklerini belirtmektedir. Eski zamanlara duyulan hasretin, geçmişin bugün yaşanan unutma halinin bir eğlence aracına indirgenmesine ve günümüz şartlarının insanlar üzerindeki baskılayıcı ve tek tipleştirici etkisinin gizlenmesine yol açmaması gerektiğinin de altını çizmektedir (Oskay Ü., 2014, s.151).

Oskay, televizyonun tarih yeme yöntemlerinin oldukça çeşitli olduğunu vurgulayarak en yaygın olanının, tarihi günümüz insanının meraklarına, ilgi alanlarına, korkularına ve beğenilerine hitap edecek şekilde sunanı olduğunu söylemektedir. Dizilerde yer alan yabancı, düşman unsurların; alışılmış olanın, bizim sayılanın doğrulanması, bilinen haklılığının canlı tutulması ve pekiştirilmesi amacıyla kullanıldığını ifade etmektedir. Tarihin hangi dönemi işleniyor olursa olsun, her dönemin, her hadisenin, her düşman figürünün ve insanların yaşanılan zaman diliminde düzeni tehdit edebilecek olan her serüveninin, günümüzün kitle toplumunun ve onun ürünü olan kitleleştirilmiş insanların inançlarına, basmakalıp düşüncelerine ve önyargılarına göre yeniden tasarlandığı görüşünü savunmaktadır. Bu sayede, tarih dizisi izleyicileri, yaşanan tarihi değil kendilerini, kendi zamanlarını izlemiş; hayatın her zaman aynı, bilindiği gibi olduğuna; tarihin değişmez bir durağanlıkta olduğuna ve tekerrür ettiğine; geçmiş ile günümüz arasında büyük bir fark olmadığına ve geleceğin de çok farklı olmayacağına inandırılmış olacaklardır ki bu bir tarihsizleştirilme halidir (Oskay, 2014). Bu durum ayrıca izleyici kitlenin, "tarihlerinin de onlara kanıtladığı gibi" en iyi yaşam tarzına ve kendi toplumlarının en evrensel değerlere sahip olduğunu; birtakım problemleri olmakla birlikte yaşanılan hayatın ve yaşama biçimlerinin takip edilebilecek en doğru yol olduğunu düşünmelerini de sağlamaktadır.

Tarih olarak sunulan bu dizilerdeki kurgusal dünyanın, izleyici kitleden kendilerine, hayata ve tarihe yeni bir bakış açısıyla yaklaşmalarını istemeyen bir söylem oluşturması, söz

konusu dizilerin olumsuz olarak nitelendirilebilecek olan etkinliklerini ve beğenilirliklerini artırmaktadır. İzleyicilerin rahatını kaçırmayan bu söylemin bir etkisi de içinde bulunduğu hayatında zaman ve mekânı; parçalara ayrılmış ve bütünlüğü idrak edilemeyen kavramlar olarak yaşayan günümüzün kitle toplumu insanının dizilerdeki tarihsel kurguya karşı, içinde bulunduğu zaman ve mekânı idrak etme imkanını kaybetmesi olarak görülmektedir. Zamanın parçalanmış olarak algılanması nedeniyle gerçekleşen unutma veya belleksiz kalma, yabancılaşmaya dayanan modern hayat karşısında bilinçsizleşmeye neden olmaktadır. Belleksiz kalma hali, mevcut olanın, olabilecek tek yaşam zannedilmesine ve mevcut olan karşısında eleştirel bir his ve düşünce zenginliği kazanılamamasına neden olmaktadır (Oskay, 2014). Tüm bunların izleyici kitleye gündelik hayatın yoğun temposundan sonra eve döndüğünde rahat, eğlendirici ve tanıdık bir iç mekân alanı sağladığı düşünülmektedir.

Tarihin değişmeyen bir olgu olarak algılanmasını tetikleyen söz konusu tarihle ilgilenme biçimi takip edildikçe kitle toplumu insanının, önüne konulan tarihi doğru değerlendirmesi ve hakkında sağlıklı bilgi edinmesi mümkün görülmemektedir. Böylece tarihi kendi zamanlarında yeniden inşa ederek kendi dünya ve tarih görüşlerini kuran siyasi erkler, inşa ettikleri bu tarihi de bir durağanlık olarak sunmaktadırlar. Oskay, televizyonun tarih yiyen bir makine olarak görülmesinden ziyade olgunun ardındaki unutma mefhumunun ve onun kültürel hayattaki diğer unutmalarla olan ilişkisinin göz önüne alınmasının önemini vurgulamaktadır (Oskay, 2014).

Neil Postman da, yapısı gereği imajı ve parçayı ön plana alan medyayla tarihsel bir perspektif edinilemeyeceğini söylemektedir (Postman, 2010, s.153). Televizyonun öncelediği imaj politikasında tarihin önemli bir rolü bulunmamaktadır. Işık hızıyla yayılan bir araç olan televizyon, şimdiki zamanı merkezine almaktadır. Ona göre televizyon, insanları süreksiz ve tutarsız bir şimdiki zamanın derinliklerine atmaktadır (Postman, 2010). Televizyonun yapısı, geçmişe ulaşılmasına izin vermemektedir. Hareketli resimlerde sunulan her şey şimdi oluyormuş gibi deneyimlenmektedir ve televizyon bilgileri düzenli olarak değil parçalar halinde iletmektedir. Nihai olarak, gösteri ve imaj politikaları çağında tarihsel bilginin içi boşaltılmaktadır. İnsanlara bir imaj, şimdilik hali ve rahatlatma politikası sağlamaya adanmış, görünüşte iyi niyetli teknolojiler, tarihi aynı derecede etkili, belki de daha kalıcı olarak ve herhangi bir itirazla karşılaşmadan ortadan kaldırabilmektedir.

Televizyon bazı yönlerden tarihe direnmektedir. Mekansız olmasının yanı sıra zamansızdır ve her zaman canlıdır yani sürekli bir şimdide işlemektedir. Televizyonun, tarihin farklı unsurlarını canlı bir malzeme örgüsü haline getirirken zaman ve mekânı

manipüle etmesi, tarihe bir güncellik etkisi katmaktadır. Toplumsal belleğin iletildiği yer olarak tarih, televizyonda sıkışıp kalmıştır. Bireyler, toplum ve medya, toplumsal belleği üretmek için iç içe geçmektedir. Bu şekilde toplumsal bellek, şimdiki zaman içerisinde sürekli ve toplu olarak oluşturulmaktadır (Hoskins, A., 2001, s.341).

Tarihin izleri giderek televizyonun izleri haline gelmektedir. Yani, bu izleri üreten ortamın doğası gereği geçici ve yapay bir yapıya bürünmektedir. Hoskins medyayı, kendi tabiriyle "genişletilmiş şimdiki zaman"da tarih üretmek üzere karakterize edilmiş bir ortam olarak görmektedir (Hoskins, 2001). Ona göre televizyon görüntülerinde bir dolaysızlık ve süreklilik hakimdir. Televizyonda gerçek zamanlı olarak tarih yazılırken, anlık olarak medyatikleştirilen olayların görüntüye doyurulmuş ortamında "gerçeklerin" tam olarak yansıtılması için yeterli zaman mevcut değildir.

Diziler, tarihi olayları, olguları ve kişilikleri güncelleştirmektedir. Günümüzde tarihe yönelik artan ilginin hem sebebi hem de sonucu olarak tarih ile ilgili televizyon programları ve bilhassa sayıları hızla artmakta olan diziler yayınlanmaktadır. Yasin Aktay, yeni gelişen söz konusu popüler tarih akımını "tarih patlaması" olarak adlandırmaktadır. Bugünü geçmişin ışığında değil geçmişi bugünün ışığında okuduğumuzun da altını çizerek tarih bilgisinin unutkanlıklarla ve seçmeli hatırlamalarla malul bir bilgi türü olduğunu belirtmektedir. Bu noktada, tarih bilgisinin alabildiğine çeşitlenerek hayatımıza yoğun bir şekilde dahil olduğunu ve bu akımın medya sektöründeki baş döndürücü gelişme ve atılımlarla gittikçe ilginç bir hal aldığını söylemektedir (Aktay, Y., 2010, s.9-13).

Dizilerin sözü edilen bu özellikleri televizyon ile tarih arasındaki ilişkide bir yapısöküm faaliyetinin işlediğini göstermektedir (Bilis A. E., 2013, s.26). Diziler, tarihin belirli bir döneminden seçilen hadiseler ve bu hadiselerin vurgulanmak istenen kahramanları arasındaki ilişkileri düşmanlık ve sempati unsurları üzerinden işleyerek televizyonun temsil kabiliyeti ve teknik olanaklarıyla yeniden inşa etmektedir. Diziler ayrıca, işledikleri tarihsel dönemi parçalara ayırıp günümüz beğenisine hitap edecek yönleriyle ele alarak parçalanmış anlamlar oluşturmakta yani tarihi yapısökümüne uğratmaktadır. Burada amaçlanan tarihsel gerçekliği anlamlandırma değil izleyici kitlenin ilgisini yüksek seviyelerde tutma amacına matuf kahramanlık, hainlik, entrika gibi kavramlarla tarihin dramatize edilmesidir. Bu sayede tarihsel hadiseler popülerleşmekte ve bugün yaşandıkları yanılsamasının ortaya çıkmasına neden olmaktadır.

Günümüz dünyasının ticarileştirme ve piyasalaştırma eğilimi, medya profesyonellerinin tarihsel gerçeklik ve nesnelliğe karşı sorumluluk duygularını zedelemektedir. Bugün medya, geçmişte olanlara dair daha ilgi çekici ve spekülatif

ürünlerin sunumuyla ilgilenmektedir. Eğlence ve atıştırmalık bilginin bir karışımı olarak ortaya çıkan "infotainment", tarihin televizyondaki temsilinin temel biçimi haline gelmiştir (Williams, 2007). Artan rekabet, daha sıkı bütçeler, reyting odaklı bir başarı kavramı ve daha kısa geri dönüş süreleri, medyadaki tarihin şekillendirilmesinde yeni kriterler olmuştur. Tarihin televizyondaki temsiline sınırlar çizen ticari kaygılar, çok parçalı ve erteleyici anlatım kurgusu ve basitleştirilmiş olay örgücülüğü gibi faktörler ciddiyet kaybını da beraberinde getirmiştir.

Televizyon, tarihi ikna edici ve haz verici bir şekilde sunarak politik amaçlar için kullanılmasına elverişli bir hale getirmekte ve böylece tarihi araçsallaştırmaktadır. Televizyonlar eliyle bugüne uygun bir tarih inşa edilmekle birlikte yarının tarihi de inşa edilmekte ve insanlar tarihin inşa edildiği şu anda mevcut olan tarih inşa politikalarına dahil edilmektedirler (Scannell P., 2006, s.60).

BÖLÜM 4

TOPLUMSAL BELLEK VE MEDYA İLİŞKİSİ BAĞLAMINDA TARİH TEMALI DİZİLER PAYİTAHT ABDÜLHAMİD VE DİRİLİŞ ERTUĞRUL'UN ANALİZİ

4.1. Dizi Künyeleri

Payitaht Abdülhamid

Yapım: Es Film

Yapımcı: Yusuf Esenkal, Serdar Öğretici

Yönetmen: Serdar Akar

Senaryo: Osman Bodur, Uğur Uzunok

Danışma Heyeti: Orhan Osmanoğlu, Azmi Özcan, Naci Yorulmaz

Dizi 24 Şubat 2017 - 4 Haziran 2021 tarihleri arasında toplam 5 sezon ve 154 bölüm olarak yayınlanmıştır. Araştırmanın örneklem kapsamı, dizinin ilk üç sezonundan önemli siyasi süreçlere tesadüf eden tarihlerde yayınlanmış beş bölümüdür.

Diriliş Ertuğrul

Yapım: Tekden Film

Yapımcı: Mehmet Bozdağ

Yönetmen: Metin Günay

Senaryo: Mehmet Bozdağ, Atilla Engin

Danışma Heyeti: Prof. Dr. Feridun Emecen

Dizi 10 Aralık 2014 – 29 Mayıs 2019 tarihleri arasında 5 sezon ve 150 bölüm olarak yayınlanmıştır. Araştırmanın örneklem kapsamı önemli siyasi süreçlere tesadüf eden tarihlerde yayınlanmış beş bölümdür.

4.2. Payitaht Abdülhamid Dizisinin Niteliksel İçerik Analizi

Sultan II. Abdülhamid'in son 20 yılını konu alan Payitaht Abdülhamid dizisi, bugüne kadar politik tartışmaların gölgesinden kurtulamamış bir dönemi gündeme getirmesi nedeniyle izleyicilerin ilgisine mazhar olmuş bir yapımdır. Bu ilginin bir boyutu da mazisi eskilere dayanan bir hizbi yeniden canlandırmış olmasıyla ilişkilidir. Geleneksel imparatorlukların tasfiye edildiği zor bir dönemde hükümdarlık yapan Sultan II. Abdülhamid'in şahsıyla bütünleşmiş politika tarzı, kendi döneminde olduğu kadar günümüze kadar uzanan bir tartışma iklimi oluşturmuştur. Her şahsiyetin ve her dönemin kendi şartları içerisinde değerlendirilmesi zaruretine rağmen tarih bilgisinden uzak, popüler ve anakronik değerlendirmelere konu olan Sultan II. Abdülhamid ve dönemi isabetli bir şekilde tahlil edilememektedir. 2000'li yıllara kadar resmi tarih söyleminin bir ölçüde yok saydığı ve göz ardı ettiği Osmanlı mirasına yönelik artan ilginin bir sonucu olarak Sultan II. Abdülhamid dönemi, günümüzün politik atmosferinde bir referans alanı olarak alınmaktadır. Bu noktada toplumsal bellek ve siyasi otorite ilişkisi önem kazanmaktadır. Söz konusu dönemde yaşanan hadiselerle günümüz siyasi gelişmeleri arasında bir benzerlik ilişkisinin kurulduğu Payitaht Abdülhamid dizisi, bu yönüyle öne çıkmaktadır. Toplumu bir amaç etrafında birleştirebilmek için tarihten ilham alınması ve sunulacak örnek şahsiyetler ile bir yönetim şekli ve bir liderlik modelinin benimsemesinin sağlanması adına işlevsel bir görevi yerine getiren tarihsel dramalar, toplumsal belleğin mimarı konumunda yer almaktadır.

Payitaht Abdülhamid dizisinin ilk bölümünün açılış sahnesi Sultan II. Abdülhamid'in tahttaki 20. yılı münasebetiyle Yıldız Sarayında gerçekleştirilen Cülus Töreniyle başlamaktadır. Mabeyn Odasında gerçekleşen merasimde Paşalar, Şeyhülislam, Hristiyan ve Yahudi din adamları, yabancı elçiler Sultanı beklemektedir. Büyük başarı gösterdiği Osmanlı Rus harbinde yaralanıp esir düştükten sonra payitahta dönen ve Sultanın şahsi dostluğunu kazanan Gazi Osman Paşa ile Sultanın kız kardeşi Seniha Sultan ile evli olan Damad Mahmud Celaleddin Paşa merasim sırasında kendi aralarında konuşurlar:

Gazi Osman Paşa: Tam 20 Yıl geçti. Tahta çıktığı ilk günü hatırlar mısın Paşa?

Mahmud Paşa: Hatırlamam mı? Hiç kimsenin padişah olmaya ihtimal vermediği bir şehzadeyken, talih saltanat yüzüğünü onun parmağına taktı. Sonra nasıl da güçlendi, büyüdü.

Gazi Osman Paşa: Savaşa savaşa güçlendi. 20 yılda memleketi nereden nereye getirdi. Bir yirmi yıl daha kalsa…

Bu diyalogda vurgulanan "Hiç kimsenin padişah olmaya ihtimal vermediği" ibaresi Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan'ın siyasi hayatının önemli bir kırılma noktası olan

ve Hürriyet gazetesinin "Muhtar bile olamaz" manşetiyle akıllarda kalan yargılanma ve hapis sürecini çağrıştırmaktadır. Cumhurbaşkanı Erdoğan'ın İstanbul Büyükşehir Belediye Başkanıyken okuduğu Ziya Gökalp'in Asker Duası isimli şiiri nedeniyle aldığı hapis cezası, siyasi hayatı için bir milat olmuş ve 5 yıl sonra Başbakanlık makamına gelmiştir. Hapis cezası Cumhurbaşkanı'nın söylemlerinde yoğun bir şekilde yer almış ve seçim dönemlerinde sıklıkla hatırlatılmıştır.

Diyaloğun devamında yer alan "Savaşa savaşa güçlendi. 20 yılda memleketi nereden nereye getirdi. Bir yirmi yıl daha kalsa…" sözü bugüne dair de bir tespiti ve temenniyi ima etmektedir. Dizinin ilk bölümünün açılış sahnesinde geçen bu diyaloglarla, Sultan II. Abdülhamid ile Cumhurbaşkanı Erdoğan arasında bir benzerlik ve kader ortaklığı olduğu intibaı uyandırıldığı düşünülmektedir.

Merasim sırasında Şeyhülislamın ettiği dua Sultan II. Abdülhamid'in İslam âlemi açısından ifade ettiği anlamı gözler önüne sermektedir. "Müminlerin emiri, Allah'ı birleyenleri himaye eden, Mekke'nin ve Medine'nin hizmetkârı, Allah'ın yeryüzündeki halifesi Sultan oğlu Sultan, ey yüce Abdülhamid! Allah hilafetini kuvvetlendirsin, Allah devletini ebedi kılsın." Sultanın jest ve mimiklerinden ise taşıdığı sorumluluğun farkında olduğu anlaşılmaktadır.

Şekil 1

Sultan II. Abdülhamid'in Cülus Merasimi

Dizinin genel akışı içerisinde dikkat çeken bir husus da sultanın paşalarıyla olan diyaloglarının retorik havasıdır. Sultanın dehasının vurgulanması adına paşalar her konuyu sultana açıklatmakta ve sultanın açıklamalarıyla bu durum izleyici nezdinde tasdik olunmaktadır. Teatral bir tonda geçen bu diyaloglar gerçeklikten uzak bir mahiyettedir ve daha ziyade her şeyin izleyiciye anlatıldığı kanaati oluşturmaktadır. Paşaların olan bitenden habersiz ve meseleleri idrakten aciz bir konumda algılanmasına neden olan bu şaşkınlık ve hayranlık hali, sultanın dehasının ve bu büyük yükü aslında tek başına taşıdığının vurgulanması amacına matuftur. Dizideki kötü karakterler için de aynı şey söz konusudur. Karakterler tüm kötü niyetli planlarını muhataplarına en ince detaylarına kadar anlatır. Burada da gerçeklikten uzak, teatral bir diyalog tarzı hâkimdir ve anlatılanların hedefi yine izleyicilerdir. Oyuncu seçimlerinde kötü karakterleri canlandıracak olan oyuncuların yüz ve beden özellikleri de üstlenecekleri rollerle uyum içerisindedir. "Yüzlerinden kötülük akan" karakterler hiç durmadan Sultanı köşeye sıkıştıracak planlar yapar ve bu planları uygulamaya koyarlar.

Sultanın belli gazete ve mecmuaların yayınlanmasına ve dağıtılmasına yönelik engellemeleri şehzade Abdülkadir tarafından eleştirilmektedir. Sultanın söz konusu yayın çevrelerine yönelik tutumunun şahsi olmadığı, gazetelerin devleti hedef alan yalan haberlerle halkı yanılttığı hatırlatılmaktadır:

Şehzade Abdülkadir: Babacığım yine bir gazetenin saraya alınmasını yasaklamışsınız. Allah aşkına ne ziyanı vardı bu Meşveret'in?

Bidar Sultan: Sen bu Meşveret'in arkasında kimler var biliyor musun şehzade efendi?

Şehzade Abdülkadir: Anneciğim bilmeme gerek yok ki, Hünkârımızla aynı fikirde olmayan insanlardır sanırım.

Sultan Abdülhamid: Ah benim asi ruhlu evladım. Mesele benim şahsıma hücum etmeleri değil, mesele devletimize, hilafet makamına hücum etmeleri. Ver (Gazeteyi işaret eder). İşte bir havadis, Meşveret gazetesinin bir havadisi. "Hilafet makamının artık bir hükmü kalmamıştır. Pekala Hintli Müslümanlar İngiliz idaresinde rahat rahat dinlerini yaşayabilmektedir" (Okur). Burada da fotoğrafı var (Gösterir). Bilgisiz bir Müslüman bile camide ayakkabıyla namaz kılınmayacağını bilir. Böyle sahte fotoğraflarla milletin aklıyla oynamalarına izin vermem.

(Sahnenin başında hizmetliler kahvaltı sofrasını hazırlamaktadır. Kendi aralarında konuşurken sofraya fazla çeşit koymamaları gerektiğini, çünkü Sultanın ihtişamlı sofralardan ve israftan hoşlanmadığını, her zaman ölçülü ve sade olanı sevdiğini birbirlerine ve de seyircilere hatırlatırlar.)

Sultanın "Böyle sahte fotoğraflarla milletin aklıyla oynamalarına izin vermem." sözüyle belli yayın çevrelerine yönelik takındığı eleştirel tutum da, günümüz siyasetinde karşılığını bulmaktadır. Günümüzde de siyasi erkin söz konusu yayıncılık tarzını hedef alan benzer mahiyette ve tonda açıklamaları bulunduğu bilinmektedir. Yalan haber ve dezenformasyona karşı, yapılan açıklamalar ve alınan idari tedbirler ile algı oluşturma faaliyetleri ve bilgi kirliliğinin önüne geçilmesi saikıyla adımlar atılmaktadır.

Sultanın politik dehasının yanında küçük detayları ve ince ayrıntılıları yakalayabilme yeteneği de izleyiciye sunulmaktadır. Sultan, Mahmud Paşa ile demiryolu projesi hakkında konuşurken elindeki mürekkep izini fark eder. Bu iz Meşveret gazetesine aittir ve sultan bunu hemen anlar:

Sultan Abdülhamid: Mahmut Paşa, Meşveret Gazetesinin mürekkebi elinize bulaşmış (mendil uzatır). Korkmayın, evinizde izletmiyorum sizi. Lakin bu Meşveret gazetesi muhalefeti abarttıkça abarttı. O kadar abarttı ki matbaadaki harfler dahi büyüdü. Bu elinize bulaşan mürekkebin kufi tarzdaki Mim'i sadece onlarda var…

Mahmud Paşa yakalandığı için endişelenir ancak sultan konuyu tekrar projeye getirir. Konuşmanın sonunda Mahmud Paşa huzurdan ayrılacağı sırada ise ona bir tavsiye verir:

Mahmud Paşa, ben gazeteyi okumadan önce mürekkep elime bulaşmasın diye ütületiyorum. Siz de öyle yapınız. Yoksa Allah muhafaza, insanın eline, yüzüne, aklına bulaşıyor.

Sultan genel olarak ölçülü ve kontrollü bir profil çizse de yeri geldiği zaman sesini yükseltmekte ve hatta diplomatik sınırları aşacak tavırlar içerisine girebilmektedir. Demiryolu projesinde İngilizlerle iş birliği halinde olan Mahmud Paşa, onların haritasıyla gerçek haritayı gizlice değiştirmiştir. Projenin imza aşamasında Sultan, haritadaki güzergahların değişmiş olduğunu fark eder. Öfkeye kapılarak anlaşma metnini yırtar ve projenin temsilcisi olan Lord Richard'a atarak anlaşmanın iptal edildiğini söyler. Lord Richard ise Sultanı tehdit eder:

Olamaz, kabul etmiyorum. Biz paşalarınızla anlaşmıştık. Krediler hazır. Şirketimiz imzayı borsaya bildirdi. Bunun bedeli sizin için çok ağır olacak Sultanım, çok ağır!

Sultan, "senin çenenin bağı düşmüş!" der ve Lord'a şiddetli bir tokat atar. Herkesi huzurdan kovan Sultan, Mahmud Paşa'ya kalmasını söyler.

Mahmud Paşa: Affınıza sığınırım Sultanım. Nasıl söylesem, bizlere oyun oynadılar.

Sultan: Bize değil Paşa, sana oyun oynadılar.

Sahnenin devamında Mahmud Paşa, Sultana tepkisinin yol açabileceği diplomatik sorunları işaret etmek için:

Sultanım, bu Lord Richard'a gösterdiğiniz tepki sizce de biraz aşırı olmadı mı?

Sultan: Bu İngiliz anahtarı utancından bu yaşadıklarını kimseye anlatamaz. Hem bilirsin Paşa, bizim tokadımızı yiyen iflah olmaz.

Sultanın bu tavrı, hak ettiklerinde muhataplarına gereken cevabı vermekten kaçınmayacağının bir göstergesidir. Bu mizansen de günümüze dair çağrışımlar içermektedir. Günümüzde siyasi otoritelerin genel üslubu göz önüne alındığında uluslararası diplomatik görüşmelerde lafını sakınmayan tavır, en öne çıkan özelliklerden biridir. Toplumda da karşılığını bulan bu üslup, kendinden emin ve gerekirse bedel ödemeye hazır olan bir siyaset tarzını yansıtmaktadır. Bu sahnede tasvir edilen hükümdar profili de söz konusu tavrı takınsa bile aksiyonunun sonuçlarının nereye varabileceğini de hesaplayabilecek tecrübeye ve öngörüye sahiptir. Yani diplomatik teamüllere hâkim olmakla ve diplomasiyi mahir olarak kullanmakla birlikte, icab ettiğinde sesini yükseltmekte ve geri adım atmamaktadır.

Şekil 2

Sultan, Lord Richard'a "haddini" bildirmektedir

Dizinin 8. bölümünde, devlet meselelerinde karar mercii olarak Sultan'ın son kararı vermesi ve böylece işlerin tek elden ve etkili bir şekilde yürütülmesi vurgusuna yer verilmektedir. Mahmud Paşa ve Sadrazam Halil Paşa arasında, vefat eden Osmanlı Bankası müdürünün yerine tayin edilecek kişi hakkında bir konuşma geçer:

Mahmud Paşa: Ne yaptınız Paşam, vefat eden müdürün yerine münasip bir müdür tayin edebildiniz mi? (Theodor Herzl, Mahmud Paşadan bu makama istedikleri birini yerleştirmesini istemiştir. Bu nedenle Mahmud Paşa meseleyi Sultana duyurmadan kendi istediği şekilde sonuçlandırmaya çalışmaktadır.)

Sadrazam Halil Paşa: Makbul, meziyetli, dirayetli birkaç şahıs var düşündüğüm. Lakin son kararı Hünkâr verir.

Mahmud Paşa: Olur iş değil. Canım şimdi her şeyi de Hünkârımıza havale edemeyiz ki

Sadrazam Halil Paşa: Devletin başı o Mahmud Paşam. Baş yol gösterir, ayak düz gider.

Mahmud Paşa: E siz de bu devletin sadrazamısınız, bostan korkuluğu değilsiniz ya?

Sadrazam Halil Paşa: Evelallah bizim de kendimize göre meziyetimiz ve vazifelerimiz var. Lakin bunca yıllık devlet tecrübemle sabittir ki bir ambarın bile anahtarı tek değilse faresi pektir.

Bu diyalogların yer aldığı 8. Bölüm, 16 Nisan 2017'de gerçekleşen Anayasa Değişikliği Referandumundan hemen önce yayınlanacak olan bölümdür. 14 Nisan'da yayınlanması gereken bölüm Cumhurbaşkanının Özel Programı nedeniyle 21 Nisan'da yayınlanmıştır. Başkanlık Sistemine geçişin onaylandığı bu referandumdan 2 gün önce yayınlanacak olan söz konusu bölümde geçen bu diyaloğun da gündeme dair ipuçları içerdiği görülmektedir.

54. bölümde Sultan, kendisine karşı tertip edilen suikast girişiminde dış güçlerle iş birliği yaptığı anlaşılan memurları azledip haklarında soruşturma başlatılması emrini vermiştir. Devletin ekmeğini yedikleri halde dış güçler için devleti aleyhine çalışmış bu memurlara çok öfkelenmiştir. Yeni alınacak personeller konusunda da oldukça titizdir ve liyakati dikkate almaktadır. Bu hususta Tahsin Paşa ile görüşürken şu sözleri söyler:

Parvus bugüne kadar Paşalarımızı, memurlarımızı ele geçirmeye çalıştı. Biz buna bir şekilde mâni olduk. Ekonomimize hücum ettiler ayakta kaldık. Askerlerimizin arasına nifak soktu, oyunlarını bozduk. Yedi düveli üzerimize saldı, buna mâni olduk. İngilizlerle, Fransızlarla, Ruslarla belki açıktan harp etmedik lakin gizli ve şiddetli bir harp verdik her vakit.

8 Haziran 2018 tarihinde yayınlanan bu bölüm, 24 Haziran'da gerçekleşen Cumhurbaşkanlığı Seçimi ve Genel seçimlerden önce yayınlanan son bölümdür. Başkanlık sistemine geçişten sonra Cumhurbaşkanı'nın seçileceği bu atmosferde yayınlanan ilgili bölüm de gündeme dair izler taşımaktadır. Dış güçler için çalışan, emirleri bu güçlerin ülke

içindeki gizli temsilcilerinden alan ve kendi ihtirasları adına hiç çekinmeden devletine ihanet edebilecek olan hainlerin ele alındığı bu bölüm, ülke gündeminde karşılığını bulmaktadır.

Söz konusu bölümün devamında Sultan, suikast tertibinden sonra yakalanıp hapsedilen Parvus'un yanına gider. Parvus İngilizlere teslim edilecektir ancak Sultanın bunda da bir tertibi vardır. Aralarında şöyle bir diyalog geçer:

Parvus: Bu devleti beraber çok güzel idare edebilirdik diye düşünüyordum.

Sultan: Beraber idare etseydik ne olurdu?

Parvus: Emin olun kısa zamanda çok güçlü olurduk.

Sultan: Belki güçlü olurduk. Zalimin sözünü dinleseydik ekonomimiz iyi olurdu. Mazlumların tepesine binseydik askerlerimizin elinde yeni silahlar olurdu. Çok güzel eğlence yerleri olurdu, camileri yıkmayı kabul etseydik. Belki de görkemli binalar yapılırdı, Kur'an tahsili yapılan medreseleri yıksaydık. Bayrağımızı değiştirmeyi kabul etseydik tüm batı devletleri bizi alkışlarlardı. Eğer ezanı sustursaydık medeni olurduk onların gözünde. Bu devleti sizin arkanızdakilere teslim etseydik bambaşka bir devlet olurdu lakin dilimiz, dinimiz ve bayrağımız değişirdi. Bak Parvus Efendi gün gelecek elimizde yeni silahlarımız olacak. Güzel binalarımızda güçlü mekteplerimiz olacak, sokaklarımız mamur olacak. Fabrikalarımız işleyecek. Devlet zengin, millet zengin olacak, refahı yükselecek. Lakin sizinle ortak olarak değil, şeytanla ortak olarak değil, imanımıza sahip çıkarak olacak bunlar.

Sultan, dış güçlerin müdahaleleri kabul edilirse, esaret altında ama refah içinde yaşanabileceğini söylemektedir. Ancak bu kabul edilebilir bir durum değildir ve ona göre bağımsız politikanın ağır bir bedeli olsa da bağımsız kalmak için bu bedeli ödemeye hazır olunmalıdır. "Bak Parvus Efendi gün gelecek elimizde yeni silahlarımız olacak. Güzel binalarımızda güçlü mekteplerimiz olacak, sokaklarımız mamur olacak. Fabrikalarımız işleyecek. Devlet zengin, millet zengin olacak, refahı yükselecek. Lakin sizinle ortak olarak değil, şeytanla ortak olarak değil, imanımıza sahip çıkarak olacak bunlar." sözleriyle geleceğe bir hedef konmakta ve aynı zamanda günümüze de bir gönderme yapılmakta, bugünler işaret edilmektedir. O gün bunlar engellenmiş olsa da bir gün engeller aşılacak ve bütün bunlar başarılacaktır.

Parvus'un başarısız olan birinci suikast girişiminin ardından İngiliz ajan Crowley'e devrettiği ikinci suikastın da başarısız olmasıyla Sultan, hükümdarlığı ne şartlarda devraldığını ve zorluklarla geçen iktidar sürecini izleyiciye hatırlatır: "Tahta çıktığımda amcam Sultan Abdülaziz Han katledilmiş, Ruslarla savaşa girilmişti. Ordu hazır değildi, devlet hazır değildi. 93 Harbinde büyük acılar yaşadık. Harp sahrasında kaybettik, masada kazanmaya çaba ettik. Devlet yoksuldu, memlekette okul yoktu. Ordu köhnemişti.

Silahlarımız çağın gerisindeydi. Saltanatım boyunca bunlarla mücadele ettim. Yunan Harbi sona erdiğinde zaferle yıllar sonra tanışmış bir milletin padişahıydım. Türk'ün kadim devleti türlü belalarla, kirli oyunlarla ne ilk ne son kez karşılaşıyor. Tarih devam ettikçe, felek döndükçe imtihan sahrasında Allah'ın adını yükseltmek isteyenlerin ordusu savaşacaktır. İşte bu yüzden devlet tertip yapar, kötü gün gelip çattığında harekete geçer."

Cumhurbaşkanlığı seçimi döneminde yayınlanan bölümde, izleyiciye hatırlatılan bu süreçle, yakın geçmişe dair de bir hatırlatma yapıldığı intibaı oluşmaktadır. Burada yer alan "Devlet yoksuldu, memlekette okul yoktu. Ordu köhnemişti. Silahlarımız çağın gerisindeydi. Saltanatım boyunca bunlarla mücadele ettim… Tarih devam ettikçe, felek döndükçe imtihan sahrasında Allah'ın adını yükseltmek isteyenlerin ordusu savaşacaktır." söylemleri günümüz siyasi sürecinin inkişafıyla bir benzerlik kurulduğu izlenimi oluşturmaktadır. Cumhurbaşkanı Erdoğan'ın iktidara geliş süreci ve devraldığı Türkiye tasvirleri, seçim dönemlerinde sık sık kullanılan "nereden nereye gelindiği" argümanının da temelini oluşturmaktadır. İzleyicide her durumda tarihin tekerrür ettiği hissiyatı oluşmaktadır.

Sultan, suikast girişiminin ardından durum değerlendirmesi yapmak üzere Mahmud ve Zühtü Paşaları huzuruna çağırır. Bu girişim devletin karşı karşıya kaldığı tehditlerin en büyüğü olmuştur. Yabancı devletlerin bu girişime verdikleri tepkiler de gündeme gelir:

Sultan: En felaketini yaşadık. Bundan sonrası ne gam. Vaziyet nedir Zühtü Paşam?

Zühtü Paşa: Hünkârım paşalarımızın birçoğu henüz iyileşemedi. Devlet dairelerini müsteşarlar idare ediyorlar. Bu arada yabancı sefaretler geçmiş olsun mesajlarını geç de olsa yolladılar.

Sultan: En son mesaj gönderen kimdi?

Zühtü Paşa: İlk olarak Alman sefareti yanımızda olduklarını bildirdi. En son olarak da İngiliz ve Amerikan Hükümeti.

Sultan: Bizim tahtta ve sağlıklı olduğumuzu öğrendikten sonra

Zühtü Paşa: Evet Hünkârım.

Mahmud Paşa: Hünkârım affınıza mağruren, siz nasıl bu kadar rahatsınız. Yani nasıl metaneti elden hiç bırakmadınız?

Sultan: Paşa, nasıl kulların kaderi varsa kulların kaderine bağlı olarak devletlerin de kaderi vardır. Keder kapımızı çaldı diye devletin kader bağı düğüm olacak değil ya? Kadere inancımız tamdır, devletimize itimadımız tamdır, Allah'ımıza teslimiyetimiz tamdır. En güçlüsü kimse o çıksın karşımıza!

Burada yer alan diyaloğun içeriği, gündemin akışıyla paralellik arz etmektedir. 15 Temmuz Darbe girişimi sırasında ve akabinde yabancı devletlerin sessiz kaldığı, darbe girişiminin sonucuna göre konumlarını aldıkları ve ancak girişimin başarısızlıkla sonuçlandığı kesinleştikten sonra taziye ve destek mesajları yolladıkları bilinmektedir. Diyaloğun ilk kısmı bu süreci anımsatmaktadır.

Sultan, silah sanayisindeki gelişmeleri de yakından takip etmektedir. İngilizlerin yeni geliştirdiği ve dakikada 600 mermi atabilen makinalı tüfeği, Sabahattin Efendi ve Ermeni çetecilerin planını bozmak için ve aynı zamanda incelenip yerli imkanlarla üretilmesini sağlamak için bir tertiple Sabahattin Efendi üzerinden İngilizlerden temin etmek istemektedir. Ama önce İngiliz hükümetinden bu silahları satın alma teşebbüsünde bulunur. İngiliz hükümeti bu yeni ve etkili silahın İngiliz ordusu için özel olarak üretilmiş olduğu ve parlamento kararı ile başka ülkelere satışının yasaklandığı cevabını verir. Sultan, İngilizlerin ikiyüzlülüğünü açığa çıkarmak istemektedir. İngilizler Ermeni çetecilerin kullanması için bu silahlardan gizlice gönderir ancak Sultanın tertibi işlemektedir. Sabahattin Efendi, Ermeni çetecilere vermek üzere silahları teslim alırken resimleri çekilir ve Sultan bu resimleri İngiliz elçisine göstererek kaypak siyasetlerini yüzlerine vurur. Bu tertibin detaylarını Paşalarla görüşürken şunları söyler: "Gördüğünüz gibi Paşa, biz parasıyla silah almak istedik, lakin İngilizler vermedi… Göreceğiz Paşa, İngilizler kimseye vermedikleri o silahları çetecilere verecek mi… Bizim tertibimiz büyük, lakin tertib içinde bir tertibimiz daha var. O silahlar elverir ki Payitahta gelirse kimsenin eline geçmeyecek, bizim elimize geçecek. Böylece o silahları yaparken kullandıkları tekniği keşfedeceğiz. Bu silahları kendimiz yapacak tekniğe mutlaka ulaşmalıyız Paşalar."

Sahnenin devamında İngilizlerin Ermeni çetecilere silahları gönderdiği haberi gelir. Sultan, zaten tahmin ettiği bu gelişme üzerine şunları söyler: "Bunların ahlakı yok! Size parayla silah satmazlar lakin kan döken, masumları öldürenlere silahları verirler."

Bu sözlerden anlaşılacağı üzere Sultan, hem Sabahattin Efendi ve Ermeni çetecilerin planlarını bozmakta hem de bu yeni silahların yerli imkanlarla üretilmesi iradesini göstererek yabancılara muhtaç olunmasının önüne geçmiş olmaktadır. Sultanın "Gördüğünüz gibi Paşa, biz parasıyla silah almak istedik, lakin İngilizler vermedi… Göreceğiz Paşa, İngilizler kimseye vermedikleri o silahları çetecilere verecek mi" ve "Bunların ahlakı yok! Size parayla silah satmazlar lakin kan döken, masumları öldürenlere silahları verirler." sözleri de günümüzde ABD ile yaşanan silah satın alma girişimlerine ve ABD'nin PKK Terör Örgütüne gizli olarak yaptığı silah hibelerine çağrışım yapıldığı izlenimini oluşturmaktadır. "O silahlar elverir ki Payitahta gelirse kimsenin eline geçmeyecek, bizim elimize geçecek.

Böylece o silahları yaparken kullandıkları tekniği keşfedeceğiz. Bu silahları kendimiz yapacak tekniğe mutlaka ulaşmalıyız Paşalar." söylemiyle ise yerli silahların geliştirilmesinin önemi vurgulanarak son yıllarda Savunma Sanayisinde yapılan yatırımlar ve geliştirilen yerli silahlara bir gönderme yapıldığı düşünülmektedir.

Aynı bölümde, Pampkin kılığına girmiş olan Ahmed Paşa, Sabahattin Efendi ile görüşür. Sabahattin Efendi İngilizlerden gelen bu yeni silahın ne zaman kullanılacağını sorar. Ahmed Paşa Şu cevabı verir: "Yakında Payitahttaki Ermeniler, tüm dünyanın dikkatini çekmek için bir isyan başlatacak. Bütün terör eylemleri bakın burada yolunda gitmeyen bir şeyler var, gelin ve müdahale edin diye yapılmaz mı?" Burada da Ermeni çetecilerin söz konusu eylemleriyle günümüzde PKK Terör Örgütünün eylemleri arasında bir benzerlik ilişkisi kurulduğu kanaati oluşmaktadır.

İlk olarak 1860 yılında Sultan Abdülmecid tarafından dile getirilen ve gittikçe somut hale gelerek 1892 yılında Sultan II. Abdülhamid tarafından "Tünel-i Bahri" adıyla Fransızlara çizdirilen İstanbul boğazının altına bir tünel inşa etme projesi daha da geliştirilerek 1902 yılında içinden tren yolu hattının geçtiği bir tünel olarak tasarlanmıştır. Dizide de bu konu işlenmektedir. Sultan, Paşalarına bu projeyi açıklamakta ve o gün gerçekleştirilemese bile "bir gün" gerçekleştirileceğini söylemektedir:

Sultan: Size bir müjdem olacak Paşalar. Açınız (Katlı duran projeyi işaret eder). Tünel-i Bahri… Bir rüya belki, belki bir hayal. Lakin hayal edersek yaşarız.

Ahmed Tevfik Paşa: Nasıl bir tünel bu Hünkârım?

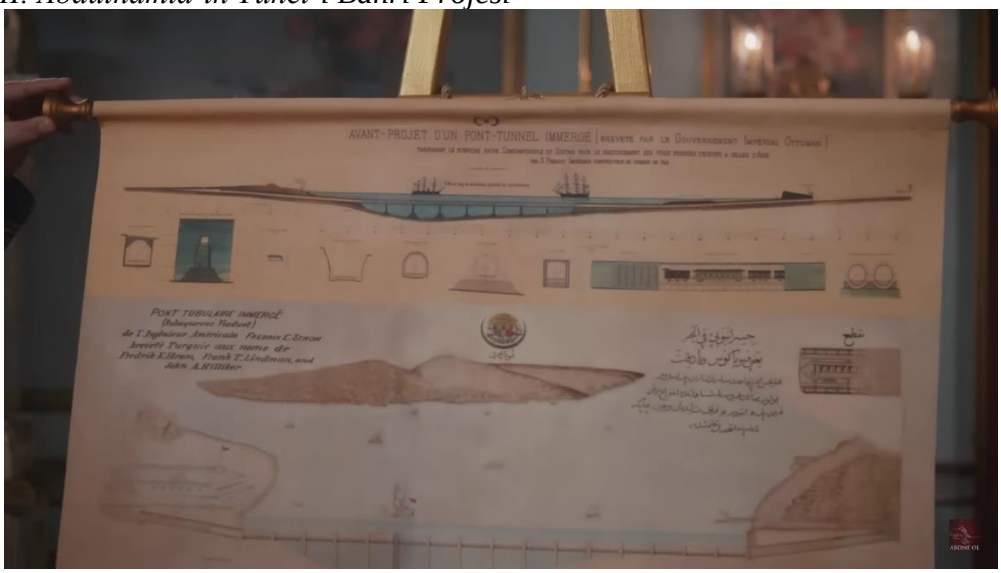
Sultan: İki kıtayı denizin altından birbirine bağlayacak Paşa, içinden tren yolu geçecek. Londra'da yerin altından giden trenler yapıldı. Biz de Beyoğlu ile Karaköy arasına kısa bir tünel açtık. Düşündük ki bu tünel niçin denizin altından da geçmesin. Fikrimizi mühendis Henri Gavand Efendiye anlattık o da çizdi.

Paşa: Hayal diyecekler Hünkârım

Sultan: Diyecekler, desinler paşa. Biz bu memleket için hayal kurarız, bu memleket için yaşarız. Milletimiz nasıl refah içinde yaşar onu düşünürüz. Gücümüz yeter yetmez. Takatimiz kesilir kesilmez. O başka iş. Lakin hayal kurmaktan geri durmayız. Çünkü biliriz ki millet için rüya gören millet için uyanır. Paşalar, şimdilik bu bir hayaldir. Lakin inşallah hakikat olacak bir hayal. (Sahne projeye yakın çekimle sona erer)

Şekil 3

Sultan II. Abdülhamid'in Tünel-i Bahri Projesi

"Hayal diyecekler Hünkârım. Diyecekler, desinler paşa. Biz bu memleket için hayal kurarız, bu memleket için yaşarız. Paşalar, şimdilik bu bir hayaldir. Lakin inşallah hakikat olacak bir hayal." sözleriyle de 29 Ekim 2013 tarihinde hizmete açılan Marmaray projesine atıfta bulunulmaktadır. 29 Mart 2019'da yayınlanan ve söz konusu sahnenin yer aldığı 80. bölüm, 31 Mart Mahalli İdareler Genel Seçiminden önce yayınlanan son bölümdür. Bu sahneyle izleyiciye hayalin "bir gün" gerçek olacağı hatırlatılmaktadır.

31 Mart Mahalli İdareler Genel Seçiminden sonra yayınlanan ilk bölüm olan 81. bölümde ise Sultan, Mısır Veliahdı Fuad Efendi'nin İngilizlerle yapılan ve Berlin Anlaşmasının 61. Maddesini iptal eden gizli anlaşma metnini çalarak İngilizlere vermesi üzerine saray katiplerini huzurunda toplayarak bu meseledeki ihmalleri nedeniyle onlara kızar. Bu anlaşmanın İngilizlerin eline geçmesiyle Doğudaki 6 vilayette Ermeniler lehinde İngilizlerin belirlediği ıslahatlar yapılacaktır. Sultan, katiplere şu sözlerle kızmaktadır: "Sizler saray katiplerisiniz. Havadis malumunuz. Bizi bir beka tehlikesiyle karşı karşıya bırakmak istiyorlar. Pençelerimizi geçirip tutunduğumuz topraklardan, kollarımızı kesip bizi ayırmak istiyorlar. Memleketin istikbali tehlikede, toprak bütünlüğümüz tehlikede. Bunun müsebbibi isteyerek ya da istemeyerek sizlersiniz. Hıfz etmeniz gerekeni, korumanız gerekeni koruyamadınız. Saklamanız gerekeni saklayamadınız. Hepinizi vazifeden azl ediyorum…" Bir başka sahnede Ahmed Paşa da, Sultan ile bu meseleyi görüşürken "Hakanım bu devletimizin bekası için felaket demek." cümlesini kullanmıştır.

Bu diyaloglarda yer alan “Bizi bir beka tehlikesiyle karşı karşıya bırakmak istiyorlar.” ve “Hakanım bu devletimizin bekası için felaket demek.” sözleri, ilgili bölümün yayınlandığı dönemde güncel bir tartışma konusu olan “Beka” söylemini hatırlatmaktadır. Bu dönemde YPG Terör Örgütünün faaliyetlerine yönelik sıkça dile getirilen beka söylemi, siyasetin gündeminde uzun bir süre yerini korumuştur. Söz konusu bölümde de İngilizlerin Doğudaki 6 vilayette (Vilayet-i Sitte) Ermeniler lehinde yapılmasını istedikleri düzenlemeler ve özerklik talepleri üzerine bu söylem kullanılmaktadır.

Her ne kadar birer kurgu ürünü olsalar da tarihsel dramalar, hikayelerini tarihe dayandırmaktadırlar. Ancak tarihsel gerçekliğe birebir uyumlu olmaları da tarih biliminin doğası gereği mümkün değildir. Çünkü geçmiş bilgimizin kendisi de bir kurgulama ürünü olan tarihe dayanmaktadır. Bir referans noktası olarak alınan tarihi verilerin üzerine günümüz izleyicisine hitab edecek bir tarihsel kurgulama yapılarak yeni bir gerçeklik sunulmaktadır. Günümüz şartlarında bir tüketim malzemesi haline gelen medya ürünlerinin temel motivasyonu olan ticari kaygılar, kurgulamanın ciddiyetini de belirlemektedir. Payitaht Abdülhamid dizisinin başlangıcında yer alan “Tarihteki Gerçek Şahsiyetler ve Olaylardan İlham Alınarak Hazırlanmıştır.” cümlesindeki “ilham” ifadesinin sınırları, söz konusu dizinin yayınlanması iradesini gösteren TRT’nin ve yapım ekibinin beklentileriyle doğrudan ilişkilidir. Bu hikâyeyle ne hedeflendiği, ne tür bir tarih algısı oluşturulmak istendiği hususları da mevcut siyasi iklime yön veren dünya görüşü ve resmi tarih söylemiyle paralellik arz etmektedir. Bu noktada toplumsal bellek kavramı ve bu kavramın toplumda kökleşmesinin en önemli araçlarından olan medyanın kitleler üzerindeki tesir gücü önem kazanmaktadır.

Payitaht Abdülhamid dizisi genel hatlarıyla tarihsel akışa ve tarihteki büyük hadiselerin kronolojik sıralamasına sadık kalsa da, olayların meydana gelme biçimi ile günlük hayatın akışının yansıtılmasında kurgulama iş başındadır. Genel akışın ezici çoğunluğu kurgulamadan oluşmaktadır. Yani bütün boşlukları kurgulama doldurmaktadır ki bu tüm tarihsel dramalar için geçerlidir. Dizinin tamamındaki tarihsel yanlışlıkların ve buna bağlı kurgulama hatalarının tespiti bu araştırmanın sınırları içerisinde mümkün olmasa da örnek teşkil etmesi adına dikkat çeken bazı temel yanlışlıklara değinilecektir.

İlk dikkat çeken hususlardan biri de tarihi kaynakların aile hayatı ve yakın devlet ricaliyle olan ilişkilerinde bile ketum, içine kapalı, az konuşan bir hükümdar olarak tasvir ettikleri Sultan II. Abdülhamid’in dizide, sürekli konuşan ve anlatan, yüksek sesle ve teatral bir tonda mesajlar veren, jest ve mimiklerini fazlaca kullanan biri olarak yansıtılmasıdır. Tahta geçiş sürecinde yaşadığı zorluklar, devletin içinde bulunduğu şartlar ve atlattığı

suikast girişimleriyle bu özellikleri iyice güçlenen Sultan II. Abdülhamid'in kimseye tam anlamıyla itimat etmediği ve son derece tedbirli hareket ettiği de bilinmektedir. Dizide ise, her ne kadar ihanetlerini çoğunlukla bilmesine rağmen bilemediği Paşalarına da itimat eden ve onlara mühim görevleri emanet eden Sultan, özellikle en yakınları olan Tahsin ve Mahmud Paşalarla her şeyi paylaşabilmektedir. Bunda izleyicilerin de hesaba katıldığı, onlara bilgi verilmesinin amaçlandığı gerçeğinin de göz ardı edilmemesi gerektiği malumdur ancak izleyicilerin özdeşleştiği ve böylece gözünde canlandırdığı Sultan ile gerçek Sultan arasında muazzam bir fark olduğu da belirtilmelidir.

Sultan II. Abdülhamid'in kız kardeşi Seniha Sultan'ın eşi olan ve dizide oldukça ön planda yer alan Mahmud Paşa, ilk bölümlerde Sultanın aleyhine çalışan ve Jön Türkler'in önemli bir mensubu olan oğlu Prens Sabahattin ile iş birliği içerisinde hareket ederken zamanla hatasını anlayarak Sultan'a sadakatle hizmet etmeye başlayan bir figür olarak işlenmiştir. Tarihte ise dizideki akıştan oldukça farklı bir hayat hikayesi söz konusudur. Damad oluşu münasebetiyle bürokrasiye giren Mahmud Celaleddin Paşa, Şûrâ-yı Devlet Âzalığı yapmış, daha sonra Vezaret rütbesi ve paşalık unvanı verilerek Adliye Nâzırlığına kadar yükselmiştir. Ancak V. Murad'ı tekrar tahta çıkarmak amacıyla kurulan Cleanti Scalieri-Aziz Bey Komitesi'yle ilişkisi olduğu iddiasıyla gözden düşmüş ve azledilmiştir. Uzun bir nekahet döneminin ardından 14 Aralık 1899'da oğlu Prens Sabahattin ile birlikte yurtdışına kaçmıştır. Zamanla Jön Türk hareketinin Avrupa'daki liderlerinden biri olan Mahmud Paşa, burada pek çok devletle görüşmeler yaparak Sultanın aleyhinde yazılar yazmıştır. Sultanın, dönmesi yönündeki ricaları ve girişimlerine rağmen geri dönmeyen Paşa, Jön Türkler'in yayın organı olan *Osmanlı* gazetesinde, Sultanın dinen halife sayılmadığını, Merakeşli bir şeyhten alınarak yayımlanan fetvayla hal' edilmiş olduğunu, Veliaht Mehmed Reşad Efendi adına hutbe okunmuş olduğunu ve halihazırda Sultanın hilafet makamını gasp ettiğini iddia etmiştir. Tutuklu ilân edilen paşanın rütbe ve nişanları geri alındığı gibi hakkında idam kararı da verilmiştir. Oğlu Prens Sabahaddin'in önderliğinde, 4-9 Şubat 1902 tarihlerinde Paris'te gerçekleştirilen ve tüm muhalifleri bir araya getiren I. Jön Türk Kongresinin liderlerinden olan Paşa, ilerleyen hastalığı nedeniyle 17 Ocak 1903'te Brüksel'de ölmüştür (Akyıldız A., 2011).

Burada tarihsel gerçekliğe yönelik dikkat çekici bir husus da siyasi tarihte Düvel-i Muazzama olarak adlandırılan büyük devletlerin elçilerinin oldukça pasif ve daha ziyade merkezden gelen emirlere ya da ana kötü karakterin talimatlarına muhtaç durumda yansıtılmalarıdır. İşlenen dönemde, büyükelçi sıfatıyla atanan bu görevliler gönderildikleri ülkede olağanüstü yetkilerle hareket eder ve temsil ettikleri devletin bölgedeki siyasetini

büyük ölçüde belirlerlerdi. Hükümet merkezine danışılması gereken hayati öneme haiz meseleler haricinde kendi inisiyatifleriyle hareket edebilen bu elçiler, gönderildikleri ülke diplomasisinin en büyük muhatabı konumundaydılar.

Dizinin genel akışında Sultan, devlete yönelen tehditlere karşı sürekli olarak tertipler yapmaktadır. Bu tertipler devleti ilgilendiren hayati meselelerle birlikte şahıslarla ilgili meselelerde de yapılmaktadır. Kötü karakterler için de aynı durum söz konusudur. Devlet aleyhinde büyük tertiplerin yanı sıra şahısları ilgilendiren ve daha önemsiz kalabilecek meselelerle ilgili de tertipler yapılmaktadır. Tarihin akışı tam bir tertipler savaşı olarak cereyan etmektedir. Dizide kötü figürlerin tamamı aynı kefede yer almaktadır. Yabancı devletlerin elçileri, ajanlar, yerli işbirlikçiler, tetikçiler ve hepsinin üzerinde "en kötü" karakter, bir bütün gibi düşünmekte ve aralarında tam bir amaç birliği varmış gibi hareket etmektedirler. Tüm kötüleri temsil eden ve onları bir büyük hedef etrafında toplayan, herkesin çekindiği ve talimatlarını aldığı "en kötü" karakter daima hikâyede yerini almaktadır. Dünyayı yöneten güçlere mensup ya da onların temsilcisi konumundaki ana kötü karakter bazen niyetlerini açıkça belli etmekte, bazen de gizlenerek ya da devlete yararlı olabilecek bir danışman kılığında faaliyetlerini yürütmektedir. Sultan, tertipleriyle önce bu kötü karakteri açığa çıkarmakta ve sonra da onu mağlup ederek Payitahttan gitmesine neden olmaktadır. Hayatın doğal akışından uzak ve komplo teorilerle ilerleyen bu kurgulama hiç değişmeden devam etmektedir.

Sultanın verdiği çeşitli nitelikteki görevlerde Paşalar neredeyse her işi kendileri yapmakta ve bazen hafiyelik-dedektiflik romanlarını andıran bu maceralara Sultanın kendisinin de katıldığı görülmektedir. Alakasız unvanlardaki Paşalar veya görevlilere alakasız ama hayati görevler verilebilmekte ve bu görevleri ifa ederlerken yolda kendilerine birkaç kişiyle kurulan basit bir tuzakla bu hayati görevler başarısızlıkla sonuçlanabilmekte, devlet büyük zararlar görebilmektedir. Büyük bir imparatorluğun hayati önemdeki işlerinin bu kadar küçük ve tehlikeye açık bir ekiple yürütülüyor intibaının oluşturulması ise kurgunun gerçekçiliği ve inandırıcılığını azaltmaktadır. İnsanların tarihi dönemleri, kişileri, mekanları algılamasında tarihi temsillerin büyük rolü olmaktadır. Tarihin, söz konusu olay örgüsüyle bu şekilde karikatürize edilmesi, kendisine atfedilen "tarih öğretici" rolüyle tarih dramalarının kurgularının ciddiyetini zedelemektedir. Bu yaklaşımla tarih küçülmekte ve izleyici tarafından kolay algılanacak bir boyuta indirilmektedir. Bu tarih kurgusu, taşıdığı süreklilik ve basitlik algısıyla "soap opera" görünümü arz etmektedir.

Şekil 4

Sultan, Mısır Veliahtı Fuad Efendi'yi Yakalamak Üzere Limanda

4.3. Diriliş Ertuğrul Dizisinin Niteliksel İçerik Analizi

Osmanlı Devleti'nin kuruluşuna giden süreci anlatan Diriliş Ertuğrul dizisi, akademik tarihçilikte de popüler bir tartışma konusu olan Osmanlıların kuruluş sürecini ele alması nedeniyle ve de son yıllarda Osmanlı Devleti ve medeniyetine yönelik artan ilginin bir sonucu olarak büyük bir izleyici kitlesine ulaşmış ve tarih dizisi furyasının Muhteşem Yüzyıl'dan sonraki ikinci büyük temsilcisi olmuştur.

Osmanlıların bir beylik olarak ortaya çıkışlarına giden süreci 13. yüzyılın başlarından ele alarak ilk Osmanlıların ortaya çıktığı şartlar, geçtikleri coğrafyalar, temas kurdukları topluluklar ve yurt bulmak amacıyla çıktıkları bu yolculuklarında mücadele etmek zorunda kaldıkları düşman unsurlar etrafında işleyen dizide, ele alınan söz konusu dönem için yazılı kaynakların oldukça az olması, kişiler ve dönemler için sınırları belirlemeyi oldukça zorlaştırmaktadır. Ertuğrul beyin babasının ve kardeşlerinin kim olduğu, Kayı boyuna mensup olup olmadıkları, beyliğin hangi siyasi şartlar altında kurulduğu soruları için dönemin az sayıdaki kroniklerinde ve daha ziyade Georgios Pachymeres, Ioannis Kantakuzenos gibi çağdaş Doğu Roma tarihçilerinin eserlerinde yer alan sınırlı bilgilere ulaşılabilmektedir. Gerek ülkemizde gerek de uluslararası akademik camialarda Osmanlı Devleti'nin kuruluşu ile ilgili pek çok tez ortaya atılmış; M. Fuad Köprülü, Halil İnalcık, Paul Wittek ve Herbert Adams Gibbons gibi tarihçiler farklı görüşler ileri sürmüş ve konuya dair ekol tezler ortaya çıkmıştır. Tesir alanı akademik tarihçilikle sınırlı olan bu tezlere karşı konuya dair kamusal hafızada ise hamasi ögelerle yoğrulmuş menkıbevi bir söylem hâkim olmuştur. Büyük bir imparatorluğa dönüşecek olan Osmanlıların ortaya çıktıkları dönemde karşılaştıkları zor şartları ve kurucu liderlerin sahip olduğu yüksek vasıfları ön plana çıkaran bu söylem, günümüz şartlarında da karşılığını bulan ve ihtiyaç duyulan bir söylem haline gelmiştir. Son yirmi yılda Osmanlılara ve Osmanlı tarihine bakış açısının değişmesiyle birlikte dönüşen resmi tarih söylemi, yeni bir tarih perspektifiyle toplumsal belleğin inşasında ilham verecek tarihi dönemler ve şahsiyetleri seçmektedir. Bu yolda, bugünü tarihten doğrulama gayesiyle toplumsal belleğin inşasında tarih dizileri büyük potansiyelleri ile bilhassa tercih edilmektedir.

Kurucu ata miti, bir kökene dayanma ve geçmişte güvenilir bir referans alanı bulma ihtiyacıyla birlikte önem kazanmaktadır. Bu ihtiyaca binaen hâkim resmi tarih söylemi, toplumsal belleğin inşasında diziler eliyle vücuda getirilen bir medeniyetin kuruluş dinamiklerini bugünün insanına bir örnek ve benimsenmesi gereken bir yol olarak

sunmaktadır. Söz konusu dizide işlenen liderlik kültü ve zor dönemlerin ardından "yeniden dirilişe" duyulan hasret, bugünün dinamikleri için de bir mesaj taşımaktadır.

Diriliş Ertuğrul dizisinin ilk bölümü Ertuğrul ile obanın demircisi Deli Demir'in bir kılıcı birlikte dövdükleri sahne ile başlamaktadır. Hayy'dır Allah! Haktır Allah! nidaları eşliğinde kılıcı dövdükleri sırada aralarında şöyle bir konuşma geçer:

Ertuğrul: Demir bile Zikrullah'a dayanamadı imana geldi.

Deli Demir: (Başıyla onaylar) Bekle bakalım. Bir de buna bak istersen ha? (Daha önceden dövdüğü başka bir kılıcı getirir).

Ertuğrul: Hey Maaşallah! Azrail'i olacağı düşmana acırım.

Deli Demir: Senin gibi yiğidin elinde haksızlığa uğrayanlara ses olsun, gazap olsun inşallah.

Ertuğrul: Zülfikar'dan gayrı kılıç, Ali'den gayrı yiğit olmaz diye bilinir.

Deli Demir: Oy seni veren Allah'a kurban olayım ben.

Ertuğrul: Allah aşkına atam Oğuz adına şerefle taşıyacağım.

Bu sahne ile Kayı obasının gözünde Ertuğrul'un önemi ve ileride taşıyacağı büyük sorumluluğu hak ettiği izleyici nezdinde tasdik edilmektedir.

Tapınakçılar'ın Üstad-ı Azam'ı Petruccio ile şövalyelerin komutanı olan Titus, Kudüs'ü ele geçirecek bir haçlı seferi planlamaktadır. Bunu başarmak için yapmaları gereken şeyleri ve devrin siyasi şartlarını birlikte değerlendirirler.

Petruccio: Müslümanlar birbirine düşmüşken bu kez işimiz zor olmayacak Titus.

Titus: Ya Selçuklular efendim? Anadolu Sultan Alâeddin'in hükümdarlığında en parlak günlerini yaşıyor.

Petruccio: Türklerle Selahaddin Eyyubi'nin torunlarını birbirine düşürdüğümüz gün hedefimize ulaşacağız. Kudüs bizim olacak.

Dizinin ilk bölümünde yer alan bu diyalog yayınlandığı dönemin politik atmosferi için de bir anlam taşımaktadır. Tarihin her döneminde birliğin bozulması ve araya nifak tohumlarının ekilmesinin sonucunda düşmanlara fırsat doğduğu mesajı izleyicilere hatırlatılmaktadır. İslam dünyasının bütünlüğünün bozulması geçmişte düşmanlara fırsat verdiği gibi bugün de parçalanmaya neden olmakta ve düşmanların işlerini kolaylaştırmaktadır.

Endülüslü İslam âlimi Muhyiddin İbnü'l Arabî, Anadolu'ya Kayı obasına gelmiştir. Ertuğrul beyin haklı mücadelesinde onu desteklemektedir. Ertuğrul Bey Alpleri talim ettirirken onu ziyaret eder ve bazı tavsiyelerde bulunur: "Evlat, Anadolu'nun hali karışık. Moğolların azgın alevi hissedilmeye başlanmış. Anadolu'yu boş bırakmamak lazım. Ben de

Endülüs'ten Anadolu için geldim. Anadolu şaha kalkarsa tüm İslam âlemi ayağa kalkacaktır."

Anadolu'nun her dönemde İslam âleminin ve onun yeniden dirilişinin merkezi olduğu mesajını izleyiciye veren bu diyalog geçmişle bugün arasındaki benzerlikleri vurgulayarak tarihin tekerrür ettiği izlenimini uyandırmaktadır.

Ertuğrul Bey Tapınakçıların varlığına son vermek için Amanos dağlarındaki kalelerini ele geçirmeye karar verir. Selçuklu ve Eyyubi saraylarına sızıp İslam âlemini parçalamaya çalışan ve bu yolda kendilerine yerli işbirlikçiler de bulan Tapınakçıların kalesi, dehlizlerin yerlerinin öğrenilmesiyle ele geçirilir ve üstad-ı azam Petruccio öldürülür. Kalede Tapınakçıların tüm planları da ele geçirilmiştir ve Afşin Bey bu planları incelemeye başlar. Tapınakçıların planları, sızdıkları yerler ve ele geçirdikleri devlet görevlilerinin sayısı onu dehşete düşürür.

Afşin Bey: Bu belgelerden anladığım kadarıyla yeni bir haçlı savaşına girmek için Papa ve imparator Friedrich'i ikna etmek için bunlar her yola başvurmuşlar. Müslümanları birbirine kırdırıp zayıf düşürmek için bir sürü suikast düzenlemişler. Siyasette, orduda yüzlerce insan müsveddesini satın almışlar. Lakin bununla da kalmayıp nefret ettikleri Ortodoks Hristiyanlara da her türlü zorbalığı yapmışlar.

Süleyman Şah: Haçlıların Konstantiniyye'yi aldıklarında bir sürü masumun kanını akıttıklarını duymuştum.

Afşin Bey: Konstantiniyye de dâhil bir sürü yeri yağmaladılar Süleyman Şah'ım. Hala da rezilliklerine devam ediyorlar. Bunlar kendi kardeşlerini bile kılıçtan geçirmekten çekinmiyorlar.

Gündoğdu: Mezhepleri ayrı diye kendi kardeşlerine bile kıyar bunlar.

Ertuğrul: Bu mektupları Sultan Alaeddin'e götürmen lazım Afşin Bey.

Afşin Bey: Ulaştıracağım ulaştırmasına da öyle isimlere rastladım ki buradaki satın aldıkları adamların isimleri insanın dudağını uçuklatır.

Bu diyalogların yer aldığı 25. bölüm, 7 Haziran Genel Seçimleri sonrasında yayınlanan ilk bölümdür. Bu dönemde devletin tüm kademelerinde FETÖ Terör örgütüyle mücadele edildiği bilinmektedir. Burada Afşin Beyin söylediği "Müslümanları birbirine kırdırıp zayıf düşürmek için bir sürü suikast düzenlemişler. Siyasette, orduda yüzlerce insan müsveddesini satın almışlar." ve "Ulaştıracağım ulaştırmasına da öyle isimlere rastladım ki buradaki satın aldıkları adamların isimleri insanın dudağını uçuklatır." sözleri FETÖ Terör örgütünün devlet içindeki yapılanması ve faaliyetlerine çağrışım yapıldığı kanaatini

oluşturmaktadır. Geçmişte yabancı güçlerin maşalığını yapan hainlerin bugün de var oldukları izleyiciye hatırlatılmaktadır.

Sahnenin devamında Süleyman Şah kaledeki dünya haritasına bakar ve kılıcıyla ata toprağı Ötüken'i işaret eder:

Süleyman Şah: Hey gidi Ötüken hey! Ulu dağlarınla, serin yaylalarınla, asi nehirlerinle seni çok özledim çok...

Gündoğdu: İnşallah bir gün ata yurdumuza geri döneriz baba.

Süleyman Şah: Evlat, biz Oğuz nesline, batıya yürümek düştü. Hedefimiz her daim güneşin battığı topraklar olacak. Dandanakan zaferinden sonra Tuğrul Bey'imiz büyük bir kurultay düzenlemiş. Ve Oğuz neslinin yeni cihan mefkûresini belirlemiş. Bize de hep güneşin battığı topraklar düşmüş.

Süleyman Şah bu sözleriyle Selçuklularla birlikte ileride kurulacak olan Osmanlıların da hedefinin ve istikametinin her zaman batıya olacağını belirterek bunun bir misyon olduğu ve bu misyonun bir gün yerine getirileceğini hatırlatmaktadır.

Şekil 5

Süleyman Şah Kayıların hedefini açıklıyor

Moğol baskısı ile birlikte Kayı ve Dodurga obalarının birleşmesinden sonra obanın hâkimiyeti Dodurga Beyi ve Hayme hatunun kardeşi olan Korkut Bey ile Hayme hatunun eline geçmiştir. Ertuğrul Beyin alp başılığının ve alpliğinin alınması ile ilgili olarak

düzenlenecek toy ile karar verilecektir. Korkut Bey toyda alpbaşılığın oğlu Tuğtekin'e verilmesini, ayrıca Ertuğrul Bey'in eli iyileşene kadar alpliğinin de alınmasını teklif eder. Yapılan oylamayla bu teklifler kabul edilir. Ertuğrul, ağabeyi Gündoğdu ve annesi Hayme hatunun bile bu kararı desteklemesiyle hayal kırıklığına uğrar. Ertuğrul beyin Moğol tehdidine karşı uyarıları ve teklif ettiği tedbirler de dikkate alınmaz. Söz konusu sahnenin yer aldığı 31. bölüm 1 Kasım 2015 Genel seçimlerinden önce yayınlanan son bölümdür. 7 Haziran seçimlerinin ardından Hükümet kuracak çoğunluk sağlanamamış ve neticede erken seçim kararı alınmıştır. Adalet ve Kalkınma Partisinin %49,5 oyla iktidar olduğu bu seçimden önce yayınlanan bu sahne, iki seçim arasında yaşanan belirsizlik ve huzursuzluk dönemi ile benzerlik kurulduğu intibaını uyandırmaktadır. Ertuğrul Bey'e yönetimden el çektirilmesi ve ardından uygulanan yanlış politikaların zararlı sonuçlarının görülmeye başlanması bugün için de bir mesaj taşımaktadır. Nitekim zamanla herkes alınan bu kararların hatalı olduğunu anlayacak ve Ertuğrul Bey'in ve onun yolunun doğruluğunu görecektir. 1 Kasım seçimlerinden sonra yayınlanan 34. Bölümde Ertuğrul Bey Dodurga obasıyla kurulan ittifakın yol açtığı tüm bu sorunları aşmak için harekete geçmeye karar verir. Babası Süleyman Şahın mezarını ziyaret eder ve mezarın yanında gömülü olan emaneti alır. Bu sırada İbnü'l Arabî ile karşılaşır. İbnü'l Arabî ona hitaben "Emaneti ehline veriniz" der ve devam eder "Fütüvvet ehli seni bekler. Emaneti almaya hazır mısın?" Emanet Süleyman Şahın Beylik kaftanıdır. İbnü'l Arabî bu kaftanı Ertuğrul Beye kuşandırarak sembolik olarak liderliğin artık onda olduğu mesajını vermektedir. Liderlik vazifesinin ona verilmesiyle tüm zorlukların aşılacağı yeni bir dönem başlayacaktır.

Şekil 6

İbnü'l Arabî, Ertuğrul Beye Süleyman Şahın beylik kaftanını kuşandırıyor

15 Temmuz darbe girişiminden sonra yayınlanan ilk bölüm olan 62. Bölümde Ertuğrul Bey, Sultan Alaeddin'in emiriyle gizli bir buluşma gerçekleştirir. Sultan, Ertuğrul beye yeni bir vazife vermekte ve Tapınakçılar'ın casusuna karşı onu uyarmaktadır.

Emir: Sultanımız sana yeni bir vazife verdi.

Ertuğrul: Şeref buyurmuşlar.

Emir: Sen Karacahisar'ı fethedeceksin. Karacahisar kilit hükmündedir. Karacahisar'ı fethedersek Konstantiniyye'ye kadar olan bütün Bizans topraklarını ele geçirebiliriz.

Ertuğrul: Hainleri temizledik. İmdi fetih vaktidir. Allah'ın izniyle elimizden geleni yapacağız.

Emir: Bu işi hiç kimseyi ürkütmeden yapacağız. Sen olabildiğince zayıf gözükeceksin. Hem maddi hem de ordu gücü açısından hiç kimse senden bir tehlike beklemeyecek.

Ertuğrul: Uysal bir koyun olmayı beceririz.

Emir: Güzel. Konstantiniyye'den gelen istihbarata göre Haçlıların yeni bir sefere hazırlandığını öğrendik. Bizi bu topraklardan kovmak niyetindeler.

Ertuğrul: Biz de bu toprakları vatan kılmak niyetindeyiz.

Emir: Bu sefer farklı Ertuğrul Bey. Bütün şer odakları birleşmiş. Bütün güçleriyle bize karşı saldırı hazırlığındalar.

Ertuğrul: Biz Türkler de var gücümüzle şehadete koşarız o vakit. O yüzden hızlı hareket edip onlara set olacağız.

Emir: Eyvallah. İstediğimiz tam da budur. Savunma düşman topraklarında başlar. Aksi takdirde vatan elden gidebilir. Söyleyeceklerimi iyi dinleyesin. Sultanımızın Konstantiniyye'deki gözü sana bir isim getirecek. Bu isim Tapınakçıların casusudur. Şeytanın ta kendisidir. Maksadı topraklarımıza haçlı ordularını girdirmektir.

Burada yer alan diyaloglar da gündeme dair izler taşımaktadır. Uluslararası güçlerin maşası konumundaki FETÖ ve PKK/YPG Terör Örgütlerinin amaçlarına ve onlara karşı girişilen mücadeleye gönderme yapıldığı izlenimi oluşmaktadır. Nitekim 24 Ağustos 2016 tarihinde terör örgütlerine yönelik olarak sınır ötesi operasyon Fırat Kalkanı başlatılmıştır. Bölgede Türkiye'yi de içine alan planları olan yabancı devletlere ve onların piyonu konumundaki terör örgütlerine karşı ulusal güvenliğin sağlanması adına başlatılan bu operasyonun devam ettiği bir dönemde yayınlanan söz konusu bölüm, bugün için de ipuçları taşımaktadır.

Ertuğrul'un Hanlı Pazarda Ural Beyin elinden kurtarıp yanına aldığı Ermeni esir Haçaturyan, vefa borcunu ödemek için onun hizmetine girmiş ve Vasilius'un kalesine tüccar kılığında girerek casusluk yapmaya başlamıştır. Ancak Ural Beyin onun gerçek kimliğini açığa çıkarmasıyla Vasilius, Haçaturyan'ı öldürüp Ertuğrul Beye göndermiştir. Ertuğrul Bey ve alpleri onun ölümüne çok üzülmüş ve onu birlikte defnetmişlerdir. Ertuğrul Bey'in defin sırasında söylediği "Haçaturyan adalet ve merhametle, hangi dinden, hangi kavimden olursa olsun Türk'ün âleme nizam getireceğinin en büyük kanıtıdır. Bizim sırrımız için sadakatle canını verdi. Millet-i sadıkadır. Toprağı bol olsun." sözleri de güncel bir mesaj içermektedir. Bu diyaloğun, sözde Ermeni iddialarının yıl dönümü olan 24 Nisandan önce yayınlanan 84. bölümde yer alması dikkat çekicidir.

Aynı bölümde Ertuğrul Bey, Doğan Alpin şehadetinden ve kardeşi Dündar'ın esaretinden dolayı üzüntüsünü paylaşmak üzere İbnü'l Arabî'nin yanına gider. İbnü'l Arabî'nin onu teselli ettikten sonra söylediği "Allah bir milleti yahut bir kişiyi seçtiği vakit, onu bazı imtihanlarla sınayarak güçlenmesini ve yeniden dirilişini sağlar." sözünün yer aldığı ilgili bölüm, 16 Nisan 2017 Anayasa değişikliği Referandumu'ndan önce yayınlanan son bölümdür. Burada da gündeme dair imaların bulunduğu düşünülmektedir.

Ertuğrul Bey, Karacahisar tekfuru Vasilius ile Çavdar Beyi Aliyar'ın ağabeyi olan Ural Beyin planlarını boşa çıkarmak istemektedir. Ural Beyle iş birliği yapan Acar Bey ve kızı Günyeli yüzünden Doğan alp şehit olmuş, Dündar Bey de Vasilius'a esir düşmüştür. Ertuğrul Bey, ihanetleri sebebiyle Acar Bey ile kızını herkesin içinde öldürür. Bu infazlarla

obada gizlice Ural Beyi destekleyenlere gözdağı verilmiş olacaktır. Meseleyi Aliyar Beyle görüşen Ertuğrul Bey, hamlesi karşısında hainlerin bir kalkışmaya yeltenebileceğini söyleyerek Aliyar Beyi uyarır.

Ertuğrul Bey: İnfazdan sonra ak koyun kara koyun belli olacak.

Aliyar Bey: Obamda Ural'a inanan beyler tir tir titremekte. Onlara sonlarını gösterdik Ertuğrul Bey. Lakin hakkın var. Gayrı gemi azıya aldılar.

Ertuğrul Bey: Bundan sonra büyük bir darbeye kalkışacaklar. Can havliyle saldıracaklar. Hatta Ural, dışarıdan aldığı desteğe Vasilius'u da dahil edecektir. Şer odakları yalnızca obanın içinde değildir Aliyar Bey.

Aliyar Bey: Alplerim gece gündüz ayaktalar beyim.

Bu diyaloglar 16 Nisan 2017 Anayasa Değişikliği Referandumu'ndan sonra yayınlanan ilk bölüm olan 85. Bölümde yer almaktadır. Ertuğrul Beyin "Bundan sonra büyük bir darbeye kalkışacaklar. Can havliyle saldıracaklar. Hatta Ural, dışarıdan aldığı desteğe Vasilius'u da dahil edecektir. Şer odakları yalnızca obanın içinde değildir Aliyar Bey." sözleri, FETÖ Terör Örgütünün 15 Temmuz darbe girişimine göndermede bulunulduğu intibaı uyandırmaktadır. Nitekim bir sonraki bölümde, Vasilius'un kalesine sığınmış olan ve obayı ele geçirme planlarını buradan yürüten Ural beyle Vasilius arasında konuya dair bir konuşma geçer:

Ural Bey: Ertuğrul da Aliyar da birliği sağlamak maksadıyla akşama kadar handa olacaklar. Onların bu yokluğu obanın bütün kapılarını açacak bana.

Vasilius: Aliyar'ı baş edinen onca alp ne olacak?

Ural Bey: Ava giderken avlanacaklar Vasilius. Aliyar'ın bütün Alplerini ava göndereceğim. Obada bana karşı direnen kimse kalmayacak.

Vasilius: Ahalinin gücünü hafife alma Ural. Hain olarak gördükleri birini baş kabul edebilecekler mi?

Ural Bey: Ahalinin canı tatlıdır Vasilius. Bana karşı duran üç beş kişiyi kılıçtan geçirdiğim vakit çadırlarından burunlarını dahi çıkaramayacaklar. Bana biat etmek zorunda kalacaklar.

Vasilius: Umarım hesapların tutar Ural. Çünkü bu son hamlen olacak. Ya derin bir nefes alacaksın ya da nefessiz kalacaksın.

Ural Bey: Benim nefesim kesilirse, senin de nefesin kesilir!

Burada Vasilius'un "Ahalinin gücünü hafife alma Ural. Hain olarak gördükleri birini baş kabul edebilecekler mi?" sorusuna karşılık Ural Beyin "Ahalinin canı tatlıdır Vasilius. Bana karşı duran üç beş kişiyi kılıçtan geçirdiğim vakit çadırlarından burunlarını dahi

çıkaramayacaklar. Bana biat etmek zorunda kalacaklar.” sözleri, 15 Temmuz darbe girişimine bir gönderme yapıldığı kanaatini güçlendirmektedir. Bölümün devamında Ural Bey planını tatbik etmek üzere harekete geçer. Vasilius da gerektiğinde yardım etmek üzere onu obanın dışında beklemektedir. Aslında saldırıya katılmak istemiştir ancak Ural Bey, yabancı güçlerle birlikte saldırdığını görünce ahalinin kendisine teslim olmayacağını söyleyerek reddeder. Ertuğrul ve Aliyar beyleri kendi planladığı sahte bir toyla obadan uzaklaştırır. Aliyar Beyin Alplerini de obadaki hain beylerin marifetiyle ava gönderir ve kendi adamlarıyla obayı basar. Az sayıdaki Alpin direnişini kırsa da ahaliden hiç beklemediği bir direnişle karşılaşır. Çok sayıda masum insanı öldürdükten sonra tam hakimiyeti eline geçirecekken Ertuğrul ve Aliyar beyler darbe girişiminin haberini alır ve en kısa zamanda obaya ulaşarak Ural beyi ve darbe girişimini başarısızlığa uğratırlar. Ural Bey öldürülür ve yıllardır obanın başına türlü belalar açmış olan hainlerin planları boşa çıkmış olur.

Şekil 7

Oba ahalisi darbe girişimine karşı Ural Beyin askerlerine direniş gösteriyor

24 Haziran 2018 tarihinde gerçekleştirilen Cumhurbaşkanlığı seçimi ve genel seçimler öncesinde yayınlanan son bölüm olan 121. Bölümde Ertuğrul Bey tüm beyleri bir toyda toplar ve onlara yeni hedeflerini şu sözlerle açıklar: “Biz bugüne kadar nasıl bir arada olup gelen bütün tehditleri bertaraf ettiysek Moğol tehdidini de Allah’ın izniyle bertaraf

ederiz. Biz yeni ve kutlu bir yola çıktık. Allah'ın izniyle Söğüt'e yerleştiğimiz vakit ocağımızı daha da büyüteceğiz. Buraya gelene kadar nice badireler atlattık. Nice düşmanla cenk ettik. Kutlu yolumuz Söğüt'le sınırlı değildir. Ata yurtlardan açılan kapı nasıl ki bizi buralara kadar getirdiyse, Söğüt'te açacağımız kapı da bizi cihanın dört bir yanına taşıyacaktır." Bu konuşmanın satır arası notlarında güncel siyasi atmosfere yönelik ipuçları bulunmaktadır. Yeni hedeflere ulaşmak için son aşama olan Söğüt'ün fethiyle Kayılar, çıktıkları bu yolu taçlandıracak ve böylece kendilerini cihanın dört bir yanına ulaştıracak kapıyı aralamış olacaklardır. FETÖ Terör Örgütü ve diğer terör örgütlerine karşı yürütülen uzun bir mücadeleden sonra Cumhurbaşkanlığı yönetim sistemine geçişin onaylandığı ve Cumhurbaşkanının seçileceği seçimden önceki son bölümde yer alan bu konuşmada söz konusu süreç ile ilgili olarak benzerlik ilişkisi kurulduğu düşünülmektedir. Bölümün devamında İbnü'l Arabî, Ertuğrul beyle vedalaşmaya gelir ve ona şunları söyler "Nice engebeli yolları aştınız. Gün geldi sevdiğinizi yitirdiniz, gün geldi Alplerinizi şehit verdiniz. Lakin sarsılmaz bir kararlılıkla gönlünüzdeki imana bağlanarak davanızdan dönmediniz. Siz kutlu bir davaya adanmış neferlersiniz. Allah'ın davasını dava edinip, bu davayı nefsinizden evla bilirsiniz. İmdi büyük fetihlere atılacak adımların eşiğindesiniz inşallah." Tüm bu söylemlerin, Cumhurbaşkanlığı seçimi öncesinde izleyiciye önemli bir eşiğin geçilmekte olduğu mesajıyla yukarıdaki sözlerde vurgulanan nitelikte benzer bir süreçten geçildiği imasını taşıdığı düşünülmektedir.

Dizinin son bölümü olan 150. Bölümde Bamsı Alp çocuklara kılıç talimi yaptırmaktadır. Çocukların arasında Osman ve kendi oğlu Aybars da vardır. Bu sırada obayı ziyaret eden ve Cuma namazını kıldıran bir hoca efendi çocukların yanına gelir ve onlarla sohbet eder. Çocuklara öğütler veren hoca onlara önemli bir hedef koyar:

Hoca: Kişi mevcut ahvali üzerine değil de elde etmek istediği ahval üzerine kıymet kazanır. Sizler elde etmek istediğiniz ahvali öyle yüce tutacaksınız ki gönülleriniz de yüce olsun. Ve dahi şuurunuz da buna nispeten kavi olsun. Allahu Teâlâ, İnşirah suresinde buyurur ki "Bir işi bitirdiğinde diğerine koyul." Bunu yapabilmek için gayelerinizin ve hayallerinizin yüce olması gerekir. Hayalleriniz yüce oldukça gayretiniz de o nispette kuvvetli olur. Şuurunuzla bu demde olacaksınız lakin hayaliniz bugüne değil, yarına değil beş asır sonrasına, bin yıl sonrasına hükmedecek. Öyle bir hayal kurun öyle yüce bir gaye edinin ki gözlerinizden o gaye fışkırsın, yürüyüşünüz insanlara o hayalin sedasını duyursun. Konstantiniyye'yi bilir misiniz?

Aybars: Bizans şehridir hocam. Çok ihtişamlıymış. Çok sağlam kaleleri varmış.

Osman: Kimse fethedememiş hocam.

Hoca: Peygamber Efendimiz Sallallahu Aleyhi ve Sellem buyuruyor ki "Konstantiniyye elbet fetholunacaktır. Onu fetheden asker ne güzel asker, onu fetheden komutan ne güzel komutan" Hayali ve gayesi yüce olan yiğitler olun. Peygamberimizin muştusuna nail olmak için gayret gösterin. Siz bugün nail olamasanız da neslinizin önünü açın. Öyle bir tohum atın ki gerekirse bin yıl sonra meyve versin.

Osman: Allah bize ve neslimize bu muştuya nail olmayı nasip etsin.

Bu diyaloğun yer aldığı 150. bölüm, 29 Mayıs 2019 tarihinde yayınlanmıştır. İstanbul'un fethinin yıl dönümünde son bölümünü yayınlanan Diriliş Ertuğrul dizisinde, İstanbul'un fethine atıfta bulunan bu diyalogla, ileride Osmanlı Beyliğini kurarak bu yolu açacak olan henüz çocuk yaştaki Osman Bey'in ağzından izleyicilere bu başarının kime nasip olacağı hatırlatılmaktadır.

Şekil 8

Hoca Efendi, içlerinde Osman Bey'in de bulunduğu çocuklara öğütler veriyor

Diriliş Ertuğrul dizisinde ele alınan dönemin kaynaklarının oldukça sınırlı olması tarihsel hakikatlere sadık kalınmasını zorlaştırmaktadır. Tarih dizilerinin tarihsel hakikatlere birebir sadık olması beklenmese de genel iskeletin ve akışın bu gerçekliklere dayanması tarihsel iddiasının gereğidir. Nitekim bu dizilerin tanıtımında öne çıkarılan tarihi temsil gücü, dayanak noktasını belirli bir ölçüde de olsa tarihten almak zorundadır. Bununla birlikte zikredilen kaynak sorunu, boşlukları doldurma inisiyatifini tarihçiler ile dizilerin yapımcı ve

senaristlerine vermektedir. Diriliş Ertuğrul dizisinin tarihsel gerçekliklere ne kadar bağlı kaldığı sorusu eldeki kaynakların yetersizliği, dağınıklığı ve çelişkili muhtevaları nedeniyle sağlıklı olarak cevaplanamasa da örnek teşkil etmesi adına popüler bir tartışma konusu olan Ertuğrul Bey'in babasının kim olduğu hususu gündeme getirilebilir. Dizide Ertuğrul Bey'in babası Süleyman Şah olsa da ondan bahseden tarihi kaynaklarda ihtilaf söz konusudur. Oruç bin Âdil, Âşıkpaşazade ve Neşrî'nin tarihlerinde babasının adı Süleyman Şah olarak geçse de Ahmedî, Enverî ve Karamanî Mehmed Paşa'nın eserlerinde Gündüz Alp adı yer almaktadır (Başar, F., 1995). Ancak yapılan son araştırmaların sonucunda babasının Gündüz Alp olduğu tarihçilerin ittifak ettikleri bir hususdur (Emecen, F., 2007). Tarihte İbnü'l Arabî'nin Anadolu'ya geldiği ve Sultan I. Gıyâseddin Keyhüsrev ile oğlu I. İzzeddin Keykâvus ile görüştüğü bilinse de Ertuğrul beyle görüşüp görüşmediğine dair de bir bilgi bulunmamaktadır (Kılıç, M., E., 1999). Ancak Ertuğrul beyin ve onun hedeflerinin büyüklüğünü tasdik etmek ve davasına kutsiyet katmak amacıyla hikâyeye dâhil edildiği düşünülmektedir. Tarihsel isabet açısından getirilebilecek bir diğer örnek Baycu Noyan karakteri ile ilgilidir. Dizide Moğol hükümdarı Ögeday Han tarafından Anadolu'nun fethinden önce keşif ve istihbarat maksadıyla gönderilen Baycu Noyan, Ertuğrul Beyin ve Kayıların gücünü kırmak için faaliyetlerde bulunmaktadır. Bu yolda Ertuğrul Beyi esir etmiş ancak Ertuğrul Bey kaçmayı başarmıştır. Daha sonra kendisi ona esir düşmüş ama kaçmaya çalışırken Ertuğrul Bey tarafından ağır yaralanmış ve öldüğü düşünülmüştür. Daha sonra geri dönerek Ertuğrul Beyin karşısına Ögeday Hanın elçisi olarak çıkmıştır. Ögeday Han'ın mektubunu Sultan Gıyaseddin'e götürmüş ve ardından onun taleplerini Ögeday Han'a iletmesi için Ertuğrul Beyle birlikte gitmesi istenmiştir. Ertuğrul Bey, Baycu Noyan ile birlikte Han'ın huzuruna çıkıp Sultanın taleplerini ileterek barış anlaşmasının imzalanmasını sağlasa da Ögeday Han'ın ölümü üzerine kurtulmak için kaçmak zorunda kalmıştır. Tarihte ise Ertuğrul Bey ve Kayılarla herhangi bir münasebeti olduğuna dair bilgi bulunmamasının yanı sıra dizide yansıtıldığı gibi sınırlı bir kuvvete komuta eden ve esas gayesi Ertuğrul Beyi ve destekçilerini mağlup etmek olan bir figür değildir. Moğolların batı ordusu komutanı Curmagun Noyan'ın yerine Mugan'da bulunan ordunun komutasını üstlenen Baycu Noyan, 1242 yılında Erzurum'u ele geçirip halkını katletmiştir. Ardından Selçuklu Sultanı Gıyâseddin Keyhusrev'in komutasındaki orduyu Temmuz 1243'te Kösedağ savaşında mağlup ettikten sonra Sivas, Tokat ve Kayseri'yi ele geçirip büyük katliamlar yapmıştır. Selçuklu Devleti'nin Moğol hakimiyetini kabul etmek zorunda kaldığı bu dönemde Baycu Noyan'da faaliyetlerine devam etmiştir. Bir dönem görevinden alınsa da 1256 yılında yeniden Anadolu'ya girmiş ve Aksaray yakınlarındaki Sultanhanı mevkiinde II. İzzeddin

Keykavus komutasındaki Selçuklu ordusunu mağlup etmiştir (Sümer, F., 2009). Ardından Anadolu'dan ayrılan Baycu Noyan, Abbasîlerle yapılan savaşlarda büyük başarılar elde etmiş ve bu dönemde hayatını kaybetmiştir.

Dizide yer alan kostümler ve bilhassa dilin kullanımı hususları da yapım ekibinin tarih algısına ve hayal gücünün sınırlarına tabidir. İşlenen dönemde kullanılan dilin birebir yansıtılması imkânsız olsa da dönem kaynaklarının yardımıyla belirli bir seviye yakalanabileceği düşünülmektedir. Karakterlerin dil kullanımında tutarlılık ve standardın bulunmadığı, araya serpiştirilen sembolik düzeyde bazı kelimeler (imdi, lakin vb.) olmasına rağmen günümüze oldukça yakın melez bir Türkçe kullanıldığı görülmektedir. Kostümler ve özellikle oyuncuların görsel özelliklerinde, günümüz beğenilerine hitap edecek bir tarzın benimsendiği dizide tüm dünyada takip edilen güncel tarih dizileriyle benzerlik arz eden bir yaklaşım söz konusudur. Göçebe Türk kültürü canlandırılmasına rağmen neredeyse tüm karakterler uzun saç ve sakala sahiptir. Türk kültüründe ise uzun saçın yer almadığı, saçın tamamına yakınının kazınarak yalnızca perçem bırakıldığı, ayrıca sakaldan ziyade bıyığın tercih edildiği bilinmektedir. Dönemin görgü şahitlerinin eserlerinde de bu bilgiler doğrulanmaktadır. Bu noktada, rekabet edilen popüler yabancı dizilerle benzer bir etki ve tarihi kahraman profili oluşturulmaya çalışıldığı kanaati oluşmaktadır. Nitekim dizinin uluslararası popülaritesinin artmasına paralel olarak karakterlerin saç ve sakallarının uzadığı görülmektedir. Daha ziyade at üstünde ok ve yay ile savaşan, çevik hareket eden hafif zırhlı Türk savaşçı tipinin aksine dizide, askerlerin gösterişli kalın deri zırhlar giymesi ve genellikle yaya olarak savaşmaları da bu hususta dikkat çeken bir diğer örnektir. Zikredilen tüm tespitlerin ışığında, geçmişle bugün arasındaki mesafeyi ortadan kaldıran tarih dizileri tarihin bugün yaşanıyormuş hissiyatını güçlendirmektedir. Bugünün beğenilerine ve değer yargılarına hitap eden steril, rafine ve eğlenceli bir tarih tüketime sunulmaktadır.

Dizi sürekli olarak iyilerle kötülerin savaşı temasında ilerlemektedir. Kahramanlık ve ihanet arasında neredeyse hiç flu alan yoktur. Neredeyse tüm diyalogların mesaj verme kaygısına sahip bir üslupta olduğu dizide iyiler ve kötüler her şekilde niyetlerini belli etmektedir. Bilhassa kötü karakterler fiziksel özellikleri, kıyafetleri, jest-mimikleri ve sözleriyle adeta kötülüklerini herkese ve özellikle izleyicilere kanıtlamak niyetindedir. Konu ilerledikçe temasta olunan düşman unsurlar ve onların içerisindeki baş düşman değişmekte ancak günün sonunda kötülük ittifakı, "yeniden dirilişin" ilerleyişine engel olamamakta ve mutlak surette yenilgiye uğramaktadır. Bir süreklilik halinde bu işleyiş hep devam etmektedir ve bu sebeple yukarıda bahsi geçen "soap opera" kavramı Diriliş Ertuğrul dizisi için de geçerlidir.

BÖLÜM 5

SONUÇ VE ÖNERİLER

Sonuçlar

Toplumsal bellek kavramının teorisyeni Maurice Halbwachs, tarihi, yaşanılan zamanın bağlamından ve anlam ihtiyacından doğan sosyal bir kavram olarak tanımlamaktadır. Yani o, doğal olarak bulunmamaktadır ve kültürel bir yapıdır. Bugünün dünyasında hâkim olan kültür endüstrisi de, kültürel bir yapı olarak tarihi metalaştırmakta ve tüketime elverişli hale getirmektedir (Kaya Ş. Ş., 2011, s.115).

Tarih ihtiyacı güncel bir ihtiyaçtır. Referansını şimdiden aldığı için akademik tarihçilik, yapısı gereği anakronizm tehdidi altındadır. Bugünün ihtiyaçları doğrultusunda tarihsel araştırma yapmakta ve bilgi toplamaktadır. Bu doğrultuda edindiği tarihsel bilgiyi de şimdide doğrulamaktadır. Edward Hallett Carr, tarihin işlevinin doğru bir şekilde anlaşılması için tarih anlatanların ve anlatıldığı anın toplumsal koşullarının da bilinmesi gerektiğini söylemektedir (Carr, 2002). Tarihin kendisinin sorgulamaya açık olduğu bu şartlarda, medya ürünü olan tarih temalı yapımlar barındırdıkları potansiyel riskleriyle ciddiyetle tartışılmaya muhtaçtır.

Günümüz şartlarında insanların geçmiş bilgisine yönelik merak ve özlemlerini giderdikleri bir mecra olarak televizyon, bir tarihi dönemi ve o dönemin karakterlerini görselliğin ve efektlerin etkisiyle medyatik hale getirerek tüketime sunmaktadır. Tarih, ete kemiğe bürünmekte ve insanların huzurlu oturma odalarında bir anda belirivermektedir. İzleyici, bugün artık var olmayan değerler sistemine ait bir tarihi şahsiyetin televizyondaki temsiliyle özdeşleşim kurarak gerçekte nasıl ve ne şartlarda yaşandığını tam olarak bilemeyeceği tarihi hadiselerin yeniden canlandırılmış atmosferi içerisinde ve bu hadiselerin bugün yaşanmışçasına bir etki oluşturan süreklilik hissiyatıyla tarihe dahil olmaktadır.

İzleyici kitleyi merak ettikleri tarihsel dönemi anlamlandırmaları için yapmaları gereken çok yönlü bir okuma faaliyetinden azade eden televizyon, tarihten cımbızla çekilen bir olaylar silsilesini bugünün insanın kavrayışına ve taleplerine hazır hale getirerek zamansız ve köksüz bir tarih perspektifi inşa etmektedir. Burada artık söz konusu olan tarih değil kullanışlı ve heyecan yaratıcı bir tarihsel kurgulanmadır. İnşa edilen yeni tarih bir hipergerçeklik evreni oluşturmaktadır. Merak duygusunun bu kadar hızlı ve tatmin edici bir

şekilde giderilmesi ise, naif bir beklenti olan, tarihsel kurguların izleyici kitleyi tarihe yönlendirmesi şeklindeki yaygınlık kazanmış kanaati de işlevsiz kılmaktadır. Söz konusu kurguların yayınlanıp izleyicinin beğenisini kazanmasıyla birlikte aynı zihniyette hazırlanmış ve dizilerin işledikleri konular ile sınırlandırılmış kitaplar basılmakta ve televizyonlarda tartışma programları yapılmaktadır. Bu bütünlükten kopuk, magazinel ve tek kullanımlık tarih akımının ise sağlıklı bir tarihsel bilinç geliştirme olanağı bulunmamaktadır.

Televizyonun tarihte gördüğü yatırım fırsatları, tarihin endüstrileştirilmesine olanak sağlamıştır. Televizyonun büyük bir iştahla tarihi dönüştürmesi ve izleyicilerin de bu eğlenceli tarihe karşı koyamayarak hızla bu tarihi tüketmeye yönelmesi "Tarihe Hücum" olarak tanımlanabilecek bir süreci başlatmıştır. 1848 yılında Kaliforniyalı bir madencinin büyük bir altın damarı keşfetmesi üzerine yüzbinlerce insanın zengin olma hayalleriyle Kaliforniya'ya akın etmesi hadisesi olan "California Gold Rush / Altına Hücum", Amerika tarihinin önemli sosyo-ekonomik olaylarından biridir. Tarihe olan söz konusu ilgi patlaması da "Altına Hücum" sürecine benzer bir şekilde "Tarihe Hücum" edilmesine neden olmuştur. "Tarihe Hücum" akımının bir sonucu olarak tarihin daha fazla konuşuluyor ve tartışılıyor oluşu ise önemli bir gerçeği gözlerden saklamaktadır. Bu yeni tarihe olan ilgi arttıkça geçmişin referans değerlerinden o ölçüde uzaklaşılmaktadır.

Siyasi otoriteler devlet meşruiyetini tesis etmek ve kendi dünya görüşleri çerçevesinde bir toplumsal bellek oluşturmak için resmi tarih söylemlerini yeniden inşa etmekte ve politikalarını bu söylemler üzerinden uygulamaktadırlar. Bu söylemler, modern hayatın yıpratıcı temposunda insanlara, sığınabilecekleri, kadim geçmişe uzanan bir kökenleri olduğu inancını vermeyi amaçlamaktadır. Resmi tarih söylemi, dolayısıyla toplumsal bellek belirlenirken neyin hatırlanacağı ve neyin unutulacağı belirlenmiş olmaktadır. Siyasi otoriteler aynı zamanda tarihe şerh düşmek adına ve günümüzün yozlaştırıcı değer yargılarına karşı tarihteki altın çağları gündeme getirmektedir. Bu doğrultuda tarihten seçilen dönemler medya ortamında yeniden üretilerek resmi tarih söyleminin ve toplumsal belleğin oluşumuna katkı sağlamakta ve politik söylemlerde yerini bulmaktadır.

Medyanın milli ve manevi değerleri yozlaştırdığı yönündeki kanaatin yüklemiş olduğu görev düşüncesiyle siyasi otoritelerin, sınırlarını kendileri belirleyerek inşa ettikleri tarih anlayışını televizyon eliyle aktarmaları sürecinde en önemli rolü kamu yayıncılığı üstlenmektedir. Bu bağlamda tarihin "doğru" aktarılması talebinin bir sonucu olarak kamu yayıncılığı, resmi tarih söylemine paralel bir tarih anlatısı sunarak toplumsal belleğin oluşumunda stratejik bir görevi yerine getirmektedir.

Türkiye'de kamu yayıncılığını temsil eden TRT'nin tarih furyasına kattığı dizilerin, Muhteşem Yüzyıl'ın ortaya koyduğu tarih perspektifine bir cevap niteliğinde olduğu söylenebilir. Yayınlandığı dönemde toplumun geniş bir kesiminden tarihi yanlış yansıttığı yönünde ciddi eleştiriler almış olan Muhteşem Yüzyıl dizisi bununla birlikte geniş bir izleyici kesimine de ulaşmış ve tarih alanındaki potansiyeli kanıtlamıştır. Bu etkileyici yeni türün, tarihin doğru aktarılması ve topluma ilham olması amacına hizmet etmesi iddiasıyla harekete geçen TRT, söz konusu türde çok sayıda yapıma imza atarak büyük bir izleyici kitlesine ulaşmıştır.

Günümüzde tarihi ve tarihi öğrenme çabasını ikame eden tarih temalı dizilerin tüketilmesi beraberinde önemli sorunları getirmektedir. Dizilerin tarihten ilham alsalar da kurgu ürünü oldukları, dolayısıyla tarihi gerçekliği birebir yansıtmalarının beklenemeyeceği vurgusu sıklıkla dile getirilse de söz konusu dizilerin sunumunda ve tanıtımında tarihin yeniden canlandırıldığı algısı oluşturulmaya çalışılmaktadır. İzleyici bu büyülü dünya içerisinde gıpta ile baktığı tarihi karakterle özdeşleşmekte, gerçekle kurgu birbirine karışmaktadır. Yeni inşa edilen tarihi gerçeklik dünyasında tarih, daimî olarak tekerrür etmektedir. Dizi gerçekliğine kendisini kaptıran izleyici kitle için, sunulan tarih kurgusu değişmez bir gerçeklik halini almaktadır. İşlediği döneme ait mekanlar, kıyafetler ve silahlar ile görsel efektlerin, ses efektlerinin ve müziğin bir arada kullanılmasıyla herhangi bir yazılı tarih kaynağının yapamayacağı şekilde tarihi canlandıran bu yapımlar adeta izleyicilerin gerçeklik algılarına meydan okumaktadır.

Zikredilen hususlar ışığında gerçek tarih ile kurgunun ve tarihin gerçek kaynakları ile dizilerin birbirinden ayrılmasının gerekliliği aşikâr olmaktadır. Medyanın tüm ürünlerine karşı en etkili farkındalık aracı olarak medya okuryazarlığı eğitimleri, bu hususta da hayati önem arz etmektedir. Tarih akımının son yıllarda televizyon sektörünü etkisi altına alması ve oldukça geniş bir kitleye hitap etmesi nedeniyle medya okuryazarlığı eğitimleri bilhassa tarih temalı yapımlar üzerine odaklanmalıdır. Dizilerin söz konusu etkinlikleri göz önüne alındığında medya okuryazarlığı eğitimlerinin tarih başlığı altında ihtisaslaşması gerektiği düşünülmektedir. İnsanların ve hatta akademik tarihçiliğin gerçekliğini hiçbir zaman tam olarak bilemeyeceği bir dönemin televizyonda yeniden canlandırılması, tarih temalı yapımları, gerçekle kurgu arasındaki farkın en zor anlaşılmasına neden olacak medya ürünleri haline getirmektedir. Bu sebeple tarih medya okuryazarlığı eğitimlerinin başlaması ve bu alanda farkındalık oluşturulması, bizce, tespit edilen sorunların çözümünde etkili olabilecek bir yaklaşım tarzıdır.

Öneriler

Kurgusal medya ürünlerinin tamamında gerçek ve kurgu iç içe geçebilmektedir. Tarihsel kurgular söz konusu olduğunda ise kurgu neredeyse tamamen gerçekliği ikame etmektedir. Tarih temalı dizileri tüketen izleyiciler için zaten hiçbir zaman gözlerinde canlandıramayacakları mekanları, kostümleri, şahsiyetleri canlandıran dizilerin, izleyicinin zihninde bıraktığı birbirinden kopuk olaylar silsilesi ve görsel izler tarihin yerini almaktadır. Bu tarihi gerçeklik, sunduğu duyusal şölen ile izleyicinin güvenini kazanmakta ve onların gözünde yazılı tarih kaynaklardan bile muteber konuma gelebilmektedir. İzleyici, tarihi kahramanla özdeşleşerek tarihe dahil olmakta, bu da gerçek ile kurgu arasındaki farkı bulanıklaştırmaktadır. Medyanın ürettiği gerçekliğin farkına varılabilmesi, iletim aracıyla kurulan yakın ve kontrolsüz ilişki nedeniyle oldukça zorlaşmaktadır. Bu noktada medya okuryazarlığı eğitimlerinin yaygınlaştırılması özellikle tarih temalı kurgular için büyük önem arz etmektedir.

Tarihi kaynakların belli bir disiplin içerisinde incelenmesiyle elde edilebilecek olan tarih bilgisi, akademik bir faaliyet olarak kalmakta ve tarihin nasıl cereyan etmiş olacağına dair sadece fikir verebilmektedir. Tarih dramaları ise tarihi ete kemiğe büründürmekte ve onu izleyicinin zahmetsizce ulaşabileceği bir meta haline getirmektedir. Medyanın ürettiği bu cazibeli tarihin büyüsü, tarihi gerçekliği öğrenme isteğini gereksiz kılmakta ve hatta böyle bir gerçeklik olduğunu dahi unutturabilmektedir. Medya okuryazarlığı eğitimleri tüm bu tehlikelere karşı en etkili araçtır. Ancak, bu eğitimlerin tarih temalı yapımlar özelinde ihtisaslaşması, söz konusu yapımların zikredilen etkileme güçleri nedeniyle daha işlevsel olacaktır. Bu hususta, Radyo ve Televizyon Üst Kurulu bünyesinde yürütülen medya okuryazarlığı çalışmalarının kapsamına tarih medya okuryazarlığı adı altında bir başlık açılmasının, bu alandaki farkındalığın artırılmasına katkı sağlayacağı düşünülmektedir. Millî Eğitim Bakanlığı'nın müfredatında yer alan medya okuryazarlığı derslerine de bir alt başlık olarak tarih medya okuryazarlığının dahil edilmesi, bu eğitimlerin yaygınlaşması ve bu konuda bilinç oluşturulmasında önemli rol oynayacaktır.

Tarih temalı dizilerinin senaryolaştırılması sürecinde tarihten esinlenme seviyesi, kurgulamanın ciddiyetini de belirlemektedir. Çerçevesini tarihin çizdiği bu yapımların sadece kurgudan ibaret olduğu ve onlarda tarihsel gerçeklik aranmasının anlamsız olduğu söylemi, samimi ve isabetli bir bakış açısını yansıtmamaktadır. Hikâyenin ana eksenini kurgu doldursa da dizilerin sunulma biçimi ile tarihin canlandırılmasındaki gerçeklik ve temsiliyet iddiası, tarihe hak ettiği rolün verilmesini gerekli kılmaktadır. Tarih

danışmanlarının çok etkin olmadığı kurgu sürecinde senarist ve yapımcılar tarihçiliğe soyunmakta ve eleştiriler yükseldiğinde de bunun bir kurgu olduğu yönündeki alışılmış söylemin arkasına saklanılmaktadır. Tarihin kullanışlı bir hamura dönüşmesinin engellenmesi için yapımcı ve senaristlerin tarihe gereken saygıyı göstermesi gerekmektedir. Bu yolda, dizilerin yapım ekiplerinde yeterli sayıda profesyonel tarihçinin danışman olarak istihdam edilmesi ve sürece daha etkin katılmalarının sağlanması, tarihsel kurgulamada keyfiliğin önüne geçilebilmesini temin edecektir. Bu noktada vurgulanması gereken bir diğer husus, dizilerdeki tarihin gelişigüzel doğasının ve profesyonel denetimin yetersizliğinin, gerçek geçmiş bilgisini önemseyen tarihçilerin dizileri okumayı ve yargılamayı öğrenmelerini daha da gerekli kılıyor olmasıdır. Son olarak, tarihin televizyonda isabetli bir şekilde yansıtılmasını isteyen kamusal tarih görüşünün beklentileri ve kriterleri ile dizi yapımcılarının beklentileri arasındaki müzakerelerin yürütülmesi hususunda da tarihçilere önemli görevler düştüğü hatırlatılmalıdır.

KAYNAKÇA

Aktay Y. (2010). Tarih Bozumu. Açılım Kitap

Akyıldız A. (2019). Mahmud Celaleddin Paşa, Damad. TDV İslam Ansiklopedisi. https://islamansiklopedisi.org.tr/mahmud-celaleddin-pasa-damad (15.03.2023).

Akyol R. A. (2013). Is Turkey's 'Magnificent Century' a Threat or Asset? Al-Monitor: https://www.al-monitor.com/originals/2013/08/magnificent-century-turkey.html Erişim Tarihi: 15.03.2023

Anadolu Ajansı. (2020, Mayıs 14). Diriliş Ertuğrul Dijital Mecralarda Son 3 Ayda 21 Milyonu Aşkın Seyirciye Ulaştı. https://www.aa.com.tr/tr/kultur-sanat/dirilis-ertugrul-dijital-mecralarda-son-3-ayda-21-milyonu-askin-seyirciye-ulasti/1840363 Erişim Tarihi:15.03.2023

Arnold J. H. (2000). History: A Very Short Introduction. Oxford University Press

Assmann J. (2001). Kültürel Bellek. İstanbul: Ayrıntı Yayınları.

Assmann J. (1995). Collective Memory and Cultural Identity. New German Critque. No.65, 125-133

Atik A. Erdoğan Ş. (2014). Toplumsal Bellek ve Medya. Atatürk İletişim Dergisi. S.6. 1-16

Başar F. (1995). Ertuğrul Gazi. TDV İslam Ansiklopedisi. https://islamansiklopedisi.org.tr/ertugrul-gazi (23.08.2023).

Baudrillard J. (1997). Tüketim Toplumu. Ayrıntı Yayınları

Baudrillard J. (2003). Simülakrlar ve Simulasyon. Doğu Batı Yayınları

Baumann Z. (2018). Retrotopia. Sel Yayınları

Benjamin W. (1993). Pasajlar. Yapı Kredi Yayınları.

Bentley M. (1999). Modern Historiography: An Introduction. Taylor and Francis.

Bilis A. E. (2013). Popüler Televizyon Dizilerinden Muhteşem Yüzyıl Dizisi Örneğinde Tarihin Yapısökümü. İstanbul Üniversitesi İletişim Fakültesi Dergisi. S:45 19-38

Burke P. (1997). Varieties Of Cultural History. Cornell University Press.

Carr E. H. (2002). Tarih Nedir? İletişim Yayınları

Connerton P. (1999). Toplumlar Nasıl Anımsar? Ayrıntı Yayınları

Cubitt G. (2007). History and Memory. Mancherster Univesity Press

Dayan D. Katz E. (1992). Media Events. Harvard University Press.

De Groot J. (2016). Remaking History. Routledge.

Ebbrecht T. (2007). History, Public Memory and Media Event. Media History. 13:2-3. 221-234.

Edgerton G. R. Rollins P. C. (2001). Television Histories: Shaping Collective Memory in the Media Age. The University Press of Kentucky

Edgerton G. R. (2005) Where the Past Comes Alive": Television, History, and Collective Memory. A Companion the Television. Blackwell Publishing. 361-378

Edgerton G. (2000). Television as Historian: An Introduction. Film and History. S.30:1.

Emecen F. (2007). Osmanlılar. TDV İslam Ansiklopedisi. https://islamansiklopedisi.org.tr/osmanlilar#1-klasik-donem (23.08.2023).

Erll A. (2011). Memory in Culture. Palgrave Macmillan.

Ferro M. (1995). Sinema ve Tarih. Kesit Yayınları.

Funkenstein A. (1993). Perceptions of Jevish History. University of California Press.

Halbwachs M. (2017). Toplumsal Bellek. Heretik yayınları

Halbwachs M. (2016). Hafızanın Toplumsal Çerçeveleri. Heretik Yayınları.

Harvey D. (1997). Postmodernliğin Durumu. Metis Yayınları.

Hobsbawm E. (1997). On History. The New Press

Hoskins A. (2001). New Memory: Mediating History. Historical Journal of Film, Radio and Television. 21:4. 333-346

Hutton P. (1993). History as an Art of Memory. University Press of New England

Huyssen A. (1995). Alacakaranlık Anıları: Bellek Yitimi Kültüründe Zamanı Belirlemek. Metis Yayınları.

Kaya Ş. Ş. (2011). Televizyon, Tarih ve Toplumsal Bellek. Sosyoloji Dergisi S.25. 103-123.

Kılıç M. E. (1999). İbnü'l Arabî, Muhyiddin. TDV İslam Ansiklopedisi. https://islamansiklopedisi.org.tr/ibnul-arabi-muhyiddin (23.08.2023).

Le Goff J. (1992). History and Memory. Colombia University Press.

Lorenz C. (2013). Breaking Up Time: Negotiating the Borders Between Present, Past and the Future. Vandenhoeck & Ruprecht

Lowenthal D. (1985). Past is a Foreign Country. Cambridge University Press.

Lowenthal D. (1998). The Heritage Crusades and the Spoils of History. Cambridge University Press.

Matsuda M. K. (1996). States of Memory: Continuities, Conflicts, and Transformations in National Retrospections. Duke University Press Books

McLuhan M. (1964). Understanding Media: The Extensions of Man. Routledge & K.

Misztal B. (2003). Theories of Social Remembering. Open University Press

Nora P. (1989). Contruction the Past: Essays in Historical Methodology. Cambridge

University Press.

Nora P. (1996). Realms of Memory: Rethinking the French Past. Columbia University Press.

Olick J. (1999). Collective Memory: The Two Cultures. American Sociological Association. S.17 333-348

Oskay Ü. (2014). Yıkanmak İstemeyen Çocuklar Olalım. Yapı Kredi Yayınları.

Postman N. (2010). Televizyon: Öldüren Eğlence: Gösteri Çağında Kamusal Söylem. Ayrıntı Yayınları.

Renan E. (2018). What is a Nation? Columbia University Press.

Rosenstone R. (2006). History on Film/Film on History. Pearson Longman.

Rosenstone R. (2014). History in Images/History in Words. The American Historical Review. S.93. 1173-1185.

Rosenstone R. (1995). The Historical Film as Real History. Filmhistoria S.5. 5-23.

Roudometof V. (2002). Collective Memory, National Identity and Ethnic Conflict. Greenwood Publishing Group

Scannell P. (2006). Television and History. Taylor and Francis

Schudson M. (2007). Watergate in American Memory. Basic Books.

Sekmeç A. C. (2012). Türk Televizyon Dizileri. Antalya Kültür Sanat Vakfı

Sobchack V. (2013). The Persistance of History. Routledge.

Sümer F. (2009). Anadolu Selçukluları. TDV İslam Ansiklopedisi. https://islamansiklopedisi.org.tr/selcuklular#6 (23.08.2023).

Terdiman R. (1993). Present Past: Modernity and Memory Crisis. Cornell University Press

Traverso E. (2009). Geçmişi Kullanma Kılavuzu. Versus Yayınevi

Williams K. (2007). Flattened Visions from Timeless Machines. Media History 13 (2-3). 127-148.

Yerushalmi Y. H. (1996). Zakhor: Jewish History and Jewish Memory. University of Washington Press.

Zelizer B. (1995). Covering the Body: The Kennedy Assassination, the Media, and the Shaping Collective Memory. University of Chicago Press.

Zerubavel E. (1997). Time Maps: Collective Memory the Social Shape of the Past. The University of Chicago Press.

Zorlu D. (2017). Constructing Magnificance and its Discontents: Analysis of the Series Magnificent Century. [Yayınlanmamış Doktora Tezi, Canada Queen's University].

ÖZGEÇMİŞ

Kişisel Bilgiler

Adı ve Soyadı **:** Furkan ÇOBAN

E-Posta Adresi **:** furkancoban91@gmail.com

İş Deneyimi **:**

Unvan	**Görev Yeri**	**Yıl**
Üst Kurul Uzman Yardımcısı	Radyo ve Televizyon Üst Kurulu	2019-Devam

Akademik Bilgiler

Öğrenim Durumu:

Derece	**Bölüm/Program**	**Üniversite**	**Yıl**
Lisans	Tarih	İstanbul Üniversitesi	2009-2013
Yüksek Lisans	Yeniçağ Tarihi	İstanbul Üniversitesi	2018-Devam